

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δομές και υπηρεσίες υποστήριξης της φοίτησης στο σύγχρονο ελληνικό πανεπιστήμιο: Οι φοιτητές ως υποκείμενα της επιλογής.

Φοιτητής: Γιαννακός Δημήτριος- Ελευθέριος

Τσατσαρώνη Άννα, Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)
Δημόπουλος Κωνσταντίνος, Καθηγητής
Κατσήs Αθανάσιος, Καθηγητής

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2016

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	6
Περίληψη.....	7
Abstract	8
Πρώτο Μέρος.....	9
Κεφάλαιο 1: Ευρωπαϊκές Πολιτικές και δομές υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου.....	10
1.1 Εισαγωγή.....	10
1.2 Η Διαδικασία της Μπολόνια και η υποστήριξη της φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	10
1.3 Ευρωπαϊκή Ένωση και μέτρα για την υποστήριξη των φοιτητών	12
1.4 Η κινητικότητα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	15
Κεφάλαιο 2: Θεωρητική και βιβλιογραφική τεκμηρίωση της μελέτης.....	17
2.1 Εισαγωγή.....	17
2.2 Νεοφιλελευθερισμός και εκπαιδευτική πολιτική	18
2.2.1 Η έννοια της «επιμέλειας εαυτού»	20
2.3 Η έννοια των κοινωνικών δικτύων.....	22
2.4 Η έννοια του habitus και η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	24
2.5 Ανασκόπηση των σύγχρονων εμπειρικών ερευνών για το πλαίσιο και τις συνθήκες φοίτησης στη σύγχρονη ανώτατη εκπαίδευση.....	25
Κεφάλαιο 3: Νομοθετικό πλαίσιο, οι δομές και οι υπηρεσίες υποστήριξης της φοίτησης στο ελληνικό πανεπιστήμιο	32
3.1 Εισαγωγή.....	32
3.2 Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών	33
3.3 Δομές και υπηρεσίες υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα.....	34
3.4 Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές.....	36
Δεύτερο Μέρος.....	38
Κεφάλαιο 4: Αποτύπωση των δομών υποστήριξης του Παιδαγωγικού Τμήματος και της Νομικής Αθηνών: μελέτη των προγραμμάτων σπουδών και των επίσημων ιστοσελίδων των Σχολών.....	39
4.1 Εισαγωγή.....	39
4.2 Η περίπτωση της Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών.....	40
4.2.1 Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών	41
4.2.2 Δομές υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα.....	42

4.2.3 Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές.....	44
4.3 Η περίπτωση του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών	44
4.3.1 Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών	45
4.3.2 Δομές υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα.....	46
4.3.3 Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές.....	47
4.4 Οι άτυπες δομές υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου: Η περίπτωση του μπλόγκ «Athens Lawschool Wiki» και των φοιτητικών ομάδων στο Facebook	47
Τρίτο Μέρος.....	51
Κεφάλαιο 5: Η μεθοδολογία της Έρευνας	52
5.1 Εισαγωγή.....	52
5.2 Σκοπός και Ερωτήματα της Έρευνας.....	52
5.3 Η Ποιοτική έρευνα	53
5.3.1 Η συνέντευξη ως εργαλείο συλλογής δεδομένων	54
5.4 Μεθοδολογικός Σχεδιασμός.....	54
5.4.1 Το δείγμα.....	55
5.4.2 Η αποτύπωση των δομών και των υπηρεσιών υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου	55
5.4.3 Η διαδικασία των συνεντεύξεων	56
Κεφάλαιο 6: Ανάλυση ερευνητικών δεδομένων	58
6.1 Εισαγωγή.....	58
6.2 Βασικά βιογραφικά χαρακτηριστικά.....	58
6.3 Επιλογή, πορεία σπουδών και πλάνο σπουδών.....	59
6.4 Οι υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών	61
6.5 Δομές και υπηρεσίες υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα.....	66
6.6 Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές.....	69
6.7 Συνθήκες και πρακτικές πρόσβασης των φοιτητών στις υπηρεσίες υποστήριξης	71
6.8 Η νεοφιλελεύθερη εκπαιδευτική πολιτική και οι δομές υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου: Ο φοιτητής ως πελάτης	75
6.9 Ο φοιτητής ως υποκείμενο επιλογής: η έννοια της «επιμέλειας εαυτού»	76
6.10 Κοινωνικά δίκτυα και δομές υποστήριξης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.....	78

6.11 Η κοινωνική αναπαραγωγή και ο ρόλος του habitus στα πλαίσια της ενδοπανεπιστημιακής υποστήριξης των φοιτητών	80
Συμπεράσματα.....	83
Βιβλιογραφία.....	86
Παράρτημα.....	93
Παράρτημα 1	94
Παράρτημα 2.....	98

*Στην ακούραστη σύμμαχο και αδερφή μου, Βικτώρια
στους γονείς μου, Γιώργη και Μαρία
για όσα έκαναν και συνεχίζουν να κάνουν για μένα
στους θείους μου Παναγιώτη και Σταματία
γιατί είναι πάντα δίπλα μου
στο γαμπρό μου, Γιώργο
στη μνήμη της θείας Μαίρης, που μας άφησε ξαφνικά
και στο όνειρο που έγινε πραγματικότητα.....*

Ευχαριστίες

Κάθε ερευνητική εργασία είναι καρπός εντατικής μελέτης και αναζήτησης. Στην συγγραφή και την παρουσίαση της συγκεκριμένης εργασίας συντέλεσαν άτομα απο το οικείο αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον μου τα οποία και θα ήθελα να ευχαριστήσω.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να αποδώσω στην καθηγήτρια και επιβλέπουσα, **Άννα Τσατσαρώνη**. Πέρα απο το τυπικό της διαδικασίας, η κα. Τσατσαρώνη με βοήθησε ουσιαστικά και επέλεξε ένα θέμα, το οποίο προσέκλυσε το ενδιαφέρον μου. Κάθε στιγμή και σε κάθε φάση της συγγραφής η βοήθειά της ήταν πολύτιμη. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης την διδάκτορα **Αντιγόνη Σαρακινιώτη** για την συμβολή της, την υπομονή, την κατανόηση και την βοήθειά της καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής της παρούσας μελέτης. Η συνεργασία μου μαζί τους μου έδωσε ένα μάθημα επιστημονικού ήθους και εργατικότητας.

Θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην **οικογένειά μου** και ιδιαίτερα στην αδερφή μου, **Βικτώρια** και τους γονείς μου, **Γιώργη και Μαρία**. Η ηθική και υλική συμπαράστασή τους και η αγάπη που δείχνουν στο πρόσωπό μου με εμπνέει και μου δίνει κίνητρα να τους κάνω υπερήφανους.

Ευχαριστίες θα ήθελα να δώσω σε **όλους τους καθηγητές και συμφοιτητές** μου για την αγαστή συνεργασία μας καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου. Ιδιαίτερα θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστω στην **Καλλιόπη, την Κατερίνα και τη Σοφία** για την ηθική συμπαράσταση όλο αυτό το διάστημα. Το ταξίδι στη γνώση ήταν ωραιότερο με την παρουσία τους!

Ένα μεγάλο ευχαριστώ θα ήθελα να πω σε **όλους τους φοιτητές και τις φοιτήτριες της Νομικής και του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης** που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις. Χωρίς αυτούς η εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί.

Τέλος, θα ήταν άδικο να μην ευχαριστήσω τον άνθρωπο που με παρότρυνε να εκδηλώσω ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο ΠΜΣ δείχνοντας εμπιστοσύνη στις δυνάμεις μου. Ευχαριστώ πολύ την **Μαρία Ματούση** γιατί εξαιτίας της έμαθα πολλά μέσα από το συγκεκριμένο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα αλλά και τον καθηγητή μου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης στη Ρόδο, **Παναγιώτη Κιμουρτζή**, γιατί η διδασκαλία του ήταν πηγή έμπνευσης για μένα και αιτία να ακολουθήσω την συγκεκριμένη κατεύθυνση.

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η αποτύπωση και μελέτη των δομών υποστήριξης των φοιτητών/φοιτητριών στο σύγχρονο ελληνικό πανεπιστήμιο. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη αυτή επικεντρώνεται στον εντοπισμό των υποστηρικτικών μηχανισμών εντός των ελληνικών πανεπιστημίων σε συνάρτηση με τους μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται στην Ευρώπη, στον τρόπο και στο βαθμό που αυτές αξιοποιούνται στα ελληνικά πανεπιστήμια και στη σχέση τους με τη πορεία της φοίτησης των σπουδαστών στην Ελλάδα.

Έτσι, σε πρώτο στάδιο γίνεται η συστηματική αποτύπωση των σπουδαιότερων μηχανισμών και δομών υποστήριξης της φοίτησης στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Η Ελλάδα ως χώρα που συμμετέχει στα ευρωπαϊκά πεπραγμένα τέμνει τις πολιτικές της με αυτές της Ευρώπης στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης των εκπαιδευτικών πολιτικών καθώς και της προσπάθειας δημιουργίας ενός ενιαίου χώρου εκπαίδευσης στην Ευρώπη. Γι' αυτό το λόγο και εξετάζονται οι πολιτικές της Ευρώπης σε συνδυασμό με τους μηχανισμούς υποστήριξης στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια, τίθεται το πλαίσιο λειτουργίας των μηχανισμών υποστήριξης στην Ελλάδα κυρίως μέσα από τη μελέτη του Νόμου που αφορά τα πανεπιστήμια και τον τρόπο που αυτά λειτουργούν. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, το οποίο είναι ερευνητικό, γίνεται μελέτη των υφιστάμενων δομών των δυο Τμημάτων που θα μελετηθούν προκειμένου να εντοπιστούν οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί που ήδη υπάρχουν και να αποτυπωθούν. Η μελέτη αυτή στηρίζεται σε δυο βασικές πηγές πληροφόρησης για τα πανεπιστήμια δηλαδή στις ιστοσελίδες των Τμημάτων και στους οδηγούς σπουδών. Ο μεθοδολογικός σχεδιασμός, η προσέγγιση αλλά και τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας παραθέτονται στην παρούσα μελέτη.

Σε επόμενο στάδιο παραθέτονται τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων και γίνεται σχολιασμός τους με βάση κοινωνιολογικά ζητήματα που αναδύονται από την ανάλυση αυτή. Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται με την σύνοψη των κυριότερων ζητημάτων που εντοπίστηκαν κατά τη μελέτη και έρευνα του συγκεκριμένου ζητήματος

Abstract

This study aims to investigate the support structures for students in the contemporary Greek Universities. More specifically, the study focuses on identifying the supportive mechanisms existing in the Greek Universities in relation to the standards defined at the European level, the ways and the extent to which these standards are applied by the Greek Universities, and their relation with students' progression within higher education institutions.

Initially we present systematically the major support mechanisms and structures existing in European Universities. Greece as a member state of the European Union, follows the European policies, in the context of globalization of education policies as well as the attempt to create a cohesive higher educational area in Europe. This is the reason why our research is framed by the discussion of the European policies.

Subsequently, we describe the legislation under which Greek universities operate, in order to understand the framework within which support mechanisms have developed. The empirical part of the study focuses on one university and, choosing two departments, namely the law school and the Department of Primary Education, it first maps, through a study of their websites and study guides, their existing structures and supportive agencies. Then, we describe the research design, the approach and the main instruments used for conducting the empirical research study. The study was based on interviews with students from the two Departments.

In the final part of the study, we present our findings from the analysis of the interviews, and discuss some sociological issues emerging from the analysis.

Λέξεις-κλειδιά: πανεπιστήμιο, φοιτητές, ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική, δομές υποστήριξης, νεοφιλελεύθερη εκπαιδευτική πολιτική, επιμέλεια εαυτού, κοινωνικά δίκτυα, habitus

Keywords: university, students, european education policy, support structures, neoliberal education policy, “epimeleia heautoy”, social networks, habitus.

ПРОТОМЕРΟΣ

Κεφάλαιο 1: Ευρωπαϊκές Πολιτικές και δομές υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου

1.1 Εισαγωγή

Οι φοιτητικές υπηρεσίες έχουν ως αποστολή τους να προετοιμάσουν τους φοιτητές και τις φοιτήτριες¹ για την ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία. Επομένως, οι φορείς που συνδέονται με την ανώτατη εκπαίδευση αλλά και άλλοι φορείς, όπως οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, έχουν ως στόχο να συμβάλλουν στην αύξηση των ευκαιριών μάθησης για τους φοιτητές και στην πολύπλευρη και ολοκληρωμένη στήριξή τους (UNESCO, 2002).

Το ενδιαφέρον της UNESCO για την υποστήριξη των φοιτητών έχει γίνει φανερό από διάφορες δραστηριότητες της μεταξύ των οποίων και η έκδοση εγχειριδίου που αφορούσε θέματα υποστήριξης των φοιτητών. Το εγχειρίδιο αυτό εκδόθηκε το 2009, με τίτλο: «Φοιτητική Μέριμνα και Υπηρεσίες στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: Παγκόσμια Ιδρύματα, Θέματα και Καλές Πρακτικές». Το εισαγωγικό κείμενο του συγκεκριμένου εγχειριδίου της UNESCO αναφέρει ότι τα πανεπιστήμια της Ευρώπης θα πρέπει να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στην υποστήριξη των φοιτητών ενώ διαπιστώνεται ότι η ψυχολογική και κοινωνική υγεία των φοιτητών παίζει καθοριστικό ρόλο στην ακαδημαϊκή επιτυχία τους και στην μετέπειτα εξέλιξή τους. Η ιδέα της ανάπτυξης των φοιτητών αποτέλεσε το κίνητρο προκειμένου η ενδοπανεπιστημιακή υποστήριξη και η διαχείριση των φοιτητικών υποθέσεων να πάρει σάρκα και οστά σε ολόκληρη την Ευρώπη. Οι στόχοι που θέτουν τα ευρωπαϊκά κράτη σχετικά με την διεύρυνση των ποσοστών φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση προϋποθέτουν βελτίωση των συνθηκών φοίτησης και υποστήριξη των σπουδαστών.

1.2 Η Διαδικασία της Μπολόνια και η υποστήριξη της φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Σημείο αναφοράς για την μελέτη των δομών υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου τόσο στην Ελλάδα όσο και στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη αποτελεί η Διαδικασία της Μπολόνια η οποία έδωσε έμφαση στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (EXAE), που θα αποτελέσει το κλειδί για την προώθηση της κινητικότητας και της απασχολησιμότητας των Ευρωπαίων πολιτών, αλλά και για την συνολική ανάπτυξη της

---

¹ Στο εξής η λέξη φοιτητής θα προσδιορίζει και τα δύο γένη

Ευρώπης (Κλάδης, 2000). Οι αρχές της Διαδικασίας περιλαμβάνουν δέσμευση για τη διεθνή κινητικότητα των φοιτητών, τη θεσμική αυτονομία και την συμμετοχή των σπουδαστών στη διοίκηση της ανώτατης εκπαίδευσης (Corbett, 2010).

Το κείμενο της διακήρυξης αναφέρει στις βασικές αρχές του, σύμφωνα με τον Κλαδή (2000), τα εξής:

- Υιοθέτηση ενός συστήματος τίτλων σπουδών, με τη βοήθεια και του θεσμού του Συμπληρώματος Διπλώματος (Diploma Supplement)
- Προώθηση των απαραίτητων Ευρωπαϊκών διαστάσεων στην ανώτατη εκπαίδευση, κατά κύριο λόγο σε σχέση με τα προγράμματα σπουδών, τη συνεργασία μεταξύ των ιδρυμάτων, την επιμόρφωση και την έρευνα
- Υιοθέτηση ενός συστήματος σπουδών που θα στηρίζεται βασικά σε δύο κύριους κύκλους σπουδών, ένα προπτυχιακό και ένα μεταπτυχιακό
- Καθιέρωση ενός συστήματος διδακτικών μονάδων
- Προώθηση της κινητικότητας για τους φοιτητές και τους διδάσκοντες: πρόσβαση σε όλες τις ευκαιρίες σπουδών και άσκησης, αλλά και σε όλες τις υπηρεσίες

Η διαδικασία της Μπολόνια, επομένως, έχει ως στόχο μέσα από την μαζικοποίηση της φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση να δώσει τις ίδιες ευκαιρίες σ' όλους τους φοιτητές ανεξάρτητα από το φύλο, την κοινωνική τάξη, εθνικότητα κ.α. (Eurydice, 2015). Η διεθνοποίηση της εκπαίδευσης μέσα από την Μπολόνια έχει ως συνέπεια την ανάπτυξη των κατάλληλων πρακτικών και εγκαταστάσεων που θα ανταποκριθούν σ' αυτό το στόχο (UNESCO, 2009). Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αποβλέπει στην διεύρυνση της φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση σε ποσοστό 70%. Η ΕΕ έχει δώσει μεγάλη έμφαση στην συμμετοχή μειονεκτούντων ομάδων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση γι αυτό το λόγο και πολλά κείμενα της Ευρυδικής για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση αναφέρονται συχνά στην καθοδήγηση και στην οικονομική στήριξη των φοιτητών από τέτοιου είδους κοινωνικά στρώματα (Eurydice, 2013). Έναν ακόμη από τους βασικούς κοινωνικούς σκοπούς της Διαδικασίας της Μπολόνια αποτελεί το ότι το σώμα των φοιτητών θα πρέπει να αντικατοπτρίζει την ποικιλομορφία των πληθυσμών και ότι το υπόβαθρο των μαθητών δεν πρέπει να έχει αντίκτυπο στη συμμετοχή και την επίτευξη της επιτυχίας στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση (Eurydice, 2015). Αυτό, ωστόσο, προϋποθέτει ανάλογες πολιτικές που θα βοηθούν τους φοιτητές που υποεκπροσωπούνται να συμμετέχουν στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και θα

δίνουν τις ίδιες ευκαιρίες σ' όλο το φοιτητικό πληθυσμό.

Ωστόσο, μόνο οι μισές χώρες απο εκείνες που συμμετέχουν στην Μπολόνια παρακολουθούν συστηματικά τη συμμετοχή των ομάδων που υποεκπροσωπούνται (Eurydice, 2011). Από το 2001, μέρος των συζητήσεων που σχετίζονται με την κοινωνική διάσταση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης αποτελεί η ανάγκη για την ανάπτυξη συστημάτων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, όπου οι μαθητές μπορούν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, χωρίς εμπόδια που σχετίζονται με το κοινωνικό και οικονομικό τους υπόβαθρο (Eurydice, 2012).

Η κοινωνική διάσταση της Διαδικασίας της Μπολόνια δεν εξαντλείται μόνο στο επίπεδο της εισαγωγής των φοιτητών από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Αντιθέτως, η ΕΕ κάνει λόγο για στήριξη των φοιτητών που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ώστε να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους χωρίς ιδιαίτερα εμπόδια μέσω οικονομικών παροχών και υπηρεσιών καθοδήγησης εντός του χώρου του πανεπιστημίου (European Ministers Responsible for Higher Education, 2005).

Η διαμόρφωση του ΕΧΑΕ έχει επιφέρει αλλαγές ακόμη και ως προς την μέθοδο και την ποιότητα της γνώσης την οποία προσλαμβάνει ο φοιτητής. Όσο κι αν φαίνεται παράξενο η διαδικασία της Μπολόνια δεν άφησε ανέγγιχτο ούτε το γνωστικό επίπεδο. Η Μπολόνια συνδέθηκε στενά με τη στροφή στη φοιτητοκεντρική προσέγγιση και η υποστήριξη των φοιτητών στηρίχθηκε σε τεχνικές που είχαν ως επίκεντρο τον φοιτητή. Πολιτικές όπως η θέσπιση των ECTS και η κινητικότητα αποτελούν απτά παραδείγματα αυτής της φοιτητοκεντρικής στροφής στη διδασαλία εντός του πανεπιστημίου (EUA, 2010).

Η Διαδικασία της Μπολόνια είναι καινοτόμος καθώς έχει προσφέρει στις κυβερνήσεις μια πολιτικά αποδεκτή μορφή θεσμοθέτησης και αποσκοπούσε στην σύσταση ατζέντας και στην εύρεση εναλλακτικών λύσεων για την εκπαίδευση (Corbett, 2010). Στα πλαίσια αυτής της Διαδικασίας οι φοιτητές έχουν δικαίωμα να υποστηρίζονται και τα κράτη έχουν υποχρέωση να μεριμνούν για αυτή την υποστήριξη εντός του πανεπιστημίου.

1.3 Ευρωπαϊκή Ένωση και μέτρα για την υποστήριξη των φοιτητών

Βασικό στόχος της ΕΕ αποτέλεσε όπως ήδη αναφέρθηκε, η διεύρυνση της συμμετοχής των φοιτητών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση από κάθε κοινωνικό και οικονομικό στρώμα. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στους φοιτητές από τις εργατικές τάξεις και από τα κατώτερα

στρώματα καθώς απ'αυτές τις τάξεις προέρχονται λιγότεροι φοιτητές ενώ οι δείκτες εγκατάλειψης των σπουδών εμφανίζονται αυξημένοι στην προκειμένη περίπτωση. Στο επίπεδο της διεύρυνσης της συμμετοχής έχουν ληφθεί απο τον EXAE δυο τύποι μέτρων, οι οποίοι μπορούν να διακριθούν ως εξής: α) μέτρα για την αύξηση της συμμετοχής των φοιτητών σε γενικό πλαίσιο β) μέτρα που στοχεύουν στην ενίσχυση της συμμετοχής κάποιων ομάδων που υπο-εκπροσωπούνται ως αντισταθμιστική πολιτική. Οι περισσότερες χώρες της ΕΕ χρησιμοποιούν και τις δυο προσεγγίσεις. Η αύξηση της συνολικής συμμετοχής σε ευρύτερο πλαίσιο ώστε να συμμετέχουν περισσότεροι νέοι στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση αποτελεί την κυρίαρχη πολιτική που ακολουθούν οι σκανδιναβικές χώρες. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές δεν καταβάλλουν δίδακτρα ενώ παράλληλα γίνεται συστηματική προσπάθεια για επιχορηγήσεις και δάνεια για όλους τους φοιτητές (πολιτική η οποία εφαρμόζεται κυρίως στη Δανία και τη Νορβηγία), για αύξηση του αριθμού των πανεπιστημιακών θέσεων (πολιτική που επικρατεί στη Γερμανία, τη Μάλτα, το Ηνωμένο Βασίλειο), για την παροχή χρηματοδότησης για την πρόσληψη συμβούλων (πολιτική που εφαρμόζεται στο Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ελλάδα και την Ιταλία) και για διάφορες εγκαταστάσεις μέριμνας για τους φοιτητές όπως η στέγαση, τα γεύματα, η κοινωνική, ψυχολογική και ιατρική υποστήριξη, η φροντίδα των παιδιών, κλπ. Από την άλλη πλευρά τα μέτρα που λαμβάνονται για τους φοιτητές που υπο-εκπροσωπούνται είναι κυρίως η οικονομική ενίσχυση μέσω υποτροφιών και επιδομάτων (Eurydice, 2015). Όλες αυτές οι πολιτικές σχετίζονται άμεσα με την στρατηγική του EXAE σύμφωνα με την οποία το 2020 το 40% των φοιτητών ηλικίας 30-34 ετών πρέπει να έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Η υποστήριξη των φοιτητών σε οικονομικό επίπεδο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τα μοντέλα οικονομικής υποστήριξης των φοιτητών δείχνουν ορισμένες σημαντικές γεωγραφικές και πολιτισμικές διαφορές. Δηλαδή, 13 συστήματα έχουν τις επιχορηγήσεις ως την κύρια πηγή υποστήριξης των φοιτητών και πρέπει να σημειωθεί ότι η μεγάλη πλειονότητα των συστημάτων αυτών βρίσκονται στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Τα δάνεια αποτελούν σημαντικό μηχανισμό στήριξης, αλλά μόνο στην Ισλανδία είναι αποκλειστικός μηχανισμός. Περισσότερο λειτουργούν σε συνδυασμό με επιχορηγήσεις, όπως συμβαίνει σε 14 συστήματα. Η πλειοψηφία των χωρών που παρέχουν κάποιες επιχορηγήσεις βασίζονται στις οικονομικές ανάγκες των φοιτητών ενώ άλλες χώρες παρέχουν επιχορηγήσεις με βάση την ακαδημαϊκή επίδοση. Η Δανία, η Φινλανδία και η Σουηδία διαθέτουν ένα σύστημα καθολικών

υποτροφιών για φοιτητές πλήρους φοίτησης (Eurydice, 2012). Σε ορισμένες περιπτώσεις όπως στη Γαλλία και το Βέλγιο, η πραγματική αφομοίωση των δανείων είναι τόσο μικρή ώστε να μην μπορεί να θεωρηθεί ως ένα από τα κύρια μέσα στήριξης των σπουδαστών. Η χορήγηση των δανείων διαφέρει από χώρα σε χώρα εντός της Ευρώπης λόγω των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν.

Η στήριξη δεν διοχετεύεται μόνο στους φοιτητές με τη μορφή επιχορηγήσεων και δανείων αλλά λαμβάνει κι άλλες μορφές όπως φορολογικά οφέλη για τους γονείς (Eurydice, 2012). Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά σε μια πολιτική η οποία εφαρμόζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο και η οποία σχετίζεται άμεσα με την χορήγηση δανείων. Έτσι, στην Αγγλία οι φοιτητές λαμβάνουν δάνεια τα οποία αποπληρώνουν μόλις βγουν στην αγορά εργασίας και λάβουν μηνιαίο μισθό ικανό να τα εξοφλήσει. Μια τέτοια πολιτική είναι γεγονός ότι επιδιώκει την στοχευμένη στήριξη ορισμένης ομάδας φοιτητών (Eurydice, 2011). Δηλαδή, απώτερος στόχος είναι η οικονομική ενίσχυση των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων καθώς για οικονομικούς λόγους υπάρχει πιθανότητα να εγκαταλείψουν τις σπουδές τους.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση Διασφάλισης Ποιότητας (ENQUA,2005) αναφέρει ότι τα ιδρύματα θα πρέπει να εξασφαλίζουν τους απαραίτητους πόρους στους σπουδαστές προκειμένου να ενισχύσουν την μάθησή τους. Έτσι, εκτός από τους καθηγητές και το συμβατικό γνωστικό τους ρόλο οι φοιτητές πρέπει να απολαμβάνουν κι άλλες παροχές όπως βιβλιοθήκες, εγκαταστάσεις υπολογιστών και συμβούλους σπουδών. Όλοι οι μηχανισμοί στήριξης πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμοι στους φοιτητές, να έχουν σχεδιαστεί για τις ανάγκες τους και να ανταποκρίνονται στις ανατροφοδότηση εκείνων που τις χρησιμοποιούν. Τα ιδρύματα θα πρέπει τακτικά να παρακολουθούν την αναθεώρηση και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών υποστήριξης που είναι διαθέσιμες για τους φοιτητές τους.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά στο νομοθετικό πλαίσιο γύρω από το οποίο λειτουργούν οι υπηρεσίες υποστήριξης που παρέχονται σε φοιτητές. Ορισμένες χώρες έχουν καθιερώσει ανεξάρτητες νομικές οντότητες που είναι υπεύθυνες για την παροχή υπηρεσιών. Παράδειγμα αυτής της κατάστασης αποτελεί η Γερμανία η οποία μέσω του «Studentenwerk» παρέχει υπηρεσίες αλλά και η Νορβηγία όπου η Φοιτητική Οργάνωση Πρόνοιας αναλαμβάνει αρμοδιότητες μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η στέγαση, catering και παροχές υγείας, καθώς και υπηρεσίες που σχετίζονται με τον αθλητισμό και την κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα των φοιτητών (Eurydice, 2012).

Σημαντικό κεφάλαιο για την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική αποτελεί και το θέμα της επιτυχούς ολοκλήρωσης της φοίτησης των σπουδαστών στην Ευρώπη. Η υποστήριξη των φοιτητών πρέπει να έχει ως στόχο την περάτωση των σπουδών των φοιτητών ώστε να αποφευχθούν φαινόμενα «λιμνάζουσας φοίτησης». Μια σειρά από μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής που στοχεύουν στην επιτυχή ολοκλήρωση της φοίτησης αναμένεται να συμβάλει στη βελτίωση σε αυτόν τον τομέα (Eurydice, 2013). Τέτοια μέτρα θα μπορούσαν να είναι η παροχή συμβουλευτικής, η ενδυνάμωση της υποστήριξης των φοιτητών, η προώθηση ευέλικτων διαδρομών μάθησης. Για παράδειγμα, στην Αυστρία εφαρμόζονται μέτρα όπως η εκπαιδευτική συμβουλευτική και ο επαγγελματικός προσανατολισμός ενώ άλλες πρωτοβουλίες περιλαμβάνουν την στοχευμένη χρηματοδότηση για πανεπιστήμια που εμφανίζουν ή ενδέχεται να εμφανίσουν τέτοιου είδους φαινόμενα μη ολοκλήρωσης της φοίτησης. Ίσως προκαλεί έκπληξη, με δεδομένη την αυξημένη προσοχή για την ανάπτυξη της εσωτερικής ποιότητας, το γεγονός ότι πολύ λίγα ιδρύματα παρακολουθούν και συλλέγουν συστηματικά βασικές πληροφορίες σχετικά με την επιτυχία και τα ποσοστά εγκατάλειψης των σπουδαστών (EUA, 2007). Βέβαια η επιτυχής ολοκλήρωση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης αποτελεί ένα θέμα για το οποίο κομβική σημασία έχει και η προετοιμασία που πρέπει να γίνει από τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και η ύπαρξη μελετών που θα βρίσκουν τις αιτίες και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι φοιτητές ολοκληρώνουν ή όχι τις σπουδές τους. Τα τελευταία χρόνια η ΕΕ έχει επιδείξει έντονο ενδιαφέρον για τέτοιου είδους μελέτες (Eurydice, 2013).

1.4 Η κινητικότητα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η κινητικότητα αποτελεί έναν τομέα στην ενίσχυση του οποίου η Ευρώπη έχει δραστηριοποιηθεί έντονα τα τελευταία χρόνια. Η Ευρωπαϊκή ατζέντα σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), προωθώντας την κινητικότητα στα ευρωπαϊκά ιδρύματα, στόχευει στην ανάπτυξη των εξής δράσεων:

- Βασική δράση 1: κινητικότητα φοιτητών και προσωπικού (εντός της Ευρώπης και / ή προς / από τρίτες χώρες
- Βασική δράση 2: στρατηγικές συνεργασίας, συμμαχίες γνώσης, ανάπτυξη ικανοτήτων με τις γειτονικές χώρες, ανάπτυξη ικανοτήτων με τρίτες χώρες

- Βασική δράση 3: δίκτυα και μέτρα στήριξης της πολιτικής, συμμετοχή σε δραστηριότητες στο πλαίσιο της κεντρικής δράσης 1 και της κεντρικής δράσης 2, υψηλή ποιότητα προσωπικού

Κομβική σημασία για την κινητικότητα στην Ευρώπη έχει το πρόγραμμα Erasmus, το οποίο λειτουργεί σε χώρες της Ευρώπης τα τελευταία χρόνια. Ο αντίκτυπος της κινητικότητας για τη θεσμική ανάπτυξη της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης μπορεί να αναλυθεί από δύο οπτικές γωνίες: είτε η κινητικότητα μπορεί να αλλάξει το ίδιο το Ίδρυμα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, π.χ. μέσω των νέων δομών ή μέσω της αλλαγής της νοοτροπίας, ή μπορεί να έχει αντίκτυπο στην ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται από αυτά τα ιδρύματα, π.χ. με νέα προγράμματα σπουδών ή διαφορετικές μεθόδους διδασκαλίας, τα οποία στη συνέχεια με τη σειρά τους θα έχουν και πάλι συνέπειες για τη διεθνοποίηση των ΑΕΙ (European Commission, 2014b). Σύμφωνα με μελέτες που έχουν γίνει το Erasmus επιτρέπει στα ΑΕΙ να συμμετάσχουν σε συλλογικές και διεθνείς εργασίες, όπως η σύσταση κοινής μελέτης. Ακόμη, επιτυγχάνεται η διακρατική κινητικότητα καθώς και η συνεργασία μεταξύ του προσωπικού της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (καθηγητές και διοικητικούς υπαλλήλους) πράγμα που οδηγεί στη διεθνοποίηση των ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και στην αύξηση της διαφάνειάς τους (European Commission, 2014b). Έτσι θεωρείται ότι οδηγούμαστε στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων σπουδών.

Το ζήτημα της οργάνωσης των υπηρεσιών που παρέχονται στους φοιτητές στα πανεπιστήμια της Ευρώπης είναι σύνθετο. Δηλαδή, σε μια χώρα η πολιτική που ακολουθείται στο επίπεδο της οργάνωσης υπηρεσιών μπορεί να είναι ίδια σε όλη την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση ή οι υπηρεσίες μπορούν να διαφοροποιούνται σε ορισμένες Σχολές ή Τμήματα. Για παράδειγμα, στην Τσεχία και την Σλοβακία υπάρχουν πάροχοι υπηρεσιών σε κεντρικό επίπεδο, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για διαφορετικές πτυχές και τομείς της φοιτητικής ζωής, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών συμβουλευτικής για ακαδημαϊκό και επαγγελματικό προσανατολισμό, για υπηρεσίες που σχετίζονται με την στέγαση, την κινητικότητα των σπουδαστών, τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, κλπ. Παράλληλα, επιμέρους σχολές παρέχουν πρόσθετα πιο στοχευμένη ακαδημαϊκή και επαγγελματικού προσανατολισμού υποστήριξη στους φοιτητές (Eurydice, 2012).

Κεφάλαιο 2: Θεωρητική και βιβλιογραφική τεκμηρίωση της μελέτης

2.1 Εισαγωγή

Η διερεύνηση των δομών και των υπηρεσιών υποστήριξης των φοιτητών φέρνει στο προσκήνιο κοινωνιολογικά ζητήματα που συνδέονται με τις θεωρίες των Foucault και Bourdieu. Οι υπηρεσίες υποστήριξης παρέχονται στους φοιτητές στα πλαίσια της πανεπιστημιακής τους εκπαίδευσης ενώ η επιλογή και η χρήση τους τίθενται στη διακριτική ευχέρεια κάθε φοιτητή. Με αυτό τον τρόπο ο φοιτητής δεν αποτελεί απλώς τον αποδέκτη της υποστηρικτικής δομής αλλά γίνεται υποκείμενο επιλογής αυτών των δομών μιας και ο ίδιος επιλέγει τις υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του. Αυτή η ανάδειξη του φοιτητή ως υποκειμένου επιλογής των υπηρεσιών υποστήριξης παραπέμπει στη θεωρία του νεο-φιλελευθερισμού με την οποία ασχολήθηκε εκτενώς ο Foucault. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή τα άτομα παύουν να είναι αγκιστρωμένα από τον έλεγχο του κράτους και γίνονται οι ίδιοι υπεύθυνοι για τον εαυτό τους.

Η θεωρία του νεο-φιλελευθερισμού μπορεί να προσεγγιστεί και μέσα από την έννοια της επιμέλειας του εαυτού. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έννοια, το άτομο μεριμνά το ίδιο για τον εαυτό του κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να καλύψει κάθε ανάγκη του και να αναπτυχθεί ολόπλευρα ως προσωπικότητα. Στην προκειμένη περίπτωση το ίδιο το άτομο επιλέγοντας μέσα από ένα φάσμα υπηρεσιών που διατίθενται εντός του πανεπιστημίου επιχειρεί να καλύψει τις ανάγκες του. Έτσι, υπηρεσίες όπως αυτές της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, της σίτισης, της στέγασης, της ψυχολογικής υποστήριξης, του Συμβούλου Σπουδών αποτελούν ένδειξη αυτής της σιωπηρής απαίτησης να επιμεληθεί ο φοιτητής τον εαυτό του και να ξεπεράσει τις δυσκολίες που μπορεί να εμφανίζονται κατά τη διάρκεια των σπουδών του.

Η ύπαρξη κοινωνικών δικτύων και η επίδραση που αυτά ασκούν στην διαδικασία υποστήριξης των φοιτητών αποτέλεσε ένα σημαντικό ζήτημα που αναδείχθηκε στην παρούσα μελέτη. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση εστίασε στη σημασία της δημιουργίας δικτύων και την κοινωνική ένταξη των φοιτητών σε επιμέρους ομάδες (φιλικές σχέσεις, ένταξη σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης κ.α) ως υποστηρικτικού μηχανισμού εντός των πανεπιστημίων. Η δημιουργία δικτυώσεων εντός του πανεπιστημίου συνδέεται άμεσα με τη θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου (Bourdieu, 1998) και των αντίστοιχων δικτύων.

Τέλος, στην παρούσα έρευνα θα μας απασχολήσει και η έννοια του habitus όπως αυτή

διατυπώθηκε από τον Bourdieu (1998). Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αναδεικνύει τη σημασία τόσο του θεσμικού *habitus* που αφορά τα εκπαιδευτικά ιδρύματα όσο και του *habitus* των φοιτητών κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με την επιλογή των υποστηρικτικών δομών εντός του πανεπιστημίου (Thomas, 2002). Αυτό δηλαδή που έγινε εμφανές είναι ότι η επιλογή τόσο της Σχολής όσο και των υπηρεσιών υποστήριξης σχετίζεται με το *habitus* των φοιτητών. Η συγκεκριμένη έννοια αποτελεί τη βάση πολλών κοινωνιολογικών αναλύσεων για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και εξηγεί επιλογές και γεγονότα που λαμβάνουν δράση εντός του πανεπιστημίου με βάση τις έννοιες της κοινωνικής τάξης, του κοινωνικού κεφαλαίου και της κοινωνικής αναπαραγωγής.

2.2 Νεοφιλελευθερισμός και εκπαιδευτική πολιτική

Ο νεοφιλελευθερισμός ως πολιτική θεωρία εισήγαγε ένα νέο τρόπο ρύθμισης της υποταγής στον κυβερνητικό έλεγχο. Επίσης, ο νεοφιλελευθερισμός προωθεί μια μορφή κοινωνικής οργάνωσης, όπου ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ελευθερία της επιλογής του ατόμου (Friedman, 1980). Η πολιτική αυτή θεωρία περιλαμβάνει ένα σύνολο από κυβερνητικές πρακτικές που μετατοπίζουν την ευθύνη από τις δημοκρατικές και φιλελεύθερες κυβερνήσεις στα ίδια τα άτομα που πλέον είναι υπεύθυνα για τον εαυτό τους (Olssen & Peters, 2005). Ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί μια ορθολογική διαδικασία κοινωνικής μεταρρύθμισης που βασίζεται σε ορισμένα πολιτιστικά πρότυπα και αξίες, σύμφωνα με τα οποία τα άτομα καλούνται να είναι ενεργά υποκείμενα και όχι παθητικά αντικείμενα (Edwards, 2002).

Οι μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται στα πλαίσια του νεο-φιλελευθερισμού ωθούν το κράτος να δημιουργήσει συνθήκες που διευκολύνουν τη συσσώρευση κεφαλαίου και τη στήριξη των ιδιωτικών συμφερόντων μέσα από τις περικοπές και την ιδιωτικοποίηση των δημόσιων οργανισμών, των αγαθών και των υπηρεσιών (Hackworth 2007). Η νεοφιλελεύθερη εκπαιδευτική πολιτική εκφράζεται με έννοιες που δίνουν έμφαση στην επιλογή, στον καταναλωτή και στον ελεύθερο ανταγωνισμό (Basu, 2004). Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαίδευση αντιμετωπίζεται ως ένα ιδιωτικό αγαθό. Ο νεοφιλελεύθερος πολιτικός λόγος υποθέτει ότι όλα τα υποκείμενα είναι εξίσου ικανά να θέτουν σε εφαρμογή την κριτική τους σκέψη ώστε να οδηγούνται σε επιτυχείς επιλογές. Υπό αυτή την έννοια δεν υπάρχει χώρος στην συγκεκριμένη πολιτική θεωρία για οποιαδήποτε συστηματική εξέταση - σε αντίθεση με τη ρητορική αναφορά - των διαφορετικών οικογενειακών, πολιτιστικών ή κοινωνικοοικονομικών προνομίων ενώ δεν δίνεται έμφαση σε παραμέτρους, όπως η ηλικία, η εκπαίδευση, το φύλο, η τάξη και η

εθνικότητα (Bansel, 2007). Όλοι οι εμπλεκόμενοι στην εκπαιδευτική διαδικασία έχουν ίσες ευκαιρίες στην επιλογή κι επομένως ισότητα ως προς τις ευθύνες που τους αντιστοιχούν.

Σύμφωνα με τις αρχές του νεοφιλελευθερισμού, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μεταμορφώνονται ανάλογα με τις ανάγκες των καταναλωτών και οφείλουν να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των φοιτητών-πελατών διαμορφώνοντας εναλλακτικές επιλογές και εναλλακτικές λύσεις για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος. Κάτι τέτοιο αποτελεί μια λογική συνέπεια καθώς ο νεοφιλελευθερισμός είναι μια πολιτική θεωρία με κύρια χαρακτηριστικά της την αυξημένη έκθεση στον ανταγωνισμό, τα αυξημένα μέτρα λογοδοσίας, την επίτευξη μεγαλύτερης απόδοσης και τη λήψη μέτρων διασφάλισης ποιότητας (Davies & Bansel, 2007). Πρόκειται λοιπόν για εκπαιδευτικές πολιτικές που προωθούν την αυτο-ευθύνη και την ελευθερία και περιλαμβάνουν ένα καθεστώς που χαρακτηρίζεται από την παρατήρηση, την επιτήρηση και τον έλεγχο με τη μορφή της παρακολούθησης της μάθησης, την παρέμβαση μέσω προγραμμάτων, και τη συνεχή μέτρηση και εκτίμηση των δεικτών για την εκπαίδευση (Foucault, ο.π αναφ. στους Webb et al., 2014). Η νεοφιλελεύθερη αντίληψη για τον εαυτό αποτελεί ένδειξη της απελευθέρωσης του ατόμου από την κυριαρχία του κράτους και την χειραφέτησή του ώστε να μπορέσει ο ίδιος να αναλάβει την φροντίδα για τον εαυτό του (Foucault, 2008).

Σε αυτό το μοντέλο του νεοφιλελευθερισμού, η εκπαίδευση παρουσιάζεται ως ένα σύστημα εισόδου-εξόδου το οποίο λειτουργεί με βάση το πεδίο της οικονομικής παραγωγής. Οι βασικές διαστάσεις του νέου δημόσιου μανάτζμεντ στην ανώτατη εκπαίδευση είναι η ευελιξία, ο προσδιορισμός σαφώς προκαθορισμένων στόχων και ένας προσανατολισμός στον έλεγχο των αποτελεσμάτων και στη μέτρηση δεικτών που σχετίζονται με την οργάνωση των ΑΕΙ (Olssen & Peters, 2005).

Όσον αφορά τη σχέση του ακαδημαϊκού προσωπικού με το νεοφιλελεύθερο πολιτικό μοντέλο οι Olssen & Peters (2005) σημειώνουν ότι η αλλαγή στις αρχές του επαγγελματισμού έχει συντελέσει: α) στην μετατόπιση από τη συλλογική και δημοκρατική διακυβέρνηση στο επίπεδο των ιεραρχικών δομών, στην απόδοση της εργασίας και σε μοντέλα διοίκησης, β) στην υλοποίηση των πρωτοβουλιών αναδιάρθρωσης ως απάντηση στις απαιτήσεις της αγοράς και στις αυξημένες απαιτήσεις που δημιουργούνται στα πλαίσια της σύγχρονης εποχής και γ) στον επαναπροσδιορισμό των παραδοσιακών αντιλήψεων σχετικά με την έννοια του επαγγελματισμού καθώς ολοένα και πληθαίνουν οι πιέσεις της αγοράς και των οικονομικών

παραγόντων. Για τους Nixon et al. (2001), η σχέση νεοφιλελευθερισμού και επαγγελματισμού έχει προβληματική βάση. Στο νεοφιλελευθερισμό, οι αρχές ρύθμισης των σχέσεων εξουσίας προσδιορίζονται με τη μορφή συμβολαίου, σύμφωνα με το οποίο το προσωπικό υπόκειται σε συμμόρφωση, παρακολούθηση και λογοδοσία ενώ η οργάνωση της σχέσης υπαλλήλου και εργοδότη γίνεται με βάση τους όρους αγοράς και δίνει έμφαση στα μετρήσιμα αποτελέσματα (Olssen & Peters, 2005).

Κλείνοντας την ενότητα για τον νεοφιλελευθερισμό αξίζει να αναφερθούμε στη σχέση της συγκεκριμένης πολιτικής θεωρίας και της γνώσης. Η πιο σημαντική αλλαγή που υποστηρίζει ο νεοφιλελευθερισμός στον εικοστό πρώτο αιώνα είναι η έμφαση που δίνει στη γνώση ως νέα μορφή κεφαλαίου. Ο νεοφιλελευθερισμός αμφισβητεί την ικανότητα των τοπικών παραδόσεων, των θεσμών και των πολιτιστικών αξιών και εισάγει έναν νέας μορφής καπιταλισμό, ο οποίος στηρίζεται στη γνώση. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι η γνώση έχει εμπορική αξία και εκλαμβάνεται ως εμπόρευμα και ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για τις κυβερνήσεις και την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στα πλαίσια της παγκόσμιας αγοράς (Peters, 2001). Ο όρος «καπιταλισμός της γνώσης» εμφανίστηκε μόλις πρόσφατα για να περιγράψει τη μετάβαση στη λεγόμενη «οικονομία της γνώσης», την οποία χαρακτηρίζουν η οικονομική αφθονία, η εκμηδένιση της απόστασης και η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο (Olssen & Peters, 2005).

2.2.1 Η έννοια της «επιμέλειας εαυτού»

Ο νεοφιλελευθερισμός και η σχέση του με την εκπαιδευτική πολιτική συνδέεται άμεσα με την ανάγκη των ατόμων να παρέχουν φροντίδα προς τον εαυτό τους. Η έννοια της φροντίδας για τον εαυτό, η οποία μας παραπέμπει στην αντίληψη ότι το άτομο αποτελεί το κύριο υποκειμένο των επιλογών για τον εαυτό του και ότι δεν είναι απλά ένας παθητικός δέκτης, έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα. Το γεγονός αυτό φαίνεται κι από την αυτούσια χρήση της αρχαιοελληνικής έννοιας «επιμέλεια εαυτού» από τον M. Foucault (1992). Ο Foucault προσπαθώντας να θέσει ζητήματα που αφορούσαν το δίπολο εξουσία και σεξουαλικότητα έκανε λόγο για την ανάγκη φροντίδας προς τον εαυτό. Το ενδιαφέρον για την φροντίδα του εαυτού επικεντρώνεται πλέον στο ιδιωτικό μέρος του ανθρώπου και η υποκειμενικότητά του αποτελεί σημείο αναφοράς για την εξήγηση σημαντικών πτυχών της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Για τον Foucault, η «επιμέλεια εαυτού» αποτελεί τη σχέση του ατόμου με τον εαυτό του, μια σχέση στην οποία κύριος ρυθμιστής είναι το ίδιο το υποκείμενο.

Όπως γράφει ο Φουκώ, η φροντίδα του εαυτού είναι μια άσκηση για τον εαυτό με την οποία το άτομο επιχειρεί να επιτύχει ένα ορισμένο τρόπο ύπαρξης (Foucault, 1997). Η φροντίδα για τον εαυτό συνδέεται με τους όρους της γνώσης, την κανονιστικότητα και τη σχέση που αναπτύσσει το άτομο με τον εαυτό του. Ως εκ τούτου, η φροντίδα του εαυτού μπορεί να γίνει κατανοητή ως μια πειθαρχική τεχνολογία που κατευθύνονται προς την αυτοκυριαρχία (Zemprylas, 2013).

Για τον Φουκώ, η «επιμέλεια εαυτού» καθορίζει ένα συγκεκριμένο τρόπο αντίληψης για το άτομο. Πρόκειται για μια στροφή στον εαυτό σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος συνδιαλέγεται με αυτόν και ρυθμίζει όλες εκείνες τις δραστηριότητες που τον αφορούν. Άξια προσοχής είναι η σχέση που έχει η αυτογνωσία με την ανάγκη για την επιμέλεια του εαυτού. Έτσι, για τον Φουκώ η γνώση του εαυτού προϋποθέτει την επιμέλειά του. Δηλαδή, αυτό που τίθεται ως βασικό θέμα είναι ότι για να μπορεί κανείς να επιμεληθεί τον εαυτό του, πρέπει παράλληλα να γνωρίζει και τις ανάγκες του. Η επιμέλεια του εαυτού για το Φουκώ αποτελεί ένα μέσο ελευθερίας για το ίδιο το άτομο που γίνεται υποκείμενο της γνώσης για τον εαυτό του (Πλαζομίτη, 2012).

Η εκπαίδευση δεν είναι μια ουδέτερη δραστηριότητα αλλά μεταφέρει με τις ευθύνες και τις επιλογές που συνεπάγεται τόσο ηθικές όσο και αισθητικές διαστάσεις που είναι, *ipso facto*, μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Drummond, 2003). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ζητήματα που σχετίζονται με την «επιμέλεια εαυτού» και διατυπώνονται στην εκπαιδευτική πολιτική συνδέονται με τον αυτοσεβασμό, την αυτο-ελευθερία, την ισότητα, την αυτοεκτίμηση και στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στις νεο-φιλελεύθερες πολιτικές για την εκπαίδευση (Webb et al., 2014). Η σχέση «επιμέλειας εαυτού» και νεοφιλελευθερισμού έγκειται στον *homo economicus*, ο οποίος προσδιορίζει ελεύθερα τις δραστηριότητές του ανάμεσα στην ποικιλία δραστηριοτήτων που είναι διαθέσιμες για τον εαυτό του. Μια άλλη έννοια η οποία συνδέεται με την επιμέλεια για τον εαυτό είναι εκείνη της αυτο-ικανοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, το άτομο που φροντίζει για τον εαυτό του είναι στενά συνδεδεμένο με την πολιτική της αυτο-επιλογής, η οποία αρθρώνεται μέσα από τις ιδέες της αυτο-αξίας, της αυτοδιάθεσης και του αυτοσεβασμού (Webb et al., 2014).

Η έμφαση που δίνεται στον εαυτό και η διαδικασία της αυτο-επιλογής παράγει σίγουρα ένα πλέγμα αυτο-διαχωρισμού (Dei, 2005) που ορισμένες φορές οδηγεί σε ρατσιστικές αντιλήψεις και πιο συντηρητικές θεωρίες. Δηλαδή, τα άτομα που επιλέγουν για τον εαυτό τους

υπηρεσίες και δομές αυτο-διαχωρίζονται απο τους άλλους, επιλέγοντας εκείνες τις δομές στις οποίες εντοπίζουν άτομα με κοινά χαρακτηριστικά και τοποθετούν τους εαυτούς τους σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα.

Τέλος, ο Foucault (1986) διακρίνει τρεις κατηγορίες πρακτικών που σχετίζονται με την φροντίδα για τον εαυτό. Η πρώτη κατηγορία είναι η ανάληψη κινδύνου απο την πλευρά του ατόμου και η οποία αφορά κάποιας μορφής ρίσκα που μπορεί να πάρει για τον εαυτό του κάποιος άνθρωπος. Η δεύτερη κατηγορία αφορά τον τρόπο που τα άτομα οραματίζονται και προσπαθούν να επιτύχουν τους στόχους τους με κριτήριο πάντα την ηθική. Η τρίτη κατηγορία που εισάγει ο Foucault θα μπορούσε να ονομαστεί η κριτική σκέψη και σκοπός της είναι να καλλιεργήσει την αυτογνωσία.

2.3 Η έννοια των κοινωνικών δικτύων

Ο Castells (1996) όρισε τα δίκτυα ως τη διασταύρωση των επιμέρους τμημάτων αυτόνομων συστημάτων προκειμένου να επιδιωχθούν κοινοί στόχοι. Οι Ball & Junemann (2012) προσδιόρισαν τις ομάδες απο τις οποίες αποτελούνται τα δίκτυα αναφέροντας πως πρόκειται για ομάδες πίεσης και κυβερνητικές ελίτ. Για τον Hill (2002) ένα δίκτυο είναι μία ομάδα ατόμων, οργανώσεων και οργανισμών όπου υπάρχει ενεργός δραστηριοποίηση γύρω από κοινά θέματα και προβλήματα, με βάση την αφοσίωση και την εμπιστοσύνη.

Ο Coleman (1988) έχει διερευνήσει άμεσα το πώς οι μορφές κοινωνικού κεφαλαίου ενσωματωμένες μέσα σε κοινωνικά δίκτυα επηρεάζουν την ικανότητα των ατόμων να συμμετάσχουν στον εκπαιδευτικό τομέα. Πιο συγκεκριμένα, ο Coleman θεωρεί ότι η καθοδική μετάδοση από γενιά σε γενιά των πόρων είναι υψίστης σημασίας για την κατανόηση της μετάδοσης του κοινωνικού κεφαλαίου και οι επιπτώσεις της είναι εμφανείς στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ο Bourdieu (1986) συνδέει και αυτός τα κοινωνικά δίκτυα με το κοινωνικό κεφάλαιο, έννοια που πρωτανεύει στο κοινωνιολογικό του έργο. Ο ίδιος δίνει έμφαση στη σημασία των κοινών στάσεων, διαθέσεων και συμπεριφορών στο πλαίσιο των δικτύων για τη διαμόρφωση επιμέρους αποτελεσμάτων. Ο ρόλος των δικτύων σύμφωνα με τους Ball & Junemann (2012) είναι συγκεκριμένα η ροή ιδεών και ανθρώπων που διαπερνούν τα σύνορα μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Η αξία αυτής της προσέγγισης των δικτύων με βάση τη θεωρία του Bourdieu είναι μεγάλη κυρίως γιατί μπορούμε να εντοπίσουμε τη μεταβολή στην κοινωνική διαστρωμάτωση κατα τη διάρκεια του χρόνου αλλά και τη σχέση εξουσίας μεταξύ των ατόμων μελετώντας τις αλλαγές που γίνονται στις σχέσεις των δικτύων (Παπαδόπουλος,

2010).

Σύμφωνα με τον Lin (1999), τα άτομα που συμμετέχουν σε αλληλεπιδράσεις και σε δικτύωσεις έχουν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση των δραστηριοτήτων τους. Ο Lin αναφέρει τους λόγους για τους οποίους τα κοινωνικά δίκτυα ενισχύουν τις δράσεις των συμμετεχόντων τους. Έτσι, ένας λόγος είναι ότι διευκολύνεται μέσω της δημιουργίας δικτύων η ροή των πληροφοριών. Με αυτόν τον τρόπο, υπάρχει καλύτερη ενημέρωση σχετικά με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της αγοράς ενώ παρέχονται χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τις ευκαιρίες και τις επιλογές που είναι διαθέσιμες. Δεύτερη εξήγηση για αυτή την ενίσχυση των δράσεων αποτελούν οι κοινωνικές σχέσεις οι οποίες δημιουργούνται εντός των δικτύων και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτά τα δίκτυα. Ως τρίτη εξήγηση δίνεται η ύπαρξη κοινωνικών πόρων και η δημιουργία σχέσεων τα οποία αντανακλούν στην ύπαρξη των κοινωνικών δικτύων και του κοινωνικού κεφαλαίου που αυτό διαθέτει. Μάλιστα, τα άτομα που συμμετέχουν στα κοινωνικά δίκτυα ως μέλη μιας κοινωνικής ομάδας μοιράζονται παρόμοια ενδιαφέροντα και πόρους ενώ λαμβάνουν τη συναισθηματική υποστήριξη και τη δημόσια αναγνώριση της ταυτότητας του μέλους αυτού του δικτύου. Την αυξημένη πρόσβαση σε πόρους και τις μεγάλες δυνατότητες για τη δημιουργία νέων δεσμών με αποτέλεσμα την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου και την οικοδόμηση οργανωτικών ικανοτήτων θίγουν και οι Daly & Finnigan, (2010).

Τέλος, αξίζει να γίνει αναφορά στην έννοια της κοινωνικής δικτύωσης ως συναφή με αυτή της δικτύωσης που λαμβάνει χώρα στα πλαίσια των κοινωνικών δικτύων όπως τα ανέλυσε ο Bourdieu. Η ύπαρξη του διαδικτύου έφερε στο προσκήνιο νέες μορφές δικτύωσης που διαδραματίζουν τον ρόλο των κοινωνικών δικτύων (Lin, 1999) και που η ύπαρξή τους επιφέρει αποτελέσματα όμοια με αυτά που επέρχονται κατά τη λειτουργία των κοινωνικών δικτύων. Ορισμένοι ερευνητές επισημαίνουν την συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη δημιουργία κοινοτήτων μάθησης, στην κοινωνική ένταξη, στην αλληλοπληροφόρηση και την αλληλεπίδραση των φοιτητών πέρα από τα χωρικά όρια των πανεπιστημιακών κτηρίων (Bhardwaj, 2014; Hung & Yuen, 2010). Άλλωστε η ονομασία που έχει δώσει ως «μέσα κοινωνικής δικτύωσης» σε εφαρμογές όπως το facebook και το twitter κάθε άλλο παρά τυχαία θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι. Η εξέλιξη αυτή των μέσων στη σύγχρονη κοινωνία και κοινωνική διάσταση έχει αλλά και δημιουργεί δίκτυα όπως αυτά που αναλύθηκαν παραπάνω.

2.4 Η έννοια του habitus και η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Η έννοια του habitus αναπτύχθηκε από τον Bourdieu και αναφέρεται στους κανόνες και τις πρακτικές συγκεκριμένων κοινωνικών τάξεων ή ομάδων (Bourdieu & Passeron, 1977). Ο Bidet (1979) περιγράφει το habitus ως μια κουλτούρα που εσωτερικεύεται από το άτομο με τη μορφή διαρκών διαθέσεων που αποτελούν τη βάση της. Για τον Robins (1991) το habitus αποτελεί την πρακτική γνώση που εσωτερικεύεται μέσω κοινωνικών διεργασιών και που οι άνθρωποι κατέχουν και εφαρμόζουν καθημερινά στις καταστάσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι. Ο Bourdieu θεωρεί πως το habitus παράγει διαφοροποιημένες πρακτικές ανάλογα με το φύλο, την κοινωνική προέλευση και την εθνικότητα του ατόμου ενώ προσθέτει ότι η κοινωνικοποίηση αποτελεί μια από τις κυριότερες αιτίες ύπαρξής του.

Το πρωτογενές habitus που προέρχεται από τις πρώιμες εμπειρίες του ατόμου προσδιορίζει τη στάση του ατόμου απέναντι στη σημασία που δίνει στην εκπαίδευση και στην πιθανότητα που έχει να επιτύχει στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Jacobs, 2007). Με βάση τον Bourdieu (1990), το habitus που αποκτούν οι προνομιούχες κοινωνικές τάξεις από την οικογένειά τους συμβάλλει στο να αποκτήσουν οι νέοι άνθρωποι εκπαιδευτικές φιλοδοξίες και να στραφούν στην επιλογή ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση από την άλλη, οι κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούνται εντός των ιδρυμάτων τόσο μεταξύ των φοιτητών και του προσωπικού όσο και των φοιτητών μεταξύ τους (Reay et al., 2001) δημιουργούν το λεγόμενο θεσμικό habitus που αφορά το ίδιο το Εκπαιδευτικό Ίδρυμα. Η μορφή αυτή habitus χαρακτηρίζει τα εκπαιδευτικά ιδρύματα όπως χαρακτηρίζει τα άτομα και αποτελεί μια κουλτούρα που εσωτερικεύεται στα ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Το θεσμικό habitus έχει μεγάλη επίδραση στην φοίτηση των σπουδαστών και στον χρόνο και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι ίδιοι ολοκληρώνουν τις σπουδές τους (Thomas, 2002).

Οι Ball et al. (2002) εστιάζουν στη σχέση habitus και επιλογής εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Πιο συγκεκριμένα, η επιλογή Σχολών της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης σχετίζεται με δυο παράγοντες. Ο ένας παράγοντας αφορά τη γνώση και την αντιστοίχιση των επιδόσεων με την επιλεκτικότητα των θεσμικών οργάνων και των μαθημάτων των ιδρυμάτων. Ο δεύτερος παράγοντας αφορά το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ζει ο εν δυνάμει φοιτητής και συνδέεται με την κοινωνική του κατάσταση και το habitus το οποίο ο ίδιος κατέχει και με βάση το οποίο δραστηριοποιείται. Στην επιλογή του ιδρύματος της Τριτοβάθμιας

Εκπαίδευσης ιδιαίτερη σημασία έχει και το θεσμικό habitus που λαμβάνει η συγκεκριμένη Σχολή. Στο ίδιο επίπεδο αξίζει να αναφερθεί ότι το habitus που διαθέτουν οι φοιτητές παρουσιάζει διαφοροποιήσεις γεγονός που μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις διαφορετικές επιλογές και προτιμήσεις από μέρους τους σχετικά με το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα το οποίο επιλέγουν για να φοιτήσουν (Baker & Brown, 2007).

Επομένως, η κοινωνιολογική έννοια που εισήγαγε ο Bourdieu σχετίζεται με τη βιογραφία των ατόμων και διαπλέκεται με την πορεία και τη θέση τους στο εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και σε όλα τα άλλα συμβολικά συστήματα του πολιτισμού και της κουλτούρας. Πολλές επιλογές των ατόμων ως φοιτητών αλλά και η πορεία τους εντός του πανεπιστημίου μπορούν να εξηγηθούν με βάση την έννοια του habitus και τη θεωρία που έχει δημιουργηθεί γύρω από αυτή. Για το λόγο αυτό το habitus αποτελεί κομβικής σημασίας έννοια για την κοινωνιολογία της εκπαίδευσης και της εκπαιδευτικής πολιτικής.

2.5 Ανασκόπηση των σύγχρονων εμπειρικών ερευνών για το πλαίσιο και τις συνθήκες φοίτησης στη σύγχρονη ανώτατη εκπαίδευση.

Η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση είναι μια ταχέως αναπτυσσόμενη βιομηχανία υπηρεσιών, η οποία εκτίθεται στις προσταγές της παγκοσμιοποίησης. Η μαζικοποίηση του θεσμού του πανεπιστημίου και η έμφαση στην ικανοποίηση των φοιτητών από τις υπηρεσίες και τις παροχές του δημιουργούν στον επιστημονικό χώρο της ανάλυσης της εκπαιδευτικής πολιτικής ένα νέο αναδυόμενο πεδίο μελέτης και ερευνητικής παραγωγής (Damme, 2001; O'Neil & Palmer, 2004 οπ. αναφ. στο Nadiri, et. al., 2009).

Η έρευνα των Damme, O'Neil & Palmer (2004) εστιάζει στις απαιτήσεις των φοιτητών όσον αφορά τις υπηρεσίες των πανεπιστημίων. Η συγκεκριμένη έρευνα εστιάζει σε υπηρεσίες που σχετίζονται με το προσωπικό και τις εγκαταστάσεις κι όχι με το γνωστικό τομέα. Στα συμπεράσματα της έρευνας μεταξύ άλλων μπορούμε να εξάγουμε το ζήτημα των οικονομικών πόρων οι οποίοι βελτιστοποιούν τις υπηρεσίες εντός του πανεπιστημίου. Ένα άλλο ζήτημα που αναδείχθηκε από την συζήτηση για τις υπηρεσίες είναι η εκπαίδευση του προσωπικού. Έτσι, όσο καλύτερα είναι εκπαιδευμένο το προσωπικό ενός πανεπιστημίου τόσο αυξάνεται ο δείκτης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Τα παραπάνω μπορούν να ερευνηθούν στα πλαίσια μιας νεο-φιλελεύθερης πολιτικής στην οποία οι φοιτητές λειτουργούν ως άτομα ελεύθερα να επιλέξουν το πανεπιστήμιο που εκείνοι θέλουν. Η επιλογή αυτή βέβαια, ασφαλώς και δεν θα είναι ανεξάρτητη των υπηρεσιών που παρέχονται στα ανάλογα πανεπιστήμια.

Οι Lowe & Cook (2003) αναφέρονται στο κενό που δημιουργείται ανάμεσα στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και το πανεπιστήμιο με αποτέλεσμα ορισμένοι φοιτητές να εγκαταλείπουν τις σπουδές τους (drop out). Έτσι, στην συγκεκριμένη έρευνα αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι μια σημαντική μειονότητα των φοιτητών εξέφρασε αρνητικές εμπειρίες σχετικά με την ενδοπανεπιστημιακή υποστήριξη. Στην ίδια έρευνα αναδεικνύεται η ανάγκη για μεγαλύτερη αλληλεπίδραση και κατανόηση ιδίως μεταξύ του τεχνικού προσωπικού του πανεπιστημίου και των φοιτητών.

Στο φαινόμενο της εγκατάλειψης των σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (drop out) έχουν σταθεί και οι Christie et al. (2004) οι οποίοι αναφέρουν ότι καταστάσεις όπου ο αριθμός των φοιτητών είναι αρκετά μεγάλος για να υποστηριχθεί από το πανεπιστήμιο, η επαφή με το διδακτικό και διοικητικό προσωπικό είναι ελάχιστη, το προσωπικό είναι λιγότερο διαθέσιμο και προσιτό, είναι λογικό να εμφανίζονται φοιτητές που εγκαταλείπουν τις σπουδές τους. Οι συγγραφείς τονίζουν ότι τα ευρήματα αυτά πρέπει να απασχολήσουν τα πανεπιστήμια της Αγγλίας καθώς ορισμένα απ' αυτά έχουν κατηγορηθεί για εφησυχασμό ως προς το φαινόμενο της πρόωρης εγκατάλειψης των σπουδών.

Στη σημασία της υποστήριξης των φοιτητών κατά το πρώτο έτος φοίτησής τους έκανε λόγο σε έρευνά του ο Yorke (2000). Έτσι, στην έρευνα αυτή αναφέρεται ότι περίπου τα δύο τρίτα των ατόμων που εγκατέλειψαν την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση το έκαναν κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου. Επομένως, τα ιδρύματα που στοχεύουν στην επιτυχία των φοιτητών πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή σε ό,τι συμβαίνει μέσα στο πρώτο έτος και ιδίως στις πρώτες εβδομάδες μετά την εγγραφή τους καθώς η περίοδος αυτή κρίνεται καθοριστική για την μετέπειτα πορεία των σπουδαστών.

Η είσοδος και η μύηση των πρωτοετών φοιτητών στην Πορτογαλία έχει λάβει την μορφή μιας ιεροτελεστίας σύμφωνα με τους Dias & Sa (2014), οι οποίοι βασίζονται σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις πρωτοετών φοιτητών. Δηλαδή, αυτή γίνεται με συμβολικό τρόπο και παρουσιάζει τα ακόλουθα δυο χαρακτηριστικά: α) η συμμετοχή στη φοίτηση γίνεται αντιληπτή από τον ίδιο τον φοιτητή ως ένα βραβείο για τον μόχθο που κατέβαλε, και β) η διαδικασία συμμετοχής του στα φοιτητικά δρώμενα λαμβάνει τελετουργικό χαρακτήρα μέσα από πρακτικές τις οποίες επιβάλλουν οι παλαιότεροι φοιτητές. Αυτή η μύηση έχει ως συνέπεια τις μεταβολές στην «ταυτότητα» του φοιτητή, ο οποίος εκλαμβάνει την υποβολή των παλαιότερων φοιτητών ως «διαβατήριο» για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (Dias & Sa, 2014).

Τα ιδρύματα ορισμένες φορές καλούνται να αναπτύξουν ένα θεσμικό habitus κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι σχέσεις των φοιτητών και του προσωπικού των πανεπιστημίων να βελτιωθούν σημαντικά και να δημιουργηθούν ισχυρά δίκτυα υποστήριξης. Το νέο θεσμικό habitus πρέπει να διακρίνεται από συλλογικές δράσεις κι όχι με βάση ατομικά κριτήρια. Η ενεργητική συμμετοχή των φοιτητών αποτελεί μια διαδικασία η οποία πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στα πανεπιστήμια. Κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί με μηχανισμούς στήριξης που θα δίνουν ενεργό ρόλο στους φοιτητές για την πανεπιστημιακή σταδιοδρομία και με υπηρεσίες προσανατολισμού, καθώς και άλλες εξειδικευμένες υπηρεσίες υποστήριξης (Christie, et al., 2004; Jackline & Riche 2009). Έτσι, γίνεται εμφανής η ανάγκη για μετάβαση από την έννοια της υποστήριξης σε μια πιο ουσιαστική έννοια και πιο περιεκτική, αυτή των υποστηρικτών. Οι υποστηρικτές, δηλαδή, τόσο οι παλαιότεροι φοιτητές με πείρα όσο και το διοικητικό προσωπικό των πανεπιστημίων, θα δραστηριοποιηθούν πλέον σε περισσότερο ενεργητικά περιβάλλοντα (Jackline & Riche, 2009).

Στο ίδιο επίπεδο η Thomas (2002) κάνει επίσης αναφορά στο habitus των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Αγγλία. Η έρευνα αυτή εστιάζει στη σχέση του προσωπικού με τους φοιτητές καθώς όπως αναφέρεται η υποστήριξη και η παρακολούθηση του έργου των φοιτητών δημιουργεί αυτοπεποίθηση στο έργο τους και βελτιστοποιεί τις επιδόσεις. Από την άλλη τα «κοινωνικά δίκτυα» και η κοινωνικοποίηση των φοιτητών εντός των πανεπιστημίων μπορούν να συμβάλουν «άτυπα» στην επιτυχεστέρα φοίτηση και την υπέρβαση των εμποδίων των φοιτητών απ' όλα τα κοινωνικά στρώματα (Berger & Braxton, 1998; Thomas, 2002; Kotze & du Plessis, 2003). Μάλιστα, στην Αγγλία τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν λόγο για τον οποίο μπορεί να συνεχίσει να φοιτά ή να αλλάξει κανείς πανεπιστήμιο. Αυτό που εξάγεται ως συμπέρασμα από το συγκεκριμένο άρθρο είναι ότι κάθε ίδρυμα πρέπει να υιοθετήσει ένα τέτοιο θεσμικό habitus ώστε να «αγκαλιάζει» όλους τους φοιτητές χωρίς να δημιουργεί διαχωριστικές γραμμές. Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει το πανεπιστήμιο να δημιουργήσει ένα υποστηρικτικό δίκτυο και να «κρατήσει» τους φοιτητές στους κόλπους του (Thomas, 2002). Η κοινωνικοποίηση από την άλλη αποτελεί ένα όρο βάσει του οποίου οι φοιτητές θα συμμετέχουν ενεργά και θα συνδιαμορφώνουν το πρόγραμμα σπουδών ενώ με τη βοήθεια της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας θα προσδιοριστούν οι θεσμοί υποστήριξης της φοίτησης εντός του πανεπιστημιακού πλέγματος (Kotze & du Plessis, 2003). Αξίζει να αναφερθεί ότι η παραπάνω τοποθέτηση γίνεται στα πλαίσια μιας νεο-φιλελεύθερης προοπτικής όπου ο φοιτητής

βρίσκεται στην ίδια μοίρα με τον «πελάτη» ο οποίος μάλιστα στο βαθμό που χρησιμοποιεί τις εκάστοτες υπηρεσίες που του παρέχονται «έχει πάντα δίκιο».

Η οπτική του φοιτητή που κάνει χρήση των υπηρεσιών του πανεπιστημίου ως άλλος «πελάτης» επικρατεί και στην έρευνα του Saunders (2015). Σε αντίθεση με προηγούμενες έρευνες αποδείχθηκε ότι οι νεο-εισαχθέντες φοιτητές δεν αυτο-προσδιορίζονται ως «πελάτες». Η αντίληψη του πελάτη έχει συνδεθεί από τους φοιτητές κυρίως με πρακτικές όπως τα ετήσια έξοδα της οικογένειας για τις σπουδές τους και τα ποσά των φοιτητικών δανείων που έχουν λάβει ή σκοπεύουν να λάβουν στο μέλλον. Αυτό, δηλαδή, που γίνεται εμφανές από την συγκεκριμένη έρευνα είναι ότι η απόδοση της ταυτότητας του «πελάτη» στον φοιτητή δε σχετίζεται τόσο με το σύνολο των υπηρεσιών και των εγκαταστάσεων που αυτοί χρησιμοποιούν αλλά με πρακτικές άμεσα συνδεδεμένες με οικονομικούς όρους όπως αυτή της λήψης δανείων.

Η έρευνα των Berger & Braxton (1998) εστιάζει και αυτή στην οργάνωση του πανεπιστημίου ως μέσο κοινωνικής ένταξης των φοιτητών. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα δείχνει ότι είναι σημαντικό για τα άτομα που χαράσσουν πολιτικές στην Ανώτατη Εκπαίδευση και ηγούνται σε αυτό το χώρο να εμπλέξουν τους φοιτητές στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά και να τους προκαλέσουν θετικές εντυπώσεις ως προς τον τρόπο λειτουργίας των θεσμικών οργάνων εντός του πανεπιστημίου. Τα άτομα της φοιτητικής μέριμνας, οι σύμβουλοι σπουδών και το λοιπό προσωπικό του πανεπιστημίου πρέπει να αναλάβουν δράσεις, όπως η κοινοποίηση οδηγιών για τον τρόπο λειτουργίας του πανεπιστημίου, οι ενημερωτικές συναντήσεις προσανατολισμού και η συμμετοχή των σπουδαστών σε επιτροπές για τη λήψη αποφάσεων στα πανεπιστήμια, δηλαδή πρακτικές οι οποίες μπορούν να βελτιώσουν την οργάνωση και τη λειτουργία των πανεπιστημίων.

Στη σχέση habitus και φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση εστιάζει ο Thomas (2014) χωρίς, ωστόσο, να εκκινεί από τα ευρωπαϊκά πεπραγμένα όπως οι Jackline & Riche (2009). Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα αυτή, η οποία διεξάγεται στην Αυστραλία, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι φοιτητές των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων παρουσιάζουν περισσότερα εμπόδια στην φοίτησή τους από τους υπόλοιπους φοιτητές. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο κοινωνικό τους habitus. Έτσι, ο συγγραφέας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα εμπόδια αυτά πρέπει να ξεπεραστούν κυρίως με νέους τρόπους σκέψης και θεώρησης των αναλυτικών προγραμμάτων και των εκπαιδευτικών μεθόδων που να βασίζονται σε καινοτόμες δυνατότητες ανάπτυξης του διοικητικού και διδακτικού προσωπικού τόσο στο στάδιο της

προετοιμασίας για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση όσο και μέσα στα ίδια τα πανεπιστήμια. Αυτό θα δώσει την ευκαιρία όχι μόνο για την εισαγωγή περισσότερων μαθητών από κατώτερα κοινωνικά στρώματα στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση αλλά θα επιδράσει και στην μετέπειτα πορεία τους εντός των πανεπιστημίων. Ανάλογα αποτελέσματα είχε και η έρευνα των Stich & Reeves (2014) η οποία αφορά φοιτητές στην Αμερική. Στην έρευνα αυτή το πολιτισμικό κεφάλαιο (habitus) των μαθητών συνεχίζει να διατηρείται και κατά την φοίτησή τους στα πανεπιστήμια προκαλώντας ανάλογα εκπαιδευτικά αποτελέσματα.

Οι Rhodes & Nevil (2006) μελετώντας τον τρόπο διατήρησης των φοιτητών στα πανεπιστήμια αναφέρονται επίσης, στην κοινωνική ένταξη και στην καλή σχέση που πρέπει να αναπτυχθεί μεταξύ διδακτικού προσωπικού και φοιτητών. Στην ίδια έρευνα το πανεπιστήμιο οφείλει να προειδοποιεί για τις δυσκολίες, να προετοιμάζει τους φοιτητές για τον τρόπο διαχείρισης του φόρτου εργασίας, να απαλλάσσει τους φοιτητές από τα οικονομικά αδιέξοδα χωρίς να επιδίδεται σε μια άστοχη προσπάθεια διατήρησης των σπουδαστών του.

Η διεθνοποίηση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Αυστραλία άνοιξε μια μεγάλη συζήτηση σχετικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες εντός του πανεπιστημίου. Έτσι, οι Roberts & Dunworth (2012) σε έρευνα που αφορά φοιτητές από άλλες χώρες σημειώνουν ότι: α) οι παρεχόμενες υπηρεσίες δεν ήταν προσβάσιμες στους φοιτητές τον χρόνο όπου αυτές ήταν απαραίτητες, β) το προσωπικό θα μπορούσε να κατατοπίζει και να κατευθύνει περισσότερο τον φοιτητικό πληθυσμό και γ) υπήρξαν περιστατικά περιθωριοποίησης φοιτητών καθώς ορισμένοι από τους σπουδαστές ξένων χωρών δεν είχαν την αίσθηση του «ανήκειν» στην ευρύτερη ομάδα του πανεπιστημίου. Στην ίδια έρευνα (Roberts & Dunworth, 2012) οι φοιτητές αναφέρουν ότι θα προτιμούσαν σε γνωστικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο παροχής υπηρεσιών μια περισσότερο φοιτητο-κεντρική προσέγγιση. Μια προσέγγιση δηλαδή που θα εστιάζει στις ανάγκες του φοιτητή και θα στοχεύει στην απρόσκοπτη ενασχόλησή του με τα φοιτητικά του καθήκοντα.

Στα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φοιτητές εστιάζει η μελέτη του Haggis (2006) που έλαβε χώρα στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Έτσι, αναφέρει ότι επικρατέστερα προβλήματα είναι α) η έλλειψη συζήτησης και διερεύνησης γύρω από τις προσωπικές και θεσμικές διαδικασίες που οδηγούν στην επιτυχημένη φοίτηση, β) η μη αποδοχή των κανόνων της πειθαρχίας από τους φοιτητές εντός των πανεπιστημίων γ) η έλλειψη κοινών κωδίκων επικοινωνίας καθώς και η αποξένωση της γλώσσας ως μέσου επικοινωνίας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, δ) η άγνοια του φοιτητή για τις συνθήκες φοίτησής του. Το

τελευταίο αποτελεί ένα πολύπλοκο στοιχείο και συνθέτει το πρόβλημα της αποτυχίας ορισμένων φοιτητών. Το πρόβλημα αυτό έχει πειθαρχικές, θεσμικές και παιδαγωγικές διαστάσεις.

Η παροχή δανείων στους σπουδαστές αποτελεί μια από τις υπηρεσίες που μπορούν να χρησιμοποιήσουν ιδιαίτερα οι φοιτητές των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων προκειμένου να συνεχίσουν χωρίς εμπόδια τις σπουδές τους. Η σημασία των φοιτητικών δανείων ως μέσο ολοκλήρωσης των σπουδών στη Φινλανδία είναι και το θέμα της μελέτης των Asplund, et al. (2009). Έτσι, στην έρευνα αυτή αναφέρεται ότι στην Φινλανδία τα φοιτητικά δάνεια δεν αποτελούν ένα δημοφιλές υποστηρικτικό μέσο σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρώπης καθώς οι φοιτητές προτιμούν την εργασία μερικής απασχόλησης. Ωστόσο, υπάρχουν ευρήματα που αποδεικνύουν ότι τα φοιτητικά δάνεια διευκολύνουν την αποφοίτηση σπουδαστών από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Στη Νορβηγία, η χρήση των δανείων από τους φοιτητές δεν φαίνεται να παρουσιάζει διαφοροποιήσεις σε σχέση με την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στη Φινλανδία. Αυτό που φαίνεται αξιοσημείωτο στην έρευνα που έλαβε χώρα στην Νορβηγία είναι ότι παρότι οι πολιτικές στόχευαν στη μείωση του ποσοστού της «λιμνάζουσας φοίτησης», κάτι τέτοιο δεν φάνηκε ως αποτέλεσμα. Ακόμη, παρατηρήθηκε μια στροφή των φοιτητών προς την εργασία μερικής απασχόλησης και σημειώθηκε μείωση των προβληματισμών όσων φοιτητών έκαναν λήψη δανείου (Orheim, 2011).

Στην ελληνική βιβλιογραφία δεν βρέθηκαν έρευνες που να αφορούν το ζήτημα της υποστήριξης των φοιτητών εντός του πανεπιστημίου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα της Σιάνου-Κύργιου (2010), η οποία διερευνά τη σχέση της κοινωνικής προέλευσης των φοιτητών και της επιλογής συγκεκριμένων ιδρυμάτων. Στη συγκεκριμένη έρευνα αναφέρεται ότι το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο των φοιτητών επιδρά στην επιλογή των σπουδών τους κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι φοιτητές από ανώτερες κοινωνικές τάξεις και με υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις να μην επιδιώκουν απλά την είσοδο στο πανεπιστήμιο, αλλά την είσοδο στο «σωστό» πανεπιστήμιο, δηλαδή στο πανεπιστήμιο που ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους ως σπουδαστές.

Σε άλλη έρευνα της Σιάνου-Κύργιου (2007) γίνεται αναφορά στο πρόβλημα της «λιμνάζουσας φοίτησης» στον ελλαδικό χώρο. Έτσι, σημειώνεται ότι ένα υψηλό ποσοστό, που καλύπτει σχεδόν τους μισούς φοιτητές, δεν ολοκληρώνει τις σπουδές στον προβλεπόμενο χρόνο. Το φαινόμενο αυτό είναι πιο έντονο σε Σχολές και Τμήματα που βρίσκονται στην

Αθήνα. Η εγκατάλειψη αυτή σύμφωνα με την συγγραφέα είναι ένα ζήτημα, το οποίο εγείρει το ερευνητικό ενδιαφέρον σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και για το οποίο τα κύρια αίτια μπορούν να αναζητηθούν και στην υποστήριξη που λαμβάνουν οι φοιτητές προκειμένου να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους.

Το θέμα της υποστήριξης των φοιτητών σύμφωνα με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης βρίσκεται στην διατομή δομικών διευθετήσεων, ατομικών επιλογών και βιογραφιών των φοιτητών. Δηλαδή, η υποστήριξη των σπουδαστών αποτελεί ένα σύνθετο ζήτημα το οποίο πλαισιώνεται από πολλές παραμέτρους. Πρώτη παράμετρος του ζητήματος είναι αυτή της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και της διαθεσιμότητάς τους εντός του πανεπιστημίου. Η παράμετρος αυτή καθορίζει, όπως είδαμε και στη βιβλιογραφία, το θεσμικό *habitus* του συγκεκριμένου ιδρύματος. Μια άλλη παράμετρος σχετίζεται με το ίδιο το άτομο και την διαδικασία της επιλογής των συγκεκριμένων υποστηρικτικών δομών. Η ευθύνη μετατοπίζεται πλέον στο άτομο το οποίο αναδεικνύεται υποκείμενο επιλογής προκειμένου το ίδιο να αναζητήσει και να εκλάβει τις υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του. Η τελευταία παράμετρος συνδέεται με το *habitus* των φοιτητών και τα βιώματά τους. Στην παράμετρο αυτή κομβική σημασία έχει το κοινωνικό-οικονομικό στρώμα του φοιτητή καθώς όπως σημειώνεται και στην βιβλιογραφία η αναζήτηση υπηρεσιών και δομών υποστήριξης σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την κοινωνική προέλευση των σπουδαστών.

Όπως ήδη αναφέρθηκε οι μελέτες που σχετίζονται με τη διαδικασία υποστήριξης των φοιτητών στην Ελλάδα είναι ελάχιστες. Το ερευνητικό πεδίο που αφορά την ενδοπανεπιστημιακή υποστήριξη στα ελληνικά πανεπιστήμια είναι κενό. Για το λόγο αυτό μια εμπειρική έρευνα που θα επιχειρεί να αποτυπώσει τις επιλογές και τις συνθήκες πρόσβασης των υποκειμένων στις υποστηρικτικές δομές θα ήταν ενδιαφέρουσα. Μάλιστα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε να ερωτηθούν άτομα που φοιτούν σε πανεπιστήμια της Αθήνας όπου σύμφωνα με την Σιάνου-Κύργιου (2007) παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά φοιτητών που λιμνάζουν.

Κεφάλαιο 3: Νομοθετικό πλαίσιο, οι δομές και οι υπηρεσίες υποστήριξης της φοίτησης στο ελληνικό πανεπιστήμιο

3.1 Εισαγωγή

Η λειτουργία των υπηρεσιών της Ανώτατης Εκπαίδευσης αποτέλεσε αντικείμενο νομοθετικής ρύθμισης στα πλαίσια της άσκησης της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Κομβικής σημασίας νομοθετήματα που αφορούσαν την ύπαρξη τέτοιων λειτουργιών υποστήριξης υπήρξαν οι Νόμοι 1268/1982, 3374/2005, 4009/2011, 4327/2015.

Ο Νόμος 1268/1982 αφορά τη δομή και τη λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, εστιάζει στη φοιτητική μέριμνα και στη λειτουργία δομών και υπηρεσιών υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου και στοχεύει στον δημοκρατικό εκσυγχρονισμό και μετασχηματισμό του πανεπιστημίου. Ο συγκεκριμένος νόμος θεσμοθετεί βασικές αρχές για την υποστήριξη των φοιτητών όπως την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, τη λειτουργία της γραμματείας και του διδακτικού προσωπικού, την σημασία των υποδομών της βιβλιοθήκης προς εξυπηρέτηση των φοιτητών κ.α.

Απο την άλλη ο Νόμος 3374/2005 ρυθμίζει νομοθετικά τη διαδικασία διασφάλισης της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση, στοχεύει στην προσαρμογή του πανεπιστημίου σε υπερεθνικά πρότυπα και επικεντρώνεται στη διαδικασία της αξιολόγησης του διδακτικού, ερευνητικού και κάθε άλλου είδους έργου που λαμβάνει δράση εντός του πανεπιστημίου. Έτσι, στο νομοθέτημα αυτό οι αναφορές σε υποστηρικτικούς μηχανισμούς και υπηρεσιακές δομές για την ενδυνάμωση της στήριξης των φοιτητών είναι ελάχιστες και αφορούν μόνο το έργο της αξιολόγησης προς την κάλυψη των αναγκών για τη διασφάλιση ποιότητας.

Ιδιαίτερη σημασία για την ενδοπανεπιστημιακή υποστήριξη των φοιτητών στο ελληνικό πανεπιστήμιο έχει ο Νόμος 4009/2011 καθώς προσδιορίζει νομοθετικά τη δομή, τη λειτουργία, τη διασφάλιση της ποιότητας των σπουδών και την διεθνοποίηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Ο Ν. 4009/2011 είναι ο νόμος πλαίσιο για τη λειτουργία των υπηρεσιών του σημερινού πανεπιστημίου και περιλαμβάνει έννοιες κομβικής σημασίας για την υποστήριξη των φοιτητών εντός του πανεπιστημίου. Η παράγραφος 3 του άρθρου του Ν. 4009/2011 αναφέρει ότι για την εκπλήρωση της αποστολής τους, τα ιδρύματα οργανώνονται και λειτουργούν με κανόνες και πρακτικές που διασφαλίζουν την τήρηση και προάσπιση των αρχών: α) της ελευθερίας στην έρευνα και τη διδασκαλία, β) της ερευνητικής και

επιστημονικής δεοντολογίας, γ) της ποιότητας της εκπαίδευσης και των υπηρεσιών τους, δ) της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας στη διαχείριση του προσωπικού, των πόρων και των υποδομών τους, ε) της διαφάνειας του συνόλου των δραστηριοτήτων τους, στ) της αμεροληψίας κατά την άσκηση του έργου τους και τη λήψη αποφάσεων, ζ) της αξιοκρατίας στην επιλογή και εξέλιξη του προσωπικού τους και η) της ίσης μεταχείρισης μεταξύ των φύλων και του σεβασμού κάθε διαφορετικότητας.

Ο Νόμος 4327/2015, αναφέρεται σε επείγοντα μέτρα για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και αποτελεί νομοθετικό εγχείρημα ενός μόνο έτους. Δεν φαίνεται να ρυθμίζει ζητήματα σχετικά με υποστηρικτικές δομές και υποστηρικτικούς μηχανισμούς προς όφελος των φοιτητών.

3.2 Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών

Οι εργαζόμενοι φοιτητές αποτελούν μια απο τις προτεραιότητες των Νόμων 1268/1982 και 4009/2011. Σύμφωνα με το άρθρο 29 παρ.8 του Νόμου 1268/1982 και το άρθρο 36 παρ.1 του Νόμου 4009/2011, τα ιδρύματα οφείλουν να λαμβάνουν ειδικά μέτρα για τη διευκόλυνση των σπουδών των εργαζόμενων φοιτητών. Όπως προσδιορίζεται λεπτομερώς στον Νόμο 4009/2011, η υποχρεωτική χορήγηση αδειών στους εργαζόμενους φοιτητές κατά την περίοδο των εξετάσεων για την προετοιμασία και τη συμμετοχή τους σε αυτές ορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Ο θεσμός του Συνηγόρου του Φοιτητή ο οποίος εισάγεται με το Νόμο 4009/2011, εντοπίζεται σε ολόκληρο το άρθρο 55 του συγκεκριμένου Νόμου. Στην παράγραφο 1 δίνεται ο ορισμός της υποστηρικτικής δομής και αναφέρεται ότι κύριος σκοπός του θεσμού είναι η διαμεσολάβηση μεταξύ φοιτητών και καθηγητών ή διοικητικών υπηρεσιών του ιδρύματος, η τήρηση της νομιμότητας στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής ελευθερίας, η αντιμετώπιση φαινομένων κακοδιοίκησης και η διαφύλαξη της καλής λειτουργίας του Ιδρύματος ενώ σημειώνεται ότι ο Συνήγορος του Φοιτητή δεν έχει αρμοδιότητα σε θέματα εξετάσεων και βαθμολογίας των φοιτητών. Στην ίδια παράγραφο προσδιορίζονται τα άτομα που μπορούν να αναλάβουν τον ρόλο του Συνηγόρου του Φοιτητή και τα οποία μπορεί να είναι καθηγητές ή Ομότιμοι καθηγητές του Ιδρύματος με αμοιβή ή χωρίς αμοιβή για την παροχή των υπηρεσιών τους.

Η παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης προβλέπεται ρητά τόσο στο άρθρο 29 πα.3 του Νόμου 1268/1982 όσο και στο άρθρο 53 παρ. 1 του Νόμου 4009/2011. Πιο συγκεκριμένα,

ο Νόμος 4009/2011 αναφέρει ότι οι προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές, που δεν έχουν άλλη ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη, δικαιούνται πλήρη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στο Εθνικό Σύστημα Υγείας (Ε.Σ.Υ.). Οι όροι και οι προϋποθέσεις χορήγησής της ορίζονται ρητά στο Νόμο.

Στο άρθρο 54 παρ. 1 του Νόμου 4009/2011 αναφέρεται ότι τα ιδρύματα χορηγούν σε φοιτητές τους βραβεία και υποτροφίες, με κριτήριο την επίδοσή τους στις σπουδές και την ατομική, οικογενειακή και οικονομική τους κατάσταση. Στο ίδιο άρθρο στην παράγραφο 3 υπάρχει πρόβλεψη για άτοκα δάνεια σε φοιτητές πρώτου κύκλου σπουδών, τα οποία δίνονται από πιστωτικά ιδρύματα της χώρας με εγγύηση που παρέχεται από το ελληνικό δημόσιο. Η χορήγηση δανείου αποτελεί μια διαδικασία η οποία λαμβάνει υπόψη τις επιδόσεις του φοιτητή όσο και την οικονομική και οικογενειακή του κατάσταση και ορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Τέλος, ο Νόμος προσδιορίζει και τον τρόπο αποπληρωμής του δανείου από τους φοιτητές καθώς αυτή πραγματοποιείται τμηματικά και σε κάθε περίπτωση μετά την έναρξη της επαγγελματικής απασχόλησής τους ή την απόκτηση ατομικού εισοδήματος. Όσον αφορά την ύπαρξη υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης αξίζει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει καμιά πρόβλεψη στο κείμενα των Νόμων 1268/1982, 3374/2005, 4009/2011, 4327/2015.

3.3 Δομές και υπηρεσίες υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα

Η ενημέρωση των φοιτητών από την ιστοσελίδα της σχολής αποτελεί αντικείμενο νομοθετικής ρύθμισης καθώς το άρθρο 15 στην παράγραφο 2 του Νόμου 4009/2011 αναφέρεται στην υποχρέωση των σχολών να διαθέτουν στο διαδικτυακό τους τόπο πλήρη πληροφόρηση σχετικά με τα διοικητικά τους όργανα και τις διοικητικές πράξεις που αφορούν τα μέλη τους, όπως ιδίως το καθεστώς απασχόλησής τους, τη χορήγηση αδειών σε αυτά και τη συμμετοχή τους σε επιτροπές και ομάδες εργασίας, το διοικητικό και άλλο προσωπικό με την ιδιότητά του, περιγραφή της θέσης του και τρόπους επικοινωνίας, καθώς και τη φωτογραφία του, εκτός αν το μέλος του προσωπικού δεν το επιθυμεί, την υλικοτεχνική υποδομή, τους οικονομικούς πόρους και τη διαχείρισή τους σε ετήσια βάση, τα προγράμματα σπουδών, το σύνολο των παρεχόμενων υπηρεσιών, τον κατάλογο των υπηρετούντων καθηγητών και το ερευνητικό και διδακτικό τους έργο κατά ακαδημαϊκό έτος. Από την άλλη στο άρθρο 52 παρ.1

του ίδιου Νόμου γίνεται ρητή αναφορά στην ανάγκη υποστήριξης και ενημέρωσης των φοιτητών για τη συνολική λειτουργία του ιδρύματος και την υποστήριξη φοιτητών με αναπηρία ή φοιτητών που αντιμετωπίζουν δυσκολίες για την επιτυχή περάτωση των σπουδών τους.

Ο Σύμβουλος Σπουδών προσδιορίζεται για πρώτη φορά ως θεσμός στο άρθρο 35 του Νόμου 4009/2011 και σύμφωνα με αυτό ο συγκεκριμένος θεσμός έχει ως στόχο την καθοδήγηση και υποστήριξη των φοιτητών στην πορεία των σπουδών τους. Ο Εσωτερικός Κανονισμός κάθε Ιδρύματος ορίζει τον καθηγητή που θα αναλάβει τα καθήκοντα του Συμβούλου Σπουδών. Τα φροντιστηριακά μαθήματα ως υποστηρικτικές δομές δεν αναφέρονται καθόλου στο συγκεκριμένο νομοθέτημα.

Τα μέλη της γραμματειακής υποστήριξης συγκαταλέγονται στα μέλη του διοικητικού προσωπικού σύμφωνα με το άρθρο 22 του Νόμου 1268/1982 και στις λοιπές κατηγορίες προσωπικού όπως ορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 79 παρ. 2 του Νόμου 4009/2011. Άλλη αναφορά στη γραμματειακή υποστήριξη και στο ρόλο που αυτή επιτελεί γίνεται στο άρθρο 34 παρ. 2 του Νόμου 4009/2011 όπου η γραμματειακή υποστήριξη των φοιτητών περιλαμβάνεται στον κανονισμό των προπτυχιακών σπουδών.

Οι νομοθετικές προβλέψεις που αφορούν το διδακτικό προσωπικό είναι διάσπαρτες μέσα στο συγκεκριμένο νομοθετικό κείμενο. Έτσι, τα αρθρα 16, 21, 29 και 31 του Νόμου 4009/2011 αναφέρονται στο διδακτικό προσωπικό και πιο συγκεκριμένα στην ανάδειξή τους στις διάφορες βαθμίδες, στα προσόντα, στο έργο, στα προνόμιά τους κ.α. Επειδή, η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στην υποστήριξη των φοιτητών εντός του πανεπιστημίου αξίζει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στο άρθρο 31 όπου ως διδακτικό έργο ορίζεται α) η αυτοτελής διδασκαλία ενός διδακτικού αντικειμένου, β) η αυτοτελής διδασκαλία μαθημάτων εμβάθυνσης σε μικρές ομάδες φοιτητών, γ) οι εργαστηριακές και κλινικές ασκήσεις και η εν γένει πρακτική εξάσκηση των φοιτητών, δ) η επίβλεψη εργασιών και ε) η οργάνωση σεμιναρίων ή άλλων ανάλογων δραστηριοτήτων που αποβλέπουν στην εμπέδωση των γνώσεων των φοιτητών.

Όσον αφορά την κινητικότητα των φοιτητών αξίζει να αναφέρουμε ότι το άρθρο 4 του Νόμου 4009/2011 που σχετίζεται με την αποστολή των Α.Ε.Ι θέτει μεταξύ άλλων ως κύριο μέλημα των πανεπιστημίων την υποχρέωση να προωθούν τη συνεργασία με άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνητικούς φορείς στην ημεδαπή και την αλλοδαπή και να προάγουν την αποτελεσματική κινητικότητα του εκπαιδευτικού προσωπικού, των φοιτητών και των αποφοίτων τους, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση του ΕΧΑΕ.

3.4 Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές

Το ζήτημα των υποδομών των ΑΕΙ ως μέσο για την υποστήριξη των φοιτητών αναφέρεται στο Νόμο 4009/2011 και στο άρθρο 49 παρ. 5. Σύμφωνα με το Νόμο αυτό, οι φοιτητές δικαιούνται να κάνουν χρήση των εγκαταστάσεων και των μέσων του ιδρύματος που προορίζονται για την εκπλήρωση του εκπαιδευτικού και ερευνητικού του έργου, τα οποία ορίζει ο Εσωτερικός Κανονισμός αλλά και οι αποφάσεις των αρμόδιων οργάνων των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Στο ίδιο επίπεδο το άρθρο 7 παρ. 7 του Νόμου 1268/1982 και το άρθρο 48 του Νόμου 4009/2011 που αφορά τις βιβλιοθήκες προσδιορίζουν την αποστολή της κεντρικής βιβλιοθήκης που είναι η ενίσχυση και υποστήριξη των εκπαιδευτικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων του ιδρύματος, η συμβολή της στην ανάκτηση, διαχείριση, παροχή και διάθεση εξειδικευμένων πληροφοριών για την ευρύτερη εθνική και διεθνή κοινότητα και η συμμετοχή της σε κάθε δραστηριότητα που αφορά την παιδεία και τον πολιτισμό.

Στο άρθρο 60 του Νόμου 4009/2011 αναφέρεται για πρώτη φορά και περιγράφεται εκτενώς η λειτουργία του Γραφείου Καινοτομίας και Διασύνδεσης. Πιο συγκεκριμένα, το Γραφείο Καινοτομίας και Διασύνδεσης έχει ως σκοπό σύμφωνα με τον ίδιο Νόμο: α) να υποστηρίζει και να διευκολύνει την κατοχύρωση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας του ιδρύματος και των μελών της οικείας ακαδημαϊκής κοινότητας, β) να προωθεί την επικοινωνία και τη συνεργασία των ερευνητών και μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας με παραγωγικούς φορείς για την περαιτέρω αξιοποίηση της έρευνας που παράγεται στο Α.Ε.Ι., γ) να παρέχει στους φοιτητές και σε αποφοίτους του ιδρύματος πληροφόρηση για ζητήματα σταδιοδρομίας και υπηρεσίες συμβουλευτικής σταδιοδρομίας υποστηρίζοντάς τους τόσο στη διάγνωση των κλίσεων και δεξιοτήτων τους όσο και σε ζητήματα επιλογής σταδιοδρομίας, περαιτέρω σπουδών και στην εξεύρεση εργασίας, δ) να οργανώνει την πρακτική άσκηση των φοιτητών, ε) να οργανώνει σεμινάρια, διαλέξεις, συμβουλευτικές υπηρεσίες, επαφές με μέντορες για τους φοιτητές και αποφοίτους του ιδρύματος σε ζητήματα καινοτομίας και κοινωνικής δράσης και γενικότερα να προωθεί καινοτόμες ιδέες φοιτητών που μπορούν να αξιοποιηθούν σε επαγγελματικές ή κοινωνικές δραστηριότητες, και στ) να οργανώνει κάθε είδους δραστηριότητες προώθησης της καινοτομίας και επιχειρηματικότητας μεταξύ των μελών

της ακαδημαϊκής κοινότητας, όπως κυρίως διαγωνισμούς που αφορούν την καινομία.

AMPEPOPEPO

Κεφάλαιο 4: Αποτύπωση των δομών υποστήριξης του Παιδαγωγικού Τμήματος και της Νομικής Αθηνών: μελέτη των προγραμμάτων σπουδών και των επίσημων ιστοσελίδων των Σχολών

4.1 Εισαγωγή

Η υποστήριξη των φοιτητών εντός του χώρου του πανεπιστημίου αποτελεί όπως είδαμε ένα κομμάτι του θεσμού του πανεπιστημίου, το οποίο εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και εκλαμβάνεται διαφορετικά από τις κοινωνικές ομάδες που πλαισιώνουν και δραστηριοποιούνται στο πεδίο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Ένα από τα δύο βασικά εργαλεία ενημέρωσης των φοιτητών αποτελεί η ιστοσελίδα της Σχολής². Η ραγδαία ανάπτυξη των εφαρμογών του διαδικτύου δημιούργησε ευκαιρίες και δυνατότητες συνεχούς ενημέρωσης των χρηστών. Έτσι, η ύπαρξη ιστοσελίδων κάθε Σχολής δίνει την δυνατότητα στον φοιτητή να ενημερώνεται συνεχώς για τον τρόπο λειτουργίας, για τους θεσμούς, για τις καθημερινές εξελίξεις σε επίπεδο μαθημάτων και υπηρεσιών. Επομένως, τυχόν δομές υποστήριξης των φοιτητών θα μπορούσαν να αναζητηθούν στις ιστοσελίδες των ιδρυμάτων καθώς πολλές Σχολές είναι αυτές που αναρτούν μέσω συνδέσμων διάφορες πληροφορίες για την υποστήριξη των φοιτητών με το σκεπτικό της δημοσιότητας που αυτές λαμβάνουν.

Ο Οδηγός Σπουδών από την άλλη αποτελεί ακόμα ένα χρήσιμο εργαλείο στα χέρια του ενδιαφερόμενου φοιτητή. Στο παρελθόν, το Πρόγραμμα Σπουδών δίνονταν στους φοιτητές σε έντυπη μορφή προκειμένου να ενημερωθούν για τα μαθήματα και τον τρόπο που οι ίδιοι πρέπει να οργανώσουν την φοίτησή τους. Ωστόσο, με την δημιουργία ιστοσελίδων από τις Σχολές, τα Προγράμματα Σπουδών υπάρχουν πλέον σε ηλεκτρονική μορφή και κάθε ενδιαφερόμενος μπορεί να πληροφορηθεί για το περιεχόμενό τους. Τα Προγράμματα Σπουδών ως βασικοί οδηγοί για την οργάνωση της φοίτησης παρέχουν σε ορισμένες περιπτώσεις, πέρα από την ανάλυση του περιεχομένου και την αναφορά της χρονικής διαδοχής των μαθημάτων, αναφορές σε δομές υποστήριξης τις οποίες μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι φοιτητές κατά τη φοίτησή τους.

Η αποτύπωση των υπηρεσιών και των δομών που αφορούν την υποστήριξη των φοιτητών θα γίνει τόσο στη Νομική Σχολή όσο και στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής

---

² <http://www.law.uoa.gr/>
<http://www.primedu.uoa.gr/>

Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η Νομική Σχολή Αθηνών επιλέχθηκε καθώς έχει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον λόγω του μεγάλου κύρους της και των υψηλών βάσεων εισαγωγής που καταγράφονται τα τελευταία χρόνια. Από την άλλη το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης δεν έχει το κύρος που απολαμβάνει η Νομική Αθηνών και οι βάσεις εισαγωγής σε αυτή μειώνονται αισθητά τα τελευταία χρόνια. Ακόμη, σύμφωνα με την βιβλιογραφική επισκόπηση τα Τμήματα του Πανεπιστημίου Αθηνών παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά «λιμνάζουσας φοίτησης» γεγονός που άπτεται του ενδιαφέροντος της παρούσας μελέτης. Αξίζει να αναφερθεί ότι η μελέτη περισσότερων πανεπιστημιακών Τμημάτων δεν ήταν εφικτή στα πλαίσια μιας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας εξαιτίας του περιορισμένου χρονικού διαστήματος. Θα μπορούσε ωστόσο, να αποτελέσει αντικείμενο μιας μεγαλύτερης έρευνας στο μέλλον.

Η καταγραφή αυτή των δομών και υπηρεσιών υποστήριξης θα στηριχθεί στα εξής κριτήρια: α) Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών β) Δομές υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα, και κινητικότητα και γ) υποδομές και εγκαταστάσεις του ιδρύματος, πρόσβαση και χρήση τους από τους φοιτητές

4.2 Η περίπτωση της Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η Νομική Σχολή Αθηνών όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα αποτέλεσε μαζί με την Θεολογική, την Ιατρική και την Φιλοσοφική τον πυρήνα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η Σχολή αυτή ιδρύθηκε το 1837 επί βασιλείας Όθωνος και σ' αυτήν παρέχονται μαθήματα γενικής νομικής παιδείας, καθώς και μαθήματα εξειδίκευσης σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο. Η συγκεκριμένη Σχολή είχε ως βάση εισαγωγής το 2015 τα 18223 μόρια και αποτελεί τη Σχολή με την υψηλότερη βάση εισαγωγής σε σχέση με τις άλλες δυο Νομικές Σχολές που υπάρχουν στην χώρα. Σε γενικότερο πλαίσιο, η Νομική Αθηνών, αποτελεί μια από τις υψηλόβαθμες Σχολές του 3^{ου} επιστημονικού πεδίου και υποδέχεται περίπου 380 άτομα κάθε χρόνο. Ο αριθμός αυτός δεν είναι σταθερός αλλά μεταβάλλεται καθ' όλη τη διάρκεια της ακαδημαϊκής χρονιάς αν συνυπολογίσουμε και την είσοδο φοιτητών που έρχονται κατόπιν μετεγγραφής από άλλες Νομικές Σχολές, φοιτητών μέσω κατατακτηρίων εξετάσεων αλλά και φοιτητών που εισάγονται βάσει ειδικών κριτηρίων όπως στην περίπτωση των αθλητών.

Πίνακας 1 Αποτύπωση δομών υποστήριξης Νομικής Σχολής Αθηνών

Νομική Αθηνών	Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών	Δομές υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, κινητικότητα	Υποδομές και εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές
Ιστοσελίδα	Υποτροφίες, υποστήριξη φοιτητών με αναπηρία, σίτιση	Φροντιστηριακά μαθήματα, ώρες-μέρες υποδοχής γραμματείας, ώρες-μέρες υποδοχής διδασκόντων, Erasmus	Τοποθεσία Σχολής και τρόπος πρόσβασης, βιβλιοθήκη, εργαστήρια
Οδηγός Σπουδών	Εργαζόμενοι φοιτητές, υποτροφίες	Φροντιστηριακά μαθήματα, ώρες-μέρες υποδοχής γραμματείας, ώρες-μέρες υποδοχής διδασκόντων, Erasmus	Βιβλιοθήκη και ωράριο λειτουργίας τους

4.2.1 Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών

Η μελέτη της ιστοσελίδας της Νομικής Σχολής Αθηνών μας βοηθά να εντοπίσουμε κάποια από τα βασικά στοιχεία που αφορούν αυτό τον άξονα. Πιο συγκεκριμένα, στην ιστοσελίδα γίνεται εκτενής αναφορά στις υποτροφίες που αφορούν τη Σχολή και μάλιστα υπάρχει κατάλογος με τις ημερομηνίες και τον φορέα που προκηρύσσει την συγκεκριμένη υποτροφία. Σε διαφορετικό σύνδεσμο οι φοιτητές μπορούν να ενημερωθούν για τις εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στη Σχολή τους και αφορά κυρίως την διεξαγωγή σεμιναρίων και επιστημονικών ημερίδων για τους εν δυνάμει δικηγόρους και δικαστές. Εκτενής είναι και η αναφορά που γίνεται για την υποστήριξη φοιτητών με αναπηρία. Η ιστοσελίδα περιέχει σύνδεσμο που περιγράφει εν συντομία τα μέσα και τις παροχές αυτής της Σχολής στη

συγκεκριμένη μερίδα φοιτητών. Η σίτιση αποτελεί ένα κεφάλαιο απο μόνη της για την ιστοσελίδα, η οποία περιγράφει τις προϋποθέσεις μέσω του Νόμου και προσδιορίζει τον τρόπο λήψης της συγκεκριμένης παροχής. Στην ιστοσελίδα αυτή δεν γίνεται καμία αναφορά στους υπεύθυνους για τη παροχή ψυχολογικών υπηρεσιών, ούτε και στη δυνατότητα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης αλλά ούτε και στις δυνατότητες και προϋποθέσεις για τη λήψη δανείου απο τους φοιτητές.

Διαφορετικά είναι τα πράγματα στον Οδηγό Σπουδών το οποίο έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα της Νομικής Σχολής Αθηνών και αφορά το ακαδημαϊκό έτος 2015-2016. Έτσι, δεν γίνεται καμία αναφορά στο θεσμό του Συνηγόρου του Φοιτητή που όπως είδαμε αναφέρεται ρητά στο Νόμο 4009/2011. Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, επίσης, δεν αναφέρεται στο Πρόγραμμα Σπουδών. Όσον αφορά τη μέριμνα για τους φοιτητές που εργάζονται, το άρθρο 33 του Προγράμματος Σπουδών αναφέρει ότι οι φοιτητές που αποδεικνυόμενα εργάζονται τουλάχιστον 20 ώρες την εβδομάδα δύνανται να εγγράφονται ως φοιτητές μερικής φοίτησης, ύστερα από αίτησή τους που εγκρίνεται από την Κοσμητεία της Σχολής. Επίσης, δεν υπάρχει καμία αναφορά για τους αλλοδαπούς φοιτητές. Τέλος, το Πρόγραμμα Σπουδών κάνει εκτενή αναφορά στις υποτροφίες και τη διαδικασία χορήγησής τους. Στο ίδιο κείμενο αναφέρεται και η διαδικασία λήψης υποτροφιών απο το ΙΚΥ. Τα δάνεια και η διαδικασία χορήγησής τους, απο την άλλη πλευρά, δεν αναφέρονται σε κανένα σημείο του κειμένου του Αναλυτικού Προγράμματος.

4.2.2 Δομές υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα

Οι δομές και θέσεις υποστήριξης των σπουδών σε θέματα διοικητικής αλλά και ακαδημαϊκής φύσεως φαίνεται να καλύπτει μεγαλύτερο μέρος της ιστοσελίδας σε σχέση με τα θέματα φοιτητικής μέριμνας. Ο Σύμβουλος Σπουδών, αποτελεί έναν θεσμό, για τον οποίο παρά την αναζήτηση που έγινε δε βρέθηκαν πληροφορίες. Το μόνο στοιχείο που μαρτυρά την ύπαρξή του είναι κάποιες αναφορές σε παλαιότερες ανακοινώσεις της Σχολής, το περιεχόμενο των οποίων είναι αδύνατο να προσδιοριστεί μιας και αυτές δεν είναι πλέον διαθέσιμες. Τα φροντιστηριακά μαθήματα απο την άλλη αποτελούν έναν θεσμό με πλούσια ενημέρωση. Οι ανακοινώσεις της Σχολής που αφορούν την παροχή φροντιστηριακών μαθημάτων αποτελεί μια απο τις συχνότερες ανακοινώσεις που αναρτώνται στην ιστοσελίδα. Ωστόσο, οι ανακοινώσεις

αυτές αφορούν κυρίως ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας όπως τον προσδιορισμό του χρόνου και του χώρου και δεν επεξηγούν την χρησιμότητά τους και τον τρόπο με τον οποίο ενισχύουν τη διδασκαλία του συγκεκριμένου μαθήματος. Η ιστοσελίδα αναφέρεται στην λειτουργία της γραμματειακής υποστήριξης και κυρίως στις ώρες και τις ημέρες όπου αυτή δέχεται το κοινό για εξυπηρέτηση. Τα ονόματα των ατόμων που στελεχώνουν την γραμματεία και τα μείλ τους αναφέρονται επίσης στον σύνδεσμο που αφορά το διοικητικό προσωπικό της Σχολής. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στους διδάσκοντες και στις ώρες που αυτοί δέχονται τους φοιτητές για ακρόαση. Η ιστοσελίδα της Νομικής Σχολής Αθηνών όχι απλά περιλαμβάνει λεπτομερώς τις ώρες ακρόασης κάθε καθηγητή αλλά ενημερώνει ανελλιπώς με ανακοινώσεις τυχόν μεταβολές στις ώρες και στις μέρες υποδοχής. Ξεχωριστό κεφάλαιο στην ιστοσελίδα της Σχολής αποτελεί το πρόγραμμα Erasmus που προωθεί την κινητικότητα των φοιτητών. Έτσι, από την μία έχουμε τις πληροφορίες που αφορούν τους φοιτητές που μετακινούνται στην Ελλάδα και από την άλλη έχουμε τις πληροφορίες που αφορούν τους φοιτητές που θέλουν να μετακινηθούν στο εξωτερικό. Δηλαδή, υπάρχει ξεχωριστός σύνδεσμος που παραπέμπει σε πληροφορίες για το Erasmus και απευθύνεται κυρίως στους φοιτητές άλλων χωρών που επιθυμούν να φοιτήσουν στη Νομική Σχολή Αθηνών. Ο σύνδεσμος αυτός περιλαμβάνει το Πρόγραμμα Σπουδών μετεφρασμένο στα αγγλικά καθώς και πληροφορίες για τον τρόπο πρόσβασης στα κτήρια της σχολής. Από την άλλη, υπάρχει ξεχωριστός σύνδεσμος ο οποίος παρέχει πληροφορίες για φοιτητές του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών σχετικά με τις προϋποθέσεις συμμετοχής στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, τη διαδικασία αναγνώρισης των μαθημάτων, τα δικαιολογητικά για τη συμμετοχή, την υποτροφία και το ύψος της και τα πανεπιστήμια υποδοχής.

Ο Οδηγός Σπουδών από την άλλη δεν κάνει καμία αναφορά στον Σύμβουλο Σπουδών παρότι υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη. Από την άλλη, ιδιαίτερη μνεία γίνεται στα φροντιστηριακά μαθήματα που παρέχονται από την Σχολή για συγκεκριμένα μαθήματα που ανήκουν στον υποχρεωτικό κορμό του Προγράμματος. Οι καθηγητές και οι ώρες που αυτοί δέχονται στα γραφεία τους αναφέρονται λεπτομερώς και στο Πρόγραμμα Σπουδών. Όσον αφορά το πρόγραμμα Erasmus γίνεται μνεία στα δικαιώματα των φοιτητών που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα, στα μαθήματα του προγράμματος Erasmus όπως και την υποστήριξη της Γραμματείας και του Υπεύθυνου για το συγκεκριμένο πρόγραμμα. Αυτό που παρατηρήθηκε τόσο στο Πρόγραμμα Σπουδών όσο και στην ιστοσελίδα είναι ότι το πρόγραμμα Erasmus σε

σχέση με άλλους θεσμούς του πανεπιστημίου βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση ως προς την ενημέρωση που δίνεται στους φοιτητές.

4.2.3 Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές

Η ύπαρξη Γραφείου Καινοτομίας και Διασύνδεσης δεν αναφέρεται στην ιστοσελίδα παρά την αναζήτηση που έγινε και στις ανακοινώσεις της Σχολής. Οι εγκαταστάσεις και η πρόσβαση σ' αυτές επεξηγείται κυρίως μέσω ενός συνδέσμου που υπάρχει στη Σχολή και που αυτός προσδιορίζει τον τρόπο πρόσβασης και το ακριβές σημείο που βρίσκεται κάθε υπηρεσία. Όσον αφορά τη βιβλιοθήκη, η ιστοσελίδα αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: αποτελείται από δέκα Σπουδαστήρια χωροταξικά κατανεμημένα πλησίον και εντός του κτηρίου της Νομικής Σχολής, ενώ βρίσκονται σε εξέλιξη οι διαδικασίες ενοποίησης και μεταστέγασής τους στο κτήριο του Παλαιού Χημείου. Οι βιβλιοθήκες αυτές οι οποίες είναι ανοικτής πρόσβασης απαριθμούνται ενώ παράλληλα αναφέρονται οι διευθύνσεις τους και το ωράριο λειτουργίας. Την ύπαρξη αίθουσας πολυμέσων αναφέρει η ιστοσελίδα της Νομικής Σχολής, στην οποία αίθουσα οι φοιτητές θα μπορούν να εισέλθουν στο διαδίκτυο μέσω των κωδικών που τους δίνει η Σχολή.

Στο Πρόγραμμα Σπουδών τα πράγματα δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις. Καμία αναφορά δεν γίνεται για τη λειτουργία του Γραφείου Καινοτομίας και Διασύνδεσης. Αντίθετα, λεπτομερής είναι η αναφορά στον τρόπο λειτουργίας των βιβλιοθηκών και στο ωράριο λειτουργίας τους.

4.3 Η περίπτωση του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών

Το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης άρχισε να λειτουργεί το 1984-1985. Το Τμήμα αυτό περιλαμβάνει 5 τομείς οι οποίοι είναι οι εξής: Τομέας Επιστημών της Αγωγής, Τομέας Ειδικής Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Τομέας Ανθρωπιστικών Σπουδών, Τομέας Μαθηματικών και Πληροφορικής, Τομέας Φυσικών Επιστημών, Τεχνολογίας και Περιβάλλοντος. Οι βάσεις εισαγωγής για το έτος 2015-2016 ανερχόταν στα 16075 μόρια ενώ οι θέσεις που παρέχονταν ήταν 180. Αξίζει να αναφερθεί ότι το ΠΤΔΕ σημειώσε υψηλότερες βάσεις εισαγωγής κατά το παρελθόν και μόνο τα τελευταία χρόνια δείχνει μια πτωτική τάση. Το ΠΤΔΕ Αθηνών έχει την υψηλότερη βάση μεταξύ των υπολοίπων Παιδαγωγικών Τμημάτων που υπάρχουν στην επικράτεια. Ο αριθμός των θέσεων και σ' αυτή την περίπτωση δεν είναι

σταθερός αν υπολογιστούν οι εισαγωγές φοιτητών μέσω κατατακτηρίων εξετάσεων, αθλητών ή φοιτητών που έρχονται απο μετεγγραφές.

Πίνακας 2 Αποτύπωση δομών υποστήριξης Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Αθηνών

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης	Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών	Δομές υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα	Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές
Ιστοσελίδα	Σίτιση, στέγαση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, υποτροφίες, Συνήγορος του Φοιτητη, ψυχολογική υποστήριξη, στεγαστικό επίδομα	Στοιχεία καθηγητών, ώρες ακρόασης-χώρος υποδοχής της γραμματείας, Erasmus	Εργαστήρια
Οδηγός Σπουδών	-----	-----	-----

4.3.1 Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών

Η ιστοσελίδα του ΠΤΔΕ Αθηνών σε θέματα παροχών παραπέμπει τους φοιτητές μέσω συνδέσμου στην επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Όσον αφορά τη σίτιση και τη στέγαση στην ιστοσελίδα υπάρχουν πληροφορίες για

τον τρόπο που αυτή λειτουργεί, τους φοιτητές που δέχεται, τις αιτήσεις και τα χρονικά περιθώρια που αυτές γίνονται δεκτές και τα γραφεία στα οποία πρέπει να απευθυνθούν και να καταθέσουν τις αιτήσεις τους. Σε επίπεδο της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης επίσης δίνονται πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο που αυτή παρέχεται ενώ παραθέτονται στοιχεία με τις αρμόδιες υπηρεσίες για επικοινωνία με τους ενδιαφερομένους. Οι υποτροφίες και τα βραβεία αλλά και οι διαδικασίες χορήγησής τους παρέχονται σε ξεχωριστό σύνδεσμο ενώ υπάρχει και το πρόγραμμα εξετάσεων ορισμένων πρόσφατων διαγωνισμών για την λήψη υποτροφιών. Ο Συνήγορος του Φοιτητή, θεσμός που όπως είδαμε δεν αναφέρεται καθόλου ούτε στον Οδηγό Σπουδών αλλά ούτε και στην ιστοσελίδα της Νομικής Αθηνών, στην προκειμένη περίπτωση υπάρχει και επεξηγείται ο τρόπος λειτουργίας του σε ξεχωριστό σύνδεσμο. Ιδιαίτερες αναφορές γίνονται στη φοίτηση ατόμων με αναπηρία, στην παροχή του ετήσιου στεγαστικού επιδόματος ακόμα και στην ύπαρξη πολιτιστικών ομάδων εντός του πανεπιστημίου. Η ψυχολογική υποστήριξη θα μπορούσαμε να πούμε ότι παρέχεται κυρίως μέσα από το Εργαστήριο Ψυχολογικής Συμβουλευτικής των Φοιτητών το οποίο επιχειρεί να βοηθήσει τους φοιτητές να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά όλα τα προβλήματα που πιθανώς να εμφανιστούν κατά τη διάρκεια της φοιτητικής ζωής ενώ ψυχολογική υποστήριξη παρέχεται και μέσω συμβουλευτικών υπηρεσιών από το Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Βύρωνα-Καισαριανής ενώ καμία αναφορά δε γίνεται στη διαδικασία λήψης δανείων από τους φοιτητές.

Με βάση την αποτύπωση των δομών που έγινε παρατηρήθηκε ότι ο Οδηγός Σπουδών του έτους 2015-2016 δεν αναφέρει τίποτα σχετικό με τις υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών.

4.3.2 Δομές υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα

Ο θεσμός του Συμβούλου Φοιτητή όπως αυτός στοιχειοθετείται στον Νόμο 4009/2011 δεν αναφέρεται σε κανένα σημείο της ιστοσελίδας του ΠΤΔΕ Αθηνών. Η μόνη αναφορά που θα μπορούσαμε να πούμε ότι σχετίζεται σ' ένα βαθμό με την δομή αυτή είναι η λειτουργία γραφείου συμβουλευτικής σε θέματα φοιτητικής σταδιοδρομίας και ανάπτυξης, το οποίο όμως όπως ρητά αναφέρεται στον ιστότοπο δεν λειτουργεί. Τα στοιχεία των καθηγητών είναι αναρτημένα στον ιστότοπο της Σχολής αλλά χωρίς να υπάρχουν λεπτομερείς αναφορές στις ώρες υποδοχής. Ο χώρος που βρίσκεται η γραμματεία αλλά και οι ώρες υποδοχής είναι επίσης

αναρτημένες στην ιστοσελίδα για την πληροφόρηση των ενδιαφερομένων. Η ύπαρξη φροντιστηριακών μαθημάτων δεν αναφέρεται σε κανένα σημείο της ιστοσελίδας αλλά και ούτε στο Πρόγραμμα Σπουδών, το οποίο δεν αποτελεί τίποτε περισσότερο από μια απλή αναφορά των μαθημάτων στα οποία οφείλουν να εξεταστούν επιτυχώς οι φοιτητές. Στο επίπεδο της κινητικότητας οι πληροφορίες που παρέχονται για το πρόγραμμα Erasmus αφορούν απλώς την συνεργασία με τους αρμόδιους καθηγητές που επιμελούνται τέτοιων θεμάτων και δεν γίνεται πέρα από αυτό καμία απολύτως αναφορά στον τρόπο λειτουργίας του.

4.3.3 Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές

Όσον αφορά τις υποδομές, ο ιστότοπος της Σχολής δεν αναφέρει τίποτε άλλο πέρα από τα εργαστήρια που λειτουργούν στα πλαίσια των μαθημάτων και αφορούν τους πέντε Τομείς ενώ δε γίνεται καμία αναφορά στην ύπαρξη εργαστηρίου ηλεκτρονικών υπολογιστών ή βιβλιοθήκης. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, ο Οδηγός Σπουδών δεν παρέχει καμία από αυτές τις πληροφορίες και περιορίζεται μόνο στην τυπική διαδικασία αναφοράς των υπαρχόντων μαθημάτων και αρκείται σε μια απλή κατηγοριοποίησή τους σε υποχρεωτικά και επιλεγόμενα.

4.4 Οι άτυπες δομές υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου: Η περίπτωση του μπλόγκ «Athens Lawschool Wiki» και των φοιτητικών ομάδων στο Facebook

Στο παραπάνω μέρος επιχειρήσαμε μια χαρτογράφηση των κυριότερων δομών υποστήριξης εντός του χώρου του πανεπιστημίου, όπως παρουσιάζονται στις επίσημες πηγές των ιδρυμάτων. Πρόκειται για τις επίσημες πηγές πληροφόρησης σχετικά με τους τυπικά θεσμοθετημένους φορείς και τις δομές παροχής υπηρεσιών υποστήριξης στους φοιτητές. Αυτό δε σημαίνει βέβαια πως η υποστήριξη λαμβάνει χώρα μόνο στο τυπικό πεδίο. Αντιθέτως, η δραστηριοποίηση εν ενεργεία φοιτητών και αποφοίτων της Σχολής μέσα κυρίως από το διαδίκτυο είναι από παράδειγμα άτυπου περιβάλλοντος διάχυσης της πληροφορίας για τις υπηρεσίες υποστήριξης των φοιτητών.

Η ύπαρξη τέτοιου είδους άτυπων δομών υποστήριξης μας παραπέμπουν στην θεωρία του Bourdieu και στην αλληλεξάρτηση του κοινωνικού κεφαλαίου και του κοινωνικού δικτύου (network). Το «κοινωνικό κεφάλαιο» για τον Bourdieu εξαρτάται από το μέγεθος του δικτύου

και των διασυνδέσεων που αυτό έχει και θέτει σε λειτουργία προκειμένου να ασκήσει τις δραστηριότητές του (Bourdieu, 1986). Ο Ball (2012) αναφέρει ότι τα δίκτυα (εκπαιδευτικής πολιτικής) φέρουν την ειδική γνώση και μπορούν να επέμβουν άμεσα στη διάχυση της γνώσης αυτής. Στα πλαίσια των άτυπων δομών υποστήριξης, τα κοινωνικά δίκτυα και μπλόγκ στα οποία παρέχονται πληροφορίες για την φοίτηση λειτουργούν ως δίκτυα με επίδραση στο «κοινωνικό κεφάλαιο», όπως αυτό προσδιορίζεται από τον Bourdieu. Οι ομάδες αυτές είτε λειτουργούν στα πλαίσια του μπλογκ είτε μέσα από το facebook έχουν τις ρίζες τους στην εθελοντική προσφορά και αλληλοπληροφόρηση κι έτσι τα κέρδη που προκύπτουν από τη συμμετοχή στην ομάδα - δίκτυο αποτελούν τη βάση της αλληλεγγύης.

Η ύπαρξη μέσων κοινωνικής δικτύωσης έδωσε τη ευχέρεια στους φοιτητές να αξιοποιήσουν προς όφελός τους τις δυνατότητες που τους παρέχουν τα μέσα αυτά. Το facebook μέσα από τη δυνατότητα δημιουργίας ομάδων συνέβαλε στον σχηματισμό νησίδων πληροφόρησης σχετικών με θέματα που αφορούν τη Σχολή. Η Νομική Σχολή περιλαμβάνει τουλάχιστον 5-6 ομάδες, κάποιες εκ των οποίων έχουν γενική θεματολογία ενώ κάποιες άλλες είτε αφορούν φοιτητές συγκεκριμένου έτους εισαγωγής είτε αφορούν συγκεκριμένα μαθήματα αυξημένης βαρύτητας και δυσκολίας. Ενδεικτικό παράδειγμα της διάχυσης που έχουν οι συγκεκριμένες ομάδες είναι ο αριθμός των μελών τους. Έτσι, το Athens Lawscholl Wiki στο facebook αριθμεί 5232 μέλη, η ομάδα πρωτοετών Νομικής του έτους 2015-2016 έχει 836 μέλη και η ομάδα που αφορά το μάθημα της Πολιτικής Δικονομίας 1 αριθμεί 1040 μέλη. Το Παιδαγωγικό Τμήμα αριθμεί κι αυτό 2-3 ομάδες στις οποίες συμμετέχουν οι φοιτητές ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους.

Ο τρόπος λειτουργίας των ομάδων αυτών είναι συγκεκριμένος και γίνεται σε εθελοντική βάση. Στόχος κάθε ομάδας είναι η πληρέστερη αλληλοπληροφόρηση των φοιτητών για θέματα που αφορούν την Σχολή. Έτσι, οποιαδήποτε ανακοίνωση αφορά τη Σχολή, απορίες που σχετίζονται με το αντικείμενο του μαθήματος, λεπτομέρειες και ζητήματα τόσο ουσιαστικού όσο και διεκπεραιωτικού χαρακτήρα αναλύονται και συζητούνται στις ομάδες αυτές. Όλη η διαδικασία αυτή εντάσσεται στην άτυπη μορφή υποστήριξης, καθώς οι φοιτητές είναι οι πρωταγωνιστές αυτής της δομής. Στην περίπτωση αυτή οι φοιτητές δεν αποτελούν απλώς τους δέκτες της υποστήριξης αλλά γίνονται και οι πάροχοι. Αυτό δηλαδή που παρατηρείται είναι μια εναλλαγή ρόλων καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της ομάδας. Αντίστοιχα, ρευστότητα υπάρχει και ως προς τη σχέση του ρόλου και του χρόνου παροχής της υποστήριξης. Δηλαδή,

ανάλογα με το αντικείμενο της πληροφορίας ή της υποστήριξης ένας φοιτητής άλλοτε μπορεί να είναι ο πάροχος κι άλλοτε ο δέκτης της υποστήριξης.

Οι διαχειριστές της ομάδας, οι οποίοι συνήθως είναι και αυτοί που έλαβαν την πρωτοβουλία για τη δημιουργία, θέτουν τους όρους λειτουργίας της. Ο φοιτητής που επιθυμεί να δεχθεί την υποστήριξη αναρτά σχόλιο στην ομάδα και τα μέλη λαμβάνουν ειδοποίηση. Έτσι ο φοιτητής που διαβάζει το σχόλιο και έχει τη γνώση και την εμπειρία να λύσει την απορία του συμφοιτητή του απαντά στο σχόλιο. Δεν είναι λίγες οι φορές που φορείς που ανήκουν στο τυπικό πεδίο της εκπαίδευσης βοηθούνται από αυτές τις ομάδες. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν ανακοινώσεις που βγάζουν φοιτητές κατόπιν παρότρυνσης καθηγητών, οι οποίοι γνωρίζουν την απήχηση που έχουν οι συγκεκριμένες ομάδες και επιθυμούν την άμεση αναταπόκριση των δεκτών της πληροφορίας.

Ειδικότερα, το μπλόγκ «Athens Lawschool Wiki», όπως αναφέρεται στο εισαγωγικό σημείωμα της σελίδας, αποτελεί μία ομάδα οριζόντιας αλληλοπληροφόρησης για τα ακαδημαϊκά θέματα (κυρίως για τα μαθήματα) της Νομικής Σχολής της Αθήνας, στην οποία μπορεί να συμμετάσχει και να συνεισφέρει κάθε ενδιαφερόμενος προπτυχιακός ή μεταπτυχιακός φοιτητής της Νομικής. Από αυτή την σημείωση μπορούμε να κατανοήσουμε ότι το μπλόγκ αυτό προέρχεται από μια ομάδα φοιτητών που απευθύνεται σε φοιτητές χωρίς άλλες μεσολαβήσεις.

Το μπλόγκ περιέχει πλήθος πληροφοριών και καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που αφορούν την Νομική. Πιο συγκεκριμένα, στην ιστοσελίδα αυτή μπορεί να βρει κανείς όχι μόνο ανακοινώσεις καθηγητών για τα μαθήματα αλλά, παλαιότερα θέματα εξετάσεων, σημειώσεις φοιτητών από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις, πληροφορίες για τις αναβαθμολογήσεις γραπτών, πληροφορίες για τις δηλώσεις μαθημάτων και συγγραμμάτων, βασικά στοιχεία για τη συμμετοχή στο πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών (Erasmus), συμβουλές για τον τρόπο υπολογισμού μέσου όρου μαθημάτων, πληροφορίες για τους χώρους της Νομικής και την πρόσβαση σε αυτούς, οδηγίες για την εκπόνηση νομικής εργασίας, συμβουλές για τα επιλεγόμενα μαθήματα της Σχολής. Όλα αυτά έχουν ως πηγή άντλησής τους τον ίδιο το φοιτητή ο οποίος επιχειρεί να μοιραστεί με τους συμφοιτητές του το θέμα το οποίο γνωρίζει.

Το μπλόγκ αυτό παραθέτει το μείλ με το οποίο ο οποιοσδήποτε φοιτητής θα μπορέσει είτε να δώσει είτε να δεχθεί πληροφορίες, ενώ υπάρχει η δυνατότητα παράθεσης σχολίων για αμεσότερη επικοινωνία. Η ενημέρωση σ' αυτό το μπλόγκ καλύπτει ακόμη και θέματα που

αφορούν την μετέπειτα σταδιοδρομία του φοιτητή ως ασκούμενου δικηγόρου. Δηλαδή, παραθέτονται πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί ο εκάστοτε φοιτητής να αναζητήσει δικηγορικό γραφείο, τα δικαιολογητικά που χρειάζονται, τις προθεσμίες κλπ. Τέλος, το μπλόγκ παραθέτει και χρήσιμους συνδέσμους όπως τις προσωπικές ιστοσελίδες των καθηγητών, την ιστοσελίδα της Σχολής, την ηλεκτρονική σελίδα που αφορά τις υπηρεσίες παροχής υποτροφιών, την σελίδα του πολιτιστικού ομίλου φοιτητών κ.α.

ΤΡΟΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 5: Η μεθοδολογία της Έρευνας

5.1 Εισαγωγή

Κρίσιμο στοιχείο για μια εμπειρική έρευνα αποτελεί η στοιχειοθέτηση της μεθοδολογίας της. Ο ερευνητής οφείλει να αναφέρει και να αναλύσει την μέθοδο με την οποία διεξήγαγε την έρευνα προκειμένου να φανεί η ταυτότητά της, η πρόθεση και ο σκοπός του, τα εργαλεία συλλογής δεδομένων και το ερευνητικό πεδίο. Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει η παρουσίαση του σκοπού, των βασικών ερευνητικών ερωτημάτων, του μεθοδολογικού σχεδιασμού και των εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη έρευνα.

5.2 Σκοπός και Ερωτήματα της Έρευνας

Τα δεδομένα θα παραχθούν μέσα από ποιοτική έρευνα με συνέντευξη για τη διερεύνηση των απόψεων φοιτητών που φοιτούν στο τέταρτο έτος σχετικά με τις υπηρεσίες και τις δομές υποστήριξης της φοίτησης και τον τρόπο που αυτές αξιοποιούνται εντός του πανεπιστημίου. Ως μελέτες περίπτωσης επιλέχθηκαν το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης και η Νομική, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και για το λόγο αυτό έγινε η αποτύπωση των δομών υποστήριξης. Τα ερευνητικά ερωτήματα στην ποιοτική έρευνα είναι ευρύτερα από τις υποθέσεις στην ποσοτική και είναι απαραίτητο να είναι ανοιχτά και να προσανατολίζονται προς μια γενική κατεύθυνση (Ισσαρη και Πουρκός, 2015).

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει το θεσμό του πανεπιστημίου αναφορικά με τις δομές και τις υπηρεσίες υποστήριξης της φοίτησης όπως αυτές παρέχονται εντός του πανεπιστημίου.

Στην έρευνα αυτή τέθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- ❖ Ποια είναι η άποψη των φοιτητών για την ιδέα και τις πρακτικές της υποστήριξης της φοίτησης;
- ❖ Ποιες είναι οι συνθήκες και οι πρακτικές ενημέρωσης και πρόσβασης των φοιτητών στις υπηρεσίες υποστήριξης;
- ❖ Σε ποιο βαθμό έχουν χρησιμοποιήσει οι φοιτητές υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης και ποια είναι η άποψή τους για τον τρόπο λειτουργίας τους;

- ❖ Σε ποιο βαθμό έχουν χρησιμοποιήσει οι φοιτητές δομές υποστήριξης σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών και σε θέματα που αφορούν την κινητικότητα και ποια είναι η άποψή τους για τον τρόπο λειτουργίας τους;
- ❖ Ποια είναι η άποψη των φοιτητών για τις υποδομές και τις εγκαταστάσεις του ιδρύματος και σε ποιο βαθμό χρησιμοποιούνται απο τους ίδιους;

5.3 Η Ποιοτική έρευνα

Ο ερευνητής κάνοντας μία ποιοτική μελέτη εμβαθύνει στον κοινωνικό χώρο που μελετά και προσπαθεί να δει τα πράγματα από τη σκοπιά των ερευνώμενων (Κυριαζή, 1999). Ο Creswell (2011) ορίζει την ποιοτική έρευνα ως ένα είδος εκπαιδευτικής έρευνας στην οποία ο ερευνητής βασίζεται στις απόψεις των συμμετεχόντων, συγκεντρώνει δεδομένα που αποτελούνται σε μεγάλο βαθμό απο λέξεις, περιγράφει και αναλύει αυτές τις λέξεις αναδεικνύοντας θέματα.

Μια από τις βασικές δυνατότητες των ποιοτικών μεθόδων έρευνας την οποία δεν είναι δυνατό να εντοπίσουμε στις ποσοτικές μεθόδους έρευνας είναι ότι μας επιτρέπουν, σε έναν ορισμένο βαθμό, να έχουμε πρόσβαση στην υποκειμενική εμπειρία ή προοπτική των ομάδων – στόχων και στα υποκειμενικά τους νοήματα (Ισσαρη και Πουρκός, 2015).

Η Ποιοτική έρευνα είναι αυτή που μας συνδέει με τον πραγματικό κόσμο σύμφωνα με τον Parker (1995). Δηλαδή αποτελεί ένα είδος έρευνας, που έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- ❖ Παρέχει μια πιο σφαιρική και ολοκληρωμένη θεώρηση για την πραγματικότητα σε αντίθεση με την ατομιστική προσέγγιση της πραγματικότητας
- ❖ Εκδηλώνει ενδιαφέρον για την εσωτερική ζωή των υποκειμένων και όχι μόνο τις εξωτερικές εκδηλώσεις τους
- ❖ Έχει ανθρωπιστικό προσανατολισμό
- ❖ Εκδηλώνει την προτίμησή του στις μη εργαστηριακές συνθήκες συνέντευξης
- ❖ Εκδηλώνει μεγάλη ευαισθησία για την επίδραση του ερευνητή στον χαρακτήρα της έρευνας

Οι ποιοτικοί ερευνητές ενδιαφέρονται να ερευνήσουν σε βάθος τα γεγονότα ενώ σύμφωνα με τους Ίσσαρη και Πουρκό (2015) η ποιοτική έρευνα ενδείκνυται σε περιπτώσεις που ο ερευνητής έρχεται σε πρώτη επαφή με το αντικείμενο έρευνας.

5.3.1 Η συνέντευξη ως εργαλείο συλλογής δεδομένων

Στην ποιοτική έρευνα η παρατήρηση και οι συνεντεύξεις αποτελούν τα δημοφιλέστερα εργαλεία συλλογής δεδομένων. Η συνέντευξη πραγματοποιείται, όταν οι ερευνητές θέτουν σε έναν ή περισσότερους συμμετέχοντες γενικές, ανοιχτές ερωτήσεις και καταγράφουν τις απαντήσεις (Creswell, 2011).

Η συνέντευξη δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να διερευνήσει σκέψεις, αξίες, προκαταλήψεις, στάσεις, συναισθήματα, εμπειρίες, απόψεις και αναπαραστάσεις σε βάθος (Ιωσηφίδης, 2003). Ακόμη, με τη συνέντευξη γίνεται η συλλογή στοιχείων μέσω της άμεσης λεκτικής συναλλαγής μεταξύ ατόμων (Cohen & Manion, 1994).

Σύμφωνα με τον Creswell (2011), οι συνεντεύξεις στην ποιοτική έρευνα έχουν μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα. Στα πλεονεκτήματα σημειώνει ότι παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες όταν δεν υπάρχει η δυνατότητα άμεσης παρατήρησης των συμμετεχόντων ενώ στα μειονεκτήματα σημειώνεται ότι οι συνεντεύξεις παρέχουν μόνο «φιλτραρισμένες» πληροφορίες μέσα από τις απόψεις του ατόμου που παίρνει τη συνέντευξη.

Οι συνεντεύξεις διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: α) Τη δομημένη συνέντευξη, όπου η διατύπωση και η σειρά των ερωτήσεων είναι καθορισμένη αυστηρά εκ των προτέρων, β) τη μη δομημένη συνέντευξη, η οποία στηρίζεται σε ανοιχτού τύπου ερωτήσεις και ερωτήσεις εις βάθος και γ) τη ημιδομημένη συνέντευξη, η οποία αποτελεί συνδυασμό των δυο παραπάνω μορφών συνέντευξης. Ο Creswell (2011) κατηγοριοποιεί τις συνεντεύξεις ανάλογα με τον τρόπο που αυτές διεξάγονται και τα άτομα που αφορούν η συνέντευξη σε προσωπικές, εστιασμένες ομαδικές, τηλεφωνικές και συνεντεύξεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

5.4 Μεθοδολογικός Σχεδιασμός

Κάθε έρευνα ανάλογα με το αντικείμενο, τη φύση του ερευνητικού σκοπού και των ερωτημάτων αναπτύσσει το δικό της μεθοδολογικό σχεδιασμό. Δηλαδή, επιλέγει τη μέθοδο, τα εργαλεία και το δείγμα έτσι ώστε να μπορεί να εξάγει τα συμπεράσματά της. Έτσι και στην συγκεκριμένη περίπτωση η περιγραφή του μεθοδολογικού σχεδιασμού της παρούσας έρευνας θα φωτίσει πτυχές της διαδικασίας κάτω από την οποία έλαβε χώρα η ποιοτική έρευνα. Θα γίνει αναφορά στην επιλογή της συνέντευξης ως εργαλείου, στον χρόνο διεξαγωγής, τον τόπο και την ομάδα-στόχο, δηλαδή το δείγμα το οποίο επιλέχθηκε κι από το οποίο πάρθηκαν οι συνεντεύξεις.

5.4.1 Το δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτελούν **10 φοιτητές/φοιτήτριες** της Νομικής Σχολής και του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι 5 φοιτητές ανήκουν στο ΠΤΔΕ Αθηνών και οι άλλοι 5 στην Νομική Σχολή. Από τους 5 φοιτητές της Νομικής οι 3 είναι άνδρες και οι 2 γυναίκες ενώ από τους φοιτητές του ΠΤΔΕ Αθηνών οι 2 είναι άνδρες και οι 3 είναι γυναίκες. Το δείγμα, το οποίο επιλέχθηκε πληροί τα κριτήρια περί σκόπιμης δειγματοληψίας καθώς, τα άτομα αυτά έπρεπε αφενός να είναι φοιτητές του ΕΚΠΑ και αφετέρου να βρίσκονται στο τέταρτο έτος της φοίτησής τους. Το τελευταίο μας επιτρέπει να έχουμε φοιτητές που έχουν ολοκληρωμένη εικόνα για τη φοίτησή τους και μπορούμε να εντοπίσουμε τυχόν συσχετίσεις μεταξύ του χρόνου φοίτησής τους και της χρήσης των δομών υποστήριξης. Στη σκόπιμη δειγματοληψία σύμφωνα με τον Patton οι ερευνητές επιλέγουν συμμετέχοντες και τοποθεσίες με κριτήριο την εξασφάλιση πλούτου πληροφοριών (1990, οπ. αναφ στο Creswell, 2011). Ακόμη, παρά το γεγονός, ότι είναι πιθανόν να ικανοποιεί ένας ερευνητής τις ερευνητικές του ανάγκες με τη χρήση αυτού του τύπου δείγματος, το συγκεκριμένο δείγμα δεν είναι δυνατόν να είναι αντιπροσωπευτικό του ευρύτερου πληθυσμού. Πρόκειται για ένα επιλεκτικό δείγμα ενός πληθυσμού με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά κατάλληλου για τη διερεύνηση της παρούσας μελέτης (Cohen, Manion & Morisson, 2008). Επομένως, προσδιορίστηκαν τα χαρακτηριστικά και βρέθηκαν τα άτομα και οι χώροι στους οποίους κινούνται και όπου θα μπορούσαν να αναζητηθούν (Creswell, 2011). Δηλαδή, ο ερευνητής επισκέφθηκε το χώρο όπου γίνονται μαθήματα τεταρτοετών φοιτητών και συγκέντρωσε αιτήσεις συμμετοχής αφού πρώτα εξήγησε το ερευνητικό πεδίο μελέτης και τη διαδικασία της έρευνας. Στο τελευταίο στάδιο προσδιορίστηκε ο τόπος και ο χρόνος της συνέντευξης μεταξύ του συνεντευκτή και των άμεσα ενδιαφερομένων ατόμων που θα έδιναν συνέντευξη.

5.4.2 Η αποτύπωση των δομών και των υπηρεσιών υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου

Η έρευνα των υπηρεσιών στήριξης των φοιτητών προϋποθέτει την μελέτη των υπάρχουσών δομών εντός του πανεπιστημίου. Για το λόγο αυτό πριν από τη σύνταξη του πρωτοκόλλου της συνεντεύξεως (βλ. παράρτημα 1) έγινε χαρτογράφηση όλων των υπηρεσιών υποστήριξης. Η αποτύπωση αυτή στηρίχθηκε στη μελέτη εγγράφων όπως είναι τα Προγράμματα Σπουδών αλλά και οι ιστοσελίδες Σχολών, οι οποίες αποτελούν το βασικό

ενημερωτικό μέσο σχετικά με τις εξελίξεις και τα τρέχοντα γεγονότα των Τμημάτων.

Η μελέτη αυτή δεν βοήθησε απλώς να σχηματιστεί μια σαφή εικόνα σχετικά με τις δομές και υπηρεσίες του Παιδαγωγικού Τμήματος και της Νομικής Σχολής αλλά ανέδειξε σημαντικά ζητήματα τα οποία σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων οδήγησαν στην εξαγωγή βασικών συμπερασμάτων.

Η απουσία χαρτογράφησης των μηχανισμών στήριξης με βάση τα δύο αυτά βασικά εργαλεία θα οδηγούσε σε λάθη τόσο στην διατύπωση των ερωτήσεων όσο και στην επισήμανση βασικών ζητημάτων εξαιτίας της ελλιπούς μελέτης των δομών αυτών. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η μελέτη δεν επικεντρώθηκε μόνο στις τυπικές δομές εντός του πανεπιστημίου αλλά έγινε αποτύπωση και των άτυπων μορφών στήριξης που λειτούργησαν κυρίως μέσω του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

5.4.3 Η διαδικασία των συνεντεύξεων

Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η μέθοδος των συνεντεύξεων και πιο συγκεκριμένα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Έτσι, χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες-συνεντεύξεις προκειμένου να γίνει η ερμηνεία, η ανάλυση και η κατανόηση ενός φαινομένου με κοινωνικές κυρίως προεκτάσεις (Ιωσηφίδης, 2003) όπως είναι αυτό της υποστήριξης των φοιτητών μέσα από υποστηρικτικές δομές εντός του πανεπιστημίου. Το συγκεκριμένο είδος συνέντευξης χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, αλλά παρουσιάζει ευελιξία ως προς τη σειρά των ερωτήσεων, την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο και ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση, όπου κρίνεται απαραίτητο (Ιωσηφίδης, 2003).

Οι συνεντεύξεις ελήφθησαν τους μήνες Ιούνιο - Ιούλιο του ακαδημαϊκού έτους 2015-2016. Για την καταγραφή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε πρωτόκολλο συνέντευξης (βλ.παράρτημα 1) το οποίο περιελάμβανε οδηγίες για τη διαδικασία των συνεντεύξεων, τις ερωτήσεις που θα τεθούν κ.α. Πριν την διεξαγωγή των κανονικών συνεντεύξεων προηγήθηκαν δυο πιλοτικές συνεντεύξεις (μία από το ΠΤΔΕ και μία από τη Νομική Αθηνών) προκειμένου να ελεγχθεί το εργαλείο, να βρεθούν εγκαίρως οι αδυναμίες και να διορθωθούν. Ο τόπος της συνέντευξης ήταν αρκετά κοντά στο χώρο φοίτησης των σπουδαστών και ως μέσος χρόνος διάρκειας κάθε συνέντευξης υπολογίστηκαν τα 35 λεπτά.

Όλες οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν και η απομαγνητοφωνήσή τους έγινε σε

γραφτή μορφή. Πριν απο την κύρια διαδικασία της συνέντευξης υπήρξε συζήτηση με τον συνεντευξιαζόμενο σχετικά με το σκοπό της έρευνας προκειμένου να εξοικειωθεί ο ερωτώμενος και να μπορέσει να νιώσει πιο άνετα κατά τη διαδικασία των συνεντεύξεων. Ο ερευνητής διατηρούσε προσωπικό ημερολόγιο με λεπτομέρειες που αφορούσαν τον συνεντευξιαζόμενο, όπως την ώρα προσέλευσης, πράγματα και γεγονότα που ειπώθηκαν κατά τη διάρκεια της συζήτησης κ.α.

Στο επόμενο στάδιο, δηλαδή αυτό της απομαγνητοφώνησης, ο ερευνητής κατέγραψε σε γραπτή μορφή όσα ακούγονταν στις συνεντεύξεις. Η ανάλυση των κειμένων έγινε με βάση τη διαδικασία της κωδικοποίησης και του χωρισμού σε θεματικές ενότητες. Πιο συγκεκριμένα, πρώτα έγινε ανάγνωση των δεδομένων του κειμένου και χωρίστηκε το κείμενο σε τμήματα πληροφοριών. Δηλαδή, έγινε χωρισμός σε ενότητες οι οποίες με τη σειρά τους χωρίστηκαν σε επιμέρους θεματικές ενότητες. Ο χωρισμός αυτός δεν ήταν τυχαίος αλλά αφορούσε όλο το φάσμα των δομών υποστήριξης που μπορεί να χρησιμοποιούσαν οι φοιτητές. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι υπήρξε ενότητα που αφορούσε υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης η οποία με τη σειρά της περιελάμβανε δομές υποτροφιών και δανείων, του Συνηγόρου του φοιτητή, σίτισης και στέγασης, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και ψυχολογικής υποστήριξης. Απο αυτές τις ενότητες και με βάση τη χρήση των κειμένων που κωδικοποιήθηκαν έγινε χρήση αντιπροσωπευτικών τμημάτων των απαντήσεων των συνεντευξιαζομένων τα οποία αποτέλεσαν το βασικό υλικό για την ερμηνεία των ευρημάτων και την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο 6: Ανάλυση ερευνητικών δεδομένων

6.1 Εισαγωγή

Κάθε ερευνητική διαδικασία είτε αυτή είναι ποιοτική είτε ποσοτική στοχεύει στην ερμηνεία των δεδομένων που προκύπτει από τη χρήση των ερευνητικών εργαλείων. Έτσι, στην παρούσα έρευνα η ανάλυση των δεδομένων βασίζεται σε δέκα συνεντεύξεις που έγιναν σε φοιτητές του ΕΚΠΑ. Στόχος της έρευνας είναι η αποτύπωση των απόψεων των φοιτητών σχετικά με τις δομές υποστήριξης που λειτουργούν εντός του πανεπιστημίου φοίτησής τους. Η ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις έχει κομβική σημασία και αποτελεί το επιστέγασμα της όλης ερευνητικής προσπάθειας που ξεκίνησε μέσα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση και τη χαρτογράφηση των υπάρχουσών δομών και κατέληξε με την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων που προηγήθηκαν. Η ανάλυση και η συζήτηση που θα προκύψει παρακάτω στόχο έχει να εκθέσει τα επιχειρήματά της σχετικά με το ερευνητικό πεδίο μελέτης, να προβληματίσει, να φωτίσει πτυχές του αντικείμενου της έρευνας που δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς και τέλος να δώσει μια υποτυπώδη εικόνα σχετικά με τα πεδία που δεν έχουν ερευνηθεί πλήρως πάνω σ' αυτό το αντικείμενο. Με αυτό τον τρόπο οι μελλοντικοί ερευνητές θα μπορούν να προσανατολιστούν σε πτυχές του θέματος που χρειάζονται περαιτέρω μελέτη.

6.2 Βασικά βιογραφικά χαρακτηριστικά

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας, το δείγμα της έρευνας αποτελείται από **10 φοιτητές/φοιτήτριες** της Νομικής Σχολής και του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τον τελευταίο καιρό έχει αναπτυχθεί έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον για το φαινόμενο της «λιμνάζουσας φοίτησης» γεγονός που μας επιτρέπει να εξετάσουμε την πορεία σπουδών των φοιτητών των Σχολών αυτών και τον χρόνο ολοκλήρωσης τους. Έτσι, όλοι οι φοιτητές που συμμετείχαν στην συνέντευξη βρίσκονταν στο εαρινό εξάμηνο του τέταρτου έτους. Από αυτούς μια φοιτήτρια του Παιδαγωγικού θα ολοκλήρωνε τη φοίτησή της την ακαδημαϊκή χρονιά 2015-2016 ενώ οι υπόλοιποι φοιτητές αναμένεται να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους είτε τον Σεπτέμβριο του 2016 είτε τον Φεβρουάριο του 2017.

Όσον αφορά τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους αξίζει να αναφέρουμε ότι οι 5 διαμένουν

μόνιμα στην Αττική (Αγ. Παρασκευή, Αγ. Ανάργυροι, Γλυφάδα, Χαλάνδρι) και οι άλλοι 5 διαμένουν στην περιφέρεια (Κομοτηνή, Ρόδος, Λάρισα, Πάτρα, Αίγινα). Οι γονείς των περισσότερων ερωτηθέντων είναι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης με εξαίρεση 2 συνεντευξιαζόμενους οι οποίοι ανέφεραν ότι οι γονείς τους είναι απόφοιτοι Δημοτικού και Λυκείου. Το επαγγέλματα ποικίλλουν κι έτσι άλλοι γονείς είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι (κάποιοι απ' αυτούς ασχολούνται με τη δικηγορία), άλλοι είναι δημόσιοι υπάλληλοι και ελάχιστοι (δυο) ασχολούνται με τα οικιακά. Το ίδιο συμβαίνει και με τα αδέρφια των ερωτηθέντων, οι μεγαλύτεροι εκ των οποίων ασχολούνται με διαφορετικά επαγγέλματα απ' αυτά του δασκάλου και του δικηγόρου (γιατροί, νοσοκόμες, οπτικοί, τεχνικοί ιατρικών μηχανημάτων κ.α.). Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι κανένας ερωτηθείς δεν ανέφερε ως πιθανό επάγγελμα για τα μικρότερα αδέρφια του αυτό του δικηγόρου και του δασκάλου.

Κλείνοντας την ενότητα των βιογραφικών στοιχείων των φοιτητών αξίζει να σημειωθεί ότι από τους 10 φοιτητές/φοιτήτριες που συμμετείχαν στην συνέντευξη μόνο ένας φοιτητής εργάζεται σε ιδιωτική επιχείρηση και μια φοιτήτρια ανέφερε ότι εργάζονταν στο δεύτερο έτος της φοίτησής της αλλά δεν εργάζεται πια. Οι υπόλοιποι φοιτητές δεν εργάζονταν αλλά ούτε και εργάζονται κατά την παρούσα φάση της φοίτησής τους.

6.3 Επιλογή, πορεία σπουδών και πλάνο σπουδών

Οι λόγοι που ώθησαν τους φοιτητές στην επιλογή του συγκεκριμένου Τμήματος διαφέρει με βάση την Σχολή φοίτησής τους. Έτσι, οι φοιτητές της Νομικής Σχολής επέλεξαν το συγκεκριμένο επάγγελμα με βάση συγκεκριμένα κριτήρια όπως η οικογενειακή παράδοση, ο βαθμός αυτονομίας που επικρατεί εντός του επαγγέλματος και το προσωπικό ενδιαφέρον για τον συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο. Ενδεικτικά παραδείγματα των λόγων που ώθησαν τους φοιτητές στην επιλογή της Νομικής αποτελούν τα παρακάτω αποσπάσματα

«Βλέποντας τη μαμά να ασχολείται με τις υποθέσεις της και έχοντας κι εγώ μια μικρή επαφή με αυτό το θέμα ..είδα ότι αυτό ήθελα να κάνω κι εγώ... να σώζω ανθρώπους και να μάχομαι για τη δικαιοσύνη.... εσύ θα με καταλάβεις... δηλαδή δε φανταζόμουν αλλιώς τη ζωή μου από το να αγορεύω στα δικαστήρια... τίποτα άλλο...θα στενοχωριόμουν πολύ αν δεν περνούσα και θα ξαναέδινα εξετάσεις για να περάσω...» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών)

«Πολλοί [λόγοι].... καταρχήν εγώ ήθελα να ακουληθήσω ένα επάγγελμα στο οποίο να έχω ένα βαθμό αυτονομίας..δηλαδή να μπορώ να επιλέγω ποιες υποθέσεις θα αναλάβω ή όχι.... οι γονείς μου επειδή ήταν και οι δυο δημόσιοι υπάλληλοι έβλεπα την εξάρτηση που είχαν από

το κράτος και τους φορείς του και δεν μου άρεσε καθόλου. Μετά θεωρώ ότι η συγκεκριμένη σχολή είναι αυτή που ακόμα έχει κάποια επαγγελματική αποκατάσταση εν μέσω κρίσης και μπορείς να ανοίξεις ένα γραφείο και να αναλάβεις υποθέσεις. Δε λέω, ο ανταγωνισμός είναι μεγάλος αλλά... εδώ υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες» (Φοιτήτρια Νομικής, 22ετών).

Απο την άλλη πλευρά ως κύριος λόγος φοίτησης στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης αποτελεί η αγάπη για τα παιδιά, το ενδιαφέρον για την επιστήμη της παιδαγωγικής και η ανάγκη για προσφορά στην κοινωνία. Έτσι μια φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος αναφέρει το εξής:

«Μ' αρέσει πάρα πολύ να ασχολουμαι με τα παιδιά... αυτό κυρίως και κατ' επέκταση να τους μαθαίνεις πράγματα, να διαπλάθεις χαρακτήρες. Αυτά» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Η πορεία των σπουδών κάθε φοιτητή και ο χρόνος κατά τον οποίο ο ίδιος θα ολοκληρώσει τις σπουδές του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό απο τις δυσκολίες που θα συναντήσει καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής του. Οι φοιτητές ρωτήθηκαν σχετικά με την μεγαλύτερη δυσκολία που βίωσαν κατα τη διάρκεια των σπουδών τους. Οι απαντήσεις τους έφεραν στο προσκήνιο ένα σημαντικό ζήτημα όπως είναι η δυσκολία στην προσαρμογή κατά το αρχικό στάδιο φοίτησης. Αρκετοί φοιτητές ανέφεραν ότι η αρχική περίοδος απο την εισαγωγή τους μέχρι και την περάτωση του πρώτου εξαμήνου φοίτησης ήταν κρίσιμες για την μετέπειτα πορεία τους στη σχολή. Χαρακτηριστικά μια φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος αναφέρει:

«Νομίζω στην αρχή... χαρακτηριστικά θυμάμαι την τελετή υποδοχής που ήταν ό,τι να 'ναι και όταν έφυγα ήμουν στενοχωρημένη και αγχωμένη για το πού θα βρω τι και πώς θα τα καταφέρω να γραφτώ σε διάφορες υπηρεσίες.. πρώτη φορά έκανα κάτι τέτοιο. Μετά θυμάμαι ότι δεν τα πήγαινα και τόσο καλά στις πρώτες εξετάσεις.. δεν έγραφα καλά και ούτε σημειώσεις κρατούσα όπως έπρεπε και δεν είχα κάνει ακόμη φίλες να ανταλλάξουμε και να πάρουμε απόψεις...» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Άλλοι φοιτητές ανέφεραν ως μεγαλύτερη δυσκολία εκείνη που συνδέεται με τα μαθήματα και την εξεταστική. Έτσι, η μεγαλύτερη δυσκολία σχετίστηκε:

«Κυρίως με τα μαθήματα και τις εξετάσεις, κάποιες φορές ήτανε πιο απαιτητικές απ' ότι πίστευα ότι θα είναι....δε βρήκα άλλες δυσκολίες» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Ενώ μια φοιτήτρια συμπληρώνει ότι:

«εγώ σ' ένα μάθημα δυσκολεύτηκα πάρα πολύ και ακόμα δυσκολεύομαι και δεν μπορώ

να το περάσω...δε ξέρω γιατί.. έχω πάει στο γραφείο του καθηγητή και είδα το γραπτό μου και δεν κατάλαβα τι φταίει τελικά..Μετά οι προθεσμίες για να δηλώσεις μαθήματα, βιβλία και άλλα είναι πολλές και γενικά με άγχωσαν στην αρχή.... να τα προλάβω όλα για να μην έχω θέμα μετά... δηλαδή να μπορώ να πάρω τα βιβλία στην ώρα τους και τέτοια....» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

6.4 Οι υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών

Η υποστήριξη των σπουδαστών εκλαμβάνεται ως μια διαδικασία άκρως απαραίτητη για τους φοιτητές προκειμένου οι ίδιοι να φέρουν εις πέρας τις σπουδές τους. Ιδιαίτερη σημασία έχει η αντίληψη των φοιτητών σχετικά με τους φορείς που θα πρέπει να τους παρέχουν αυτή την υποστήριξη στα πλαίσια των σπουδών τους. Η πλειονότητα των φοιτητών ανέφερε ως φορείς υποστήριξης τον κρατικό μηχανισμό και το προσωπικό που υπάγεται στη δικαιοδοσία του όπως είναι οι καθηγητές και το διοικητικό προσωπικό. Δηλαδή, σύμφωνα με μια φοιτήτρια:

«.....η υποστήριξη πρέπει να υπάρχει απο παντού δηλαδή ..... απο το κράτος, του οποίου κύριος σκοπός του είναι η εύρυθμη λειτουργία των θεσμών του και απο τους φορείς του πανεπιστημίου, αφού αυτή είναι η δουλειά τους» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι φοιτητές αντιλαμβάνονται την υποστήριξη ως μια διαδικασία μονολόπλευρη και όχι σφαιρική καθώς αναφέρεται συχνά το ζήτημα της αλληλοβοήθειας μεταξύ των φοιτητών αλλά και της συμμετοχής των έμμεσα εμπλεκόμενων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, όπως οι γονείς. Δηλαδή:

«η υποστήριξη είναι απαραίτητη για τους φοιτητές κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους και πρέπει να παρέχεται τόσο απο το κράτος και τους υπαλλήλους του πανεπιστημίου όσο και απο από τους ίδιους τους φοιτητές ως μια μορφή αλληλοβοήθειας.....» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Απο την άλλη πλευρά, η υποστήριξη είναι απαραίτητη σε όλη τη διάρκεια της φοίτησης αλλά κυρίως στην αρχή καθώς αυτή είναι η κρίσιμη περίοδος στην οποία οι φοιτητές αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες. Πιο συγκεκριμένα, η περίοδος προσαρμογής αλλά και η ομαλή μετάβαση απο την κουλτούρα της λυκειακής φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση αποτελούν τους κύριους λόγους για τους οποίους οι φοιτητές χρήζουν περισσότερης υποστήριξης στο αρχικό στάδιο της φοίτησής τους. Έτσι:

«....η βοήθεια είναι αναγκαία καθόλη τη διάρκεια των σπουδών και κυρίως στην αρχή που οι φοιτητές πρέπει να μάθουν να λειτουργούν έξω απο τα πλαίσια του σχολείου....»

(Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

Η ιδέα της υποστήριξης, ωστόσο, λαμβάνει συγκεκριμένες μορφές και δεν αναφέρεται γενικά και αφηρημένα. Δηλαδή, οι φοιτητές αναφέρουν ως παράγοντες υποστήριξης τόσο την ύπαρξη πληροφοριών και υπαλλήλων που θα κατευθύνουν τους ίδιους στα τεχνικά και ουσιαστικά ζητήματα της φοίτησης όσο και την οικονομική και ψυχολογική ενίσχυση. Κομβικής σημασίας ζήτημα το οποίο τίγεται στις συνεντεύξεις είναι ο τρόπος με τον οποίο οι φοιτητές δέχονται την υποστήριξη. Σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους, οι φοιτητές πρέπει να αποζητούν και να χρειάζονται την υποστήριξη προκειμένου αυτή να λειτουργήσει αλλά και το πανεπιστήμιο να παρέχει την αναγκαία βοήθεια μέσα στα κατάλληλα χωροχρονικά πλαίσια. Μια φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος αναφέρει:

«..... Ίσως οικονομική βοήθεια, ίσως κάποιες επεξηγήσεις, σε μαθήματα και στις εξετάσεις. Ναι, σίγουρα χρειάζονται. Κυρίως σε γραφειοκρατικά θέματα. Είναι καλό να διευκολύνονται διάφορες διαδικασίες όπως η δήλωση μαθημάτων κι άλλα..... Όχι ότι ο φοιτητής δεν πρέπει να είναι υπεύθυνος. Εντάξει, ενήλικες είμαστε, αλλά πώς να το εξηγήσω... Μερικές φορές κι ο φοιτητής επαναπαύεται...δεν ψάχνει...» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Παρόμοια είναι και η άποψη ενός άλλου φοιτητή:

«.....Βέβαια, πρέπει να υπάρχει αμοιβαιότητα...δηλαδή να θέλει κι ο άλλος να γίνει καλός φοιτητής. Κανείς δε θέλει να υποστηρίξει τον άλλο χωρίς ο ίδιος να έχει θέληση. Δεν έχει την υποχρέωση δηλαδή.. Κάπως σαν την απεξάρτηση δηλαδή... εσύ θα ήθελες να υποστηρίξεις έναν αλκολικό όσο ο ίδιος δε θέλει;..... Κανείς δε θέλει να υποστηρίξει τον άλλο χωρίς ο ίδιος να έχει θέληση. Δεν έχει την υποχρέωση δηλαδή.. Κάπως σαν την απεξάρτηση δηλαδή» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

Οι συνεντευξιαζόμενοι στην πλειονότητά τους δε γνώριζαν την ύπαρξη του Συνηγόρου του Φοιτητή. Σε ελάχιστες περιπτώσεις μόνο έγινε παραλληλισμός της έννοιας με αυτή του Συνηγόρου του Πολίτη αλλά ουσιαστική επαφή με τον θεσμό δεν υπήρξε. Αυτό σημαίνει πως ο συγκεκριμένος θεσμός δεν είναι ευρύτερα γνωστός και η ύπαρξή του στις ιστοσελίδες των ιδρυμάτων και των Προγραμμάτων Σπουδών αποτελεί τη μοναδική επαφή του φοιτητή με τον συγκεκριμένο μηχανισμό. Η επεξήγηση του θεσμού και η οριοθέτησή του έδωσε την ευκαιρία στους φοιτητές να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με τον θεσμό αυτό. Έτσι, αρκετοί φοιτητές αναφέρθηκαν σε παρατυπίες που γίνονται εντός των πανεπιστημίων, τις οποίες

μάλιστα και συνέδεσαν με την αυτονομία των πανεπιστημίων. Σύμφωνα με τους ίδιους, η αυτονομία που χαρακτηρίζει τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και η έλλειψη επιτήρησης από άλλους μηχανισμούς μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα αυθαιρεσίας τα οποία θα πρέπει να εξεταστούν από κάποιον ανεξάρτητο θεσμό. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

«... είναι απαραίτητος αυτός ο θεσμός. Με την δικαιολογία της αυτονομίας γίνονται πολλά στις σχολές και πρέπει να μπει ένα τέλος σ' αυτό. Δεν έχω παρακολουθήσει την πορεία αυτού του θεσμού και θα ήθελα να δω τι γίνεται... τα πανεπιστήμια είναι προχωρημένης μορφής ΝΠΔΔ και όπως θα ξέρεις είναι ως ένα βαθμό αυτόνομα..... δεν μπορείς δηλαδή να τα ελέγχεις εύκολα» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

Μια άλλη υπηρεσία που εντάσσεται στις δομές κοινωνικής μέριμνας και υποστήριξης των φοιτητών αποτελεί η παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η σημασία του συγκεκριμένου υποστηρικτικού μηχανισμού συζητήθηκε από τους φοιτητές στις συνεντεύξεις. Η ύπαρξή του χαιρετίστηκε θετικά από τους φοιτητές καθώς θεωρήθηκε ένα μέσο υποστήριξης αρκετά βοηθητικό και αναγκαίο κυρίως για τους φοιτητές που δεν είναι ασφαλισμένοι. Παρότι η χρήση δωρεάν ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης δεν χρησιμοποιείται από τους φοιτητές που ερωτήθηκαν θεωρείται για περιόδους με οικονομική ύφεση και αυξημένη ανεργία ένας απολύτως απαραίτητος μηχανισμός. Για παράδειγμα αναφέρεται το εξής:

«...Όχι δεν το ήξερα...τόρα το ακούω... Είναι βοηθητικό νομίζω. Η υγεία είναι το πιο σημαντικό πράγμα που υπάρχει και πρέπει ειδικά οι νέοι να προσέχουν την υγεία τους γιατί τα προβλήματα δεν παρουσιάζονται μόνο σε μεγαλύτερους...σημαντικό..πολύ σημαντικό» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

Επιπλέον, μια φοιτήτρια Παιδαγωγικού προσθέτει:

«Ναι αναφέρεται στην ιστοσελίδα της Σχολής... πολύ προοδευτικό μέτρο.... μέτρο που αντικατοπτρίζει το Κράτος Πρόνοιας..... [Εγώ έχω ασφάλεια και δεν τη χρειάζομαι] Όχι... αλλά άλλοι μπορούν να λάβουν τέτοιου είδους υποστήριξη και να τη χρειάζονται κιόλας... να μην πω ότι έτσι όπως έχουν έρθει τα πράγματα κάτι τέτοιο πρέπει να υπάρχει και στα σχολεία... να ασφαλίζονται δηλαδή οι φοιτητές.... οι μαθητές ήθελα να πω» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Στο ίδιο πλαίσιο με την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κινούνται και οι υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης. Οι υπηρεσίες τέτοιου είδους δεν χρησιμοποιήθηκαν από τους συνεντευξιζόμενους και η ύπαρξή τους υπήρξε κατά κανόνα άγνωστη. Ωστόσο, η ύπαρξη

τέτοιων υπηρεσιών θεωρήθηκε απαραίτητη και χρήσιμη με βάση την μεταβατική περίοδο που διανύουν οι φοιτητές και τις πολλαπλές προκλήσεις της σύγχρονης εποχής. Πιο συγκεκριμένα σημειώνεται ότι:

«Δεν πέρασα κάτι τόσο σοβαρό ώστε να χρειαστώ εγώ υποστήριξη αλλά υπάρχουν παιδιά που χρειάζονται. Έχει τύχει, δηλαδή, να πεθάνει η μαμά μιας φίλης, αυτή θα χρειαζόταν ψυχολογική υποστήριξη αλλά δεν της την παρείχε κανείς, δεν ήξερε νομίζω ότι υπήρχε» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Ενδιαφέρουσα είναι και η παρακάτω άποψη:

«Όχι. δεν ξέρω καν αν υπάρχει και πού είναι... αλλά θεωρώ ότι είναι ένας πολύ καλός θεσμός από την άποψη ότι οι φοιτητές βιώνουν μια μεταβατική περίοδο και έντονο άγχος για το μέλλον τους. Γίνονται ενήλικες πια και σε λίγα χρόνια θα βγουν στην αγορά εργασίας... πρέπει να ξέρουν να διαχειριστούν τις δυσκολίες από ψυχολογική άποψη για να μη βρεθούμε σ' αυτό που έχουμε βρεθεί σήμερα.. σε αυτοκτονίες, καταθλίψεις δηλαδή κ.α....» (Φοιτητής Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Οι απόψεις των φοιτητών για τις υπηρεσίες σίτισης και στέγασης αποκλίνουν κατά πολύ από τα όσα αναφέρθηκαν για τους προηγούμενους μηχανισμούς. Αρκετοί από τους φοιτητές απάντησαν ότι κάνουν χρήση των υπηρεσιών σίτισης και στέγασης και ότι οι εγκαταστάσεις ικανοποιούν σε μεγάλο βαθμό τις απαιτήσεις τους. Ωστόσο, ένα θέμα που αναδείχθηκε μέσα από αυτό τον μηχανισμό είναι η δυσκολία πρόσβασης σ' αυτούς τους μηχανισμούς. Πολλοί φοιτητές ανέφεραν ότι δεν δικαιούνται δωρεάν σίτιση και στέγαση, επιβαρύνοντάς τους με επιπλέον έξοδα και δημιουργώντας προβληματισμούς σχετικά με τον περιορισμένο αριθμό ατόμων που μπορούν να διεκδικήσουν τέτοιες υπηρεσίες. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση ενός φοιτητή που χρησιμοποιεί υπηρεσίες σίτισης και στέγασης. Έτσι, αναφέρει:

«Εγώ και μένω και τρώω δωρεάν ... είναι καλά νομίζω και τα δυο.. τα κτήρια για εστίες είναι σε καλή κατάσταση μιας και φτιάχτηκαν την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων. Είναι, δηλαδή, σχετικά πρόσφατα και εντάξει δεν είναι και διαμερίσματα αλλά για προσωρινή διαμονή μια χαρά. Η σίτιση τώρα καλή είναι... κι αυτή δεν είναι εστιατόριο αλλά καλή είναι κι αυτή.... όταν δεν έχεις πολλά χρήματα δεν έχεις επιλογές είναι ξεκάθαρο αυτό...» (Φοιτητής Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Από την άλλη πλευρά ενδιαφέρουσα είναι και η άποψη της παρακάτω φοιτήτριας που δεν έχει πρόσβαση σε αυτές τις υπηρεσίες. Πιο συγκεκριμένα:

«...δεν μπορώ να καταλάβω γιατί να μη δικαιούμαι τουλάχιστον σίτιση. Επειδή, δηλαδή οι γονείς μου είναι δημόσιοι υπάλληλοι αυτό σημαίνει ότι εγώ έχω χρήματα και δε θα πρέπει να τρώω δωρεάν...θεωρώ ότι τέτοιες διακρίσεις που γίνονται απροκάλυπτα στο βωμό του χρήματος πρέπει να σταματήσουν» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

Η χρήση δανείων είναι ευρέως διαδεδομένη σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και αποτελεί μια απο τις βασικές πρακτικές της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής. Στην παρούσα έρευνα οι φοιτητές δεν έχουν λάβει κάποιο δάνειο παρότι ο συγκεκριμένος μηχανισμός είναι ευρέως διαδεδομένος. Η χρήση αυτής της υπηρεσίας θεωρείται σημαντική απο όλους τους ερωτηθέντες δεδομένων των οικονομικών δυσκολιών που υπάρχουν στην σύγχρονη εποχή. Ωστόσο, βασικό κριτήριο το οποίο αναφέρθηκε απο αρκετούς φοιτητές αποτελεί η κατανάλωσή του μόνο για επιμορφωτικές ανάγκες και όχι για άλλου είδους δραστηριότητες ενώ επισημάνθηκε η ανάγκη να αποπληρωθεί το δάνειο μέσα στα καθορισμένα χρονικά πλαίσια ώστε να μην δημιουργηθούν προβλήματα στους φοιτητές που έχουν κάνει χρήση αυτής της υπηρεσίας. Μια φοιτήτρια ανέφερε:

«Ναι [είναι βοηθητική η παροχή δανείου] αν υποθέσουμε ότι όλα λειτουργούν όπως πρέπει, είναι κάτι βοηθητικό. Αλλά ο φοιτητής πρέπει να ξέρει για να το πάρει διότι έχω δει φοιτητές να λαμβάνουν δάνειο για να περάσουν καλά.. χωρίς να το χρειάζονται και να μην μπορούν μετά να το ξεπληρώσουν» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών)

Μια άλλη υποστηρικτική δομή με κοινωνική διάσταση είναι αυτή της παροχής υποτροφιών στους φοιτητές. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές έκριναν τη δομή αυτή σημαντική, θεώρησαν ωστόσο τροχοπέδη το ότι πολλές υποτροφίες δίνονται μόνο στους αριστεύσαντες φοιτητές. Παρότι ο μηχανισμός αυτός κινητοποιεί τους φοιτητές και τους δίνει κίνητρα να μελετήσουν περισσότερο και να αριστεύσουν θα πρέπει να ληφθούν κι άλλα κριτήρια υπόψη κατά τη διαδικασία της χορήγησής τους. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα:

«Είναι [χρήσιμη υπηρεσία] αλλά για τους καλούς φοιτητές κι όχι για όλους..... αν όμως αυτός που λαμβάνει την υποτροφία έχει χρήματα τότε δεν υπάρχει καμία κοινωνική διάσταση στην υπόθεση... δεν υπάρχει όφελος.. έτσι κι αλλιώς θα συνέχιζε τις σπουδές του ο φοιτητής που έχει χρήματα...» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών)

«...παραπάνω χρήματα για κάποιους που μπορεί να τα χρειάζονται και κυρίως επιβράβευση γι' αυτούς που προσπαθούν για να συνεχίσουν να προσπαθούν και να είναι καλοί

φοιτητές ..... κάτι σαν τα bonus που δίνουν οι επιχειρήσεις στους υπαλλήλους» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

6.5 Δομές και υπηρεσίες υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα

Στον τομέα της πληροφόρησης σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της σχολής οι φοιτητές έδωσαν πρωταρχικό ρόλο στο διαδίκτυο και στις ομάδες που λειτουργούν μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Από τη μια πλευρά υπάρχουν οι τυπικές δομές πληροφόρησης όπως είναι το διαδίκτυο και η επίσημη ιστοσελίδα της Σχολής και από την άλλη υπάρχουν άτυπα μέσα πληροφόρησης όπως οι ομάδες που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια της λειτουργίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Οι φοιτητές πληροφορούνται για τις εξελίξεις τόσο από τα τυπικά μέσα ενημέρωσης όσο και από τα άτυπα μέσα. Έτσι, αναφέρουν τα εξής:

«[πληροφορούμαι] από το Athens Law School Wiki... μια σελίδα στα κοινωνικά δίκτυα.. στο facebook.(Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών)

«...Αρχικά υπάρχει η σελίδα του πανεπιστημίου, η οποία μας βοηθάει εεεεεε συγκεκριμένα για τα μαθήματα υπάρχει το e class όπου εκεί αναρτάται υλικό ..... και κυρίως υπάρχει μια σωτήρια σελίδα στο facebook στην οποία αναρτά μια ομάδα παιδιών όχι από το πανεπιστήμιο απαραίτητα.....» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

Ορισμένες φορές η δυναμική των άτυπων υποστηρικτικών μέσων είναι τέτοια ώστε να αντικαθιστούν τα τυπικά μέσα ενημέρωσης. Η αναπαραγωγή των ανακοινώσεων των τυπικών μέσων από τα άτυπα, η αλληλεπίδραση των φοιτητών μεταξύ τους, η εθελοντική παροχή πληροφοριών και οδηγιών και η αναγνώριση της σημασίας αλλά και της συμβολής αυτών των άτυπων μέσων από τους διδάσκοντες και το λοιπό προσωπικό του πανεπιστημίου, τους δίνει ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στις υποστηρικτικές δομές ενός ιδρύματος. Για παράδειγμα Φοιτητής αναφέρει:

«εγώ ενημερώνομαι από τη σελίδα στο facebook αφού εκεί υπάρχουν όλα.... οι καθηγητές καμιά φορά βάζουν συμφοιτητές μας και μας ενημερώνουν για τις τρέχουσες εξελίξεις κι αν υπάρχει καμιά σημαντική ανακοίνωση στη σελίδα της Σχολής την αναδημοσιεύει κάποιος στο facebook κι έτσι ενημερωνόμαστε» (Φοιτητής Παιδαγωγικού, 22 ετών)

Ο Σύμβουλος Σπουδών παρουσιάστηκε από τους φοιτητές ως ένας θεσμός

συνδεδεμένος με την οργάνωση και την λειτουργία του προγράμματος σπουδών χωρίς ωστόσο οι ίδιοι να έχουν σαφή εικόνα των αρμοδιοτήτων του θεσμού. Οι φοιτητές κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους δεν επεδίωξαν επαφή με τον Σύμβουλο Σπουδών ενώ θεωρούν σημαντική την λειτουργία του προκειμένου να τους καθοδηγήσει ως προς την επιλογή των μαθημάτων και την οργάνωση του προγράμματος φοίτησής τους. Ορισμένοι φοιτητές συνέδεσαν τον Σύμβουλο Σπουδών με το Ακαδημαϊκό Πρόγραμμα και ανέφεραν ότι ο θεσμός αυτός είναι μια υποστηρικτική δομή για την πληρέστερη κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του Προγράμματος. Μια φοιτήτρια κατανοεί τον ρόλο του Συμβούλου Σπουδών ως εξής:

«Να σου εξηγήει δηλαδή αυτά που σου λέει κι ο Οδηγός Σπουδών..... κατάλαβα... θεωρώ ότι είναι αρκετά βοηθητικό... δεν ήξερα καν ότι υπάρχει κι ενημερώθηκα για τέτοια ζητήματα απο το σάιτ απο διάφορους φοιτητές...δηλαδή πιστεύω ότι μπορεί κάποιος να ανταπεξέλθει και χωρίς αυτό το θεσμό ψάχνοντας μόνος του κλπ, αλλά επίσης μπορεί και να βοηθήσει αν ένα άτομο ζητά περισσότερες διευκρινήσεις. Μπορεί να μάθει κάποιος και σταδιακά...δηλαδή δε ξέρεις τα πάντα απο την πρώτη μέρα που μπαίνεις μέσα. Αν είχα έρθει σε επαφή με τον Σύμβουλο ίσως να ήξερα κάποια πράγματα νωρίτερα και να έκανα κάποιες επιλογές πιο προσεκτικά ας πουμε. Οπότε ναι προφανώς και βοηθάει μπορεί να μην είναι απαραίτητο αλλά ναι.... βοηθάει» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Η ύπαρξη φροντιστηριακών μαθημάτων αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα που αφορά την υποστήριξη των φοιτητών εντός του πανεπιστημίου. Φροντιστηριακά μαθήματα παρέχονται και στις δυο Σχολές απο τις οποίες προήλθε το δείγμα. Μάλιστα, τόσο οι φοιτητές του Παιδαγωγικού όσο και οι φοιτητές της Νομικής Σχολής ανέφεραν την ύπαρξη φροντιστηριακών μαθημάτων σε υποχρεωτικά μαθήματα με αυξημένη δυσκολία, όπως είναι η Γεωμετρία στο Παιδαγωγικό και το Διοικητικό Δίκαιο στην Νομική. Η ύπαρξη φροντιστηριακών μαθημάτων θεωρείται ότι εξυπηρετεί τους φοιτητές ιδιαίτερα απο τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, οι οποίοι δεν έχουν την δυνατότητα να παρακολουθήσουν μαθήματα σε ιδιωτικά φροντιστήρια.

Σημαντικό κομμάτι της φοίτησης ενός σπουδαστή συνδέεται με τη σχέση που θα αναπτύξει ο ίδιος με τους διδάσκοντες. Η σχέση με τους διδάσκοντες κρίνεται ικανοποιητική απ' όλους τους συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις. Οι φοιτητές της Νομικής τονίζουν ότι παρά τις παράλληλες δραστηριότητες των καθηγητών τους, η επεξήγηση αποριών και η επίλυση προβλημάτων που μπορεί να δημιουργηθούν κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους γίνονται απο

τους καθηγητές κυρίως στις ώρες που αυτοί έχουν ορίσει για να δέχονται φοιτητές. Στα ίδια πλαίσια κινείται και η συνεργασία διδασκόντων και φοιτητών του Παιδαγωγικού Τμήματος του ΕΚΠΑ. Οι φοιτητές του Παιδαγωγικού βλέπουν τη συνεργασία τους με τους διδάσκοντες να ικανοποιεί όλες τους τις ανάγκες και θεωρούν ότι τόσο στο γνωστικό όσο και στο επικοινωνιακό κομμάτι οι καθηγητες είναι πλήρως καταρτισμένοι και πρόθυμοι να βοηθήσουν.

Η λειτουργία της γραμματειακής υποστήριξης θεωρήθηκε σε μεγάλο βαθμό ικανοποιητική και για τις δυο Σχολές. Ωστόσο, αυτό που αναφέρθηκε από φοιτητές και των δυο Σχολών είναι η περιορισμένη χρονική διάρκεια υποδοχής φοιτητών καθώς τόσο οι μέρες όσο και οι ώρες υποδοχής δεν εξυπηρετούν πάντα τους φοιτητές. Οι φοιτητές ανέφεραν περιστατικά υπαλλήλων της γραμματείας, οι οποίοι δεν τους εξυπηρέτησαν στον βαθμό που θα ήθελαν καθώς και περιπτώσεις στις οποίες δεν απαντούσαν σε απορίες που εκφράζονταν μέσω μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Πιο συγκεκριμένα οι φοιτητές αναφέρουν:

«Καλή είναι.... εντάξει όχι και τέλεια. Δε ξέρω εγώ όσες φορές πήγα τις ώρες που ήταν ανοικτή με εξυπηρέτησαν.... αλλά πρέπει να πας όταν υπάρχει υποδοχή κοινού. Αυτό είναι λίγο δύσκολο γιατί εκείνες τις ώρες πάνε όλοι οι συμφοιτητές μου και υπάρχει κίνηση... γίνεται ένας χαμός» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

«..... γενικά θα ήθελα να είναι πιο ανοικτοί απέναντι στους φοιτητές... λίγο τα ωράρια πιο ευέλικτα... πέρα απ' αυτό να κάνω και το σχόλιο σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να σε αντιμετωπίζουν.... να είναι πιο ευγενικοί και πιο εξυπηρετικοί. Κάτι άλλο που έχει σχέση με τα e-mail δηλαδή να απαντάνε συχνά» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

Ολοκληρώνοντας την ενότητα που αφορά τις δομές και θέσεις υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα, αξίζει να αναφερθούμε στην κινητικότητα. Η κινητικότητα που στα πλαίσια της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής εφαρμόζεται μέσω του Erasmus αποτελεί πλέον μια πραγματικότητα για τους φοιτητές. Κανένας απο τους ερωτηθέντες φοιτητές δεν συμμετείχε σε πρόγραμμα κινητικότητας, παρότι κάποιοι εξέφρασαν την επιθυμία να συμμετέχουν σε τέτοιου είδους προγράμματα. Ως μόνη υποστηρικτική δομή αναφέρθηκε ενημερωτική συνάντηση που έγινε στο Παιδαγωγικό Τμήμα χωρίς ωστόσο να θεωρείται ότι κάλυψε τις απορίες της φοιτήτριας που την παρακολούθησε. Πολλοί ήταν εκείνοι που ανέφεραν ότι απορίες σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας του προγράμματος διατυπώθηκαν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που διατηρούν οι φοιτητές. Η κατάσταση αυτή αποτυπώνεται και στα παρακάτω αποσπάσματα συνεντεύξεων:

«Όχι, είχα πάει σε μια ενημερωτική συνάντηση από κάποιους μέσα στο πανεπιστήμιο αλλά τίποτα..... δεν πήγα τελικά... δεν ήθελα...δεν θυμάμαι πολλά ..... Η ενημέρωση δεν ήταν και η πλέον πλήρης.... δεν με κάλυψε και νομίζω υπάρχουν παιδιά που ρωτάνε μέσα στη σελίδα στο facebook άλλα παιδιά για τις συνθήκες στο Erasmus ...που σημαίνει πως ούτε κι αυτά καλύφθηκαν απο τις ενημερώσεις» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

«.....έχω δει ηλεκτρονικά πολλούς φοιτητές να ρωτάνε πώς λειτουργεί το Erasmus κατά τόπους» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

6.6 Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές

Η κατάσταση των δυο Τμημάτων σε επίπεδο εγκαταστάσεων χαρακτηρίζεται απο τους ίδιους τους φοιτητές ως καθόλου ικανοποιητική. Τόσο οι εγκαταστάσεις του Παιδαγωγικού Τμήματος όσο και της Νομικής Σχολής παρουσιάζουν μια εγκαταλελειμμένη εικόνα ενώ η παρουσία αναρχικών θεωρείται ως μια απο τις βασικότερες αιτίες που οι κτηριακές εγκαταστάσεις παρουσιάζουν αυτή την εικόνα.

Κατά τη διάρκεια της περιγραφής των εγκαταστάσεων διατυπώθηκαν ενδιαφέρουσες απόψεις και έγιναν αναφορές σε ιδέες όπως εκείνες του ασύλου και της αυτοδιοίκησης του πανεπιστημίου. Το φαινόμενο της απαξίωσης και της καταστροφής των κτηριακών εγκαταστάσεων αποδίδεται τόσο στο κράτος που δεν μεριμνά για την συντήρησή, στους φοιτητές που δεν σέβονται τους χώρους όσο πρέπει και στην ελευθερία που δίνεται μέσω του ακαδημαϊκού ασύλου.

Ιδιαίτερη περίπτωση δυσλειτουργίας των εγκαταστάσεων αποτελούν εκείνες της Νομικής Αθηνών καθώς οι υπηρεσίες της Σχολής βρίσκονται σε διαφορετικά κτήρια που είναι διάσπαρτα στο κέντρο της Αθήνας. Οι βιβλιοθήκες του Τμήματος, οι οποίες είναι διαφορετικές για κάθε Τομέα βρίσκονται και αυτές σε διαφορετικά κτήρια. Ακόμη, η γραμματεία και τα γραφεία των διδασκόντων στεγάζονται σε διαφορετικά κτήρια απ' αυτό του κεντρικού κτηρίου της Σχολής. Ειδικότερα οι φοιτητές αναφέρουν:

«Ναι η κατάσταση είναι λίγο τραγική... δεν θυμίζει πανεπιστήμιο ούτε οι αίθουσες είναι όπως τις φαντάζεσαι όταν είσαι στο Λύκειο και λες θα πάω πανεπιστήμιο.... ούτε το κτήριο.. κι εσωτερικα κι εξωτερικα γεμάτο γκράφιτι...υποτίθεται γκράφιτι, αφίσες. Υπήρχε μεγάλο

πρόβλημα με την καθαριότητα.. με τις καθαρίστριες και τις πληρωμές. Τουαλέτα δεν μπορούσες να χρησιμοποιήσεις.... εντάξει έχουν και προτζέκτορες και κάτι τέτοια αλλά θα μπορούσαν να γίνουν πολλά περισσότερα. Έχω δει σε πανεπιστήμια στο εξωτερικό από εκδρομές να υπάρχουν βίντεο που παίζουν άμεσα δηλαδή να μη χρειάζεται να γίνεται ολόκληρη συζήτηση προηγουμένως και μελέτη για το πώς θα δείξεις κάποια πράγματα με το μάθημα» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

«Το κτήριο δεν είναι και σε καλή κατάσταση... εντάξει είναι λίγο παρατημένο αλλά τουλάχιστον κάνουμε εκεί μέσα τα μαθήματα. Το καλό είναι ότι είναι σε κεντρικό σημείο και μπορώ να εξυπηρετηθώ από τα λεωφορεία και σε λίγα λεπτά να φτάσω στη σχολή. Από νέες τεχνολογίες δεν υπάρχει τίποτα πέρα από κανένα μικρόφωνο που έχουν οι καθηγητές για να μας αγορεύουν στις αίθουσες... μετά δεν υπάρχει κλιματισμός και το καλοκαίρι υπάρχει ζέστη (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το συγκεκριμένο απόσπασμα συνέντευξης σύμφωνα με το οποίο μια από τις κύριες αιτίες της κτηριακής εγκατάλειψης και καταστροφής αποτελεί το πανεπιστημιακό άσυλο. Δηλαδή αναφέρεται:

«.....υπάρχουν αίθουσες οι οποίες είναι κατεστραμμένες και πλέον λίγες για τον αριθμό των φοιτητών που έχει η Νομική Αθηνών. Υπάρχουν βιβλιοθήκες και γραμματεία, η οποία είναι σε ξεχωριστό κτήριο και τώρα κάτι άκουσα ότι η γραμματεία θα μεταφερθεί αλλού.. αλλά δε ξέρω περισσότερα.. αφήστε την κατάσταση στην αυλή της σχολής όπου υπάρχουν ναρκομανείς και φοβάσαι να κινηθείς... τρέχεις αμέσως να ξεφύγεις από κει για να μην πάθεις τίποτα..... το δε κτήριο, κάθε τόσο μπαίνουν αναρχικοί και γίνεται ο χαμός, τραγική η κατάσταση... τι να πω; Προφανώς και φταίει το κράτος που έχει αφήσει αφύλαχτα τα κτήριά του και έχει αφήσει την σωματική ακεραιότητα των φοιτητών και την περιουσία του έρμαιο στα χέρια των αναρχικών.....Μετά άσυλο; Τι θα πει άσυλο; Άσυλο ανομίας γιατί μόνο αυτό υπάρχει πλέον...έχει χάσει τη σημασία του ο όρος. Ορίστε ένα άσυλο στο οποίο μαζεύονται όλοι οι ναρκομανείς προκειμένου να μην τους ενοχλεί η αστυνομία... δεν νομίζω ότι οι εμπνευστές του ασύλου είχαν κάτι τέτοιο στο νου τους όταν το θέσπισαν. Ο φοιτητής λέει δεν σέβεται το χώρο του.. Ναι αλλά αυτό είναι η μισή αλήθεια. Πώς να το σεβαστεί ο φοιτητής αφού ούτε ο ίδιος ο κάτοχός του δηλαδή το κράτος δεν κουνάει ούτε το μικρό του δαχτυλάκι για να το προστατεύσει...» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

Το γραφείο Καινοτομίας και Διασύνδεσης δεν φαίνεται να χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερα

απο τους φοιτητές που συμμετείχαν στη συνέντευξη. Οι φοιτητές αναγνωρίζουν τη σημασία της λειτουργίας ενός τέτοιου είδους θεσμού ιδιαίτερα την εποχή αυτή που τα προβλήματα ανεργίας αποτελούν μια πραγματικότητα. Ωστόσο, οι ερωτηθέντες δεν έχουν σαφή εικόνα των αρμοδιοτήτων των υπαλλήλων αυτού του γραφείου ενώ δεν είναι λίγοι αυτοί που συνδέουν το Γραφείο με την διοργάνωση σεμιναρίων που αφορούν την επαγγελματική αποκατάσταση.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι φοιτήτρια της Νομικής που επιχείρησε να έρθει σε επαφή με το Γραφείο Καινοτομίας και Διασύνδεσης για απορίες που προέκυψαν δεν καταφερε να έχει πρόσβαση λόγω απουσίας των υπαλλήλων. Η ίδια αναφέρει:

«Ναι είχα πάει μια φορά να ρωτήσω κάτι για την άσκησή μου ως δικηγόρος... νομίζω δεν βρήκα κάποιον και έφυγα... πήγα σε άλλη ώρα... δε θυμάμαι η αλήθεια... πάντως πήγα και τελικά δεν προχώρησε το πράγμα...» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

6.7 Συνθήκες και πρακτικές πρόσβασης των φοιτητών στις υπηρεσίες υποστήριξης

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φοιτητές των Σχολών ποικίλλουν ανάλογα με τις ανάγκες τους, την ποιότητα των υπηρεσιών των Τμημάτων και τον βαθμό εύκολης πρόσβασης σ'αυτές. Έτσι, αναφέρθηκαν προβλήματα που αφορούν την δυσκολία πρόσβασης στις διάφορες υπηρεσίες της Σχολής. Άλλης φύσεως προβλήματα που αναφέρθηκαν αφορούσαν κυρίως τον τρόπο λειτουργίας και τον κανονισμό των εγκαταστάσεων ενώ σημειώθηκαν και ελάχιστα περιστατικά προστριβών με το διοικητικό προσωπικό των ιδρυμάτων. Τα παρακάτω αποσπάσματα προσδιορίζουν τα είδη των προβλημάτων:

«.....δεν ήταν συμπεριφορά αυτή και ο τρόπος που μου μίλησε ήταν απαράδεκτος. Εγώ πιστεύω ότι βαριόταν να με εξυπηρετήσει κι ότι τον εκνεύρισα που του ζήτησα αυτό το έγγραφο που έπρεπε να εκδοθεί...» (Φοιτητής Παιδαγωγικού, 22 ετών).

« στη βιβλιοθήκη που πήγα.... ήταν κλειστά... και δε θυμάμαι και το λόγο... πάντως πήγα μια, δυο, τρεις και τελικά κουράστηκα και δεν ξαναπήγα.. κι η γραμματεία αν έχει κόσμο δεν είναι τόσο εύκολη στην πρόσβαση.. πρέπει να περιμένεις, μπορεί και να ξαναπάς.... κλασικά » (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Ως προς τους τρόπους με τους οποίους οι φοιτητές προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τα εμπόδια που προέκυψαν αξίζει να αναφέρουμε ότι δεν παρατηρήθηκαν ιδιαίτερες προσπάθειες από την πλευρά των φοιτητών να υπερκεράσουν τις δυσκολίες. Η εξατομικευμένη δράση των φοιτητών αποτελεί ένα στοιχείο που εμφανίζεται σε αρκετά σημεία των συνεντεύξεων.

Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

«Τίποτα. Αγόρασα κάτι βιβλία και στη γραμματεία ξαναπήγα και δεν υπάρχει κι άλλος τρόπος για να εξυπηρετηθείς απο τη γραμματεία. Πώς αλλιώς; Περιμένεις κι αν δεν εξυπηρετηθείς ξαναπας. Η μόνη λύση.» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Οι περισσότεροι φοιτητές ανέφεραν ότι δεν επιχείρησαν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση που προέκυψε και μόνο ένας φοιτητής εξιστορώντας την προστριβή του με υπάλληλο της γραμματείας ανέφερε ότι έκανε αναζήτηση για την προϊστάμενη αρχή προκειμένου να καταθέσει αναφορά. Ο ίδιος αναφέρει:

«έψαξα να δω ποιος ήταν ο προϊστάμενος για να του κάνω αναφορά.... με το που το άκουσε αυτός άρχισε να ψάχνει να βρει λύση, τον είδα εγώ.....» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών)

Σε επόμενο στάδιο έγινε έρευνα των δομών με την ευκολότερη και την δυσκολότερη πρόσβαση. Οι φοιτητές θεώρησαν ότι έχουν την ευκολότερη πρόσβαση στα φροντιστηριακά μαθήματα, στη γραμματεία και στη σίτιση και στέγαση ενώ δυσκολότερη πρόσβαση έως και ανύπαρκτη υπήρχε σε δομές όπως ο Συνήγορος του Φοιτητή, το Γραφείο Καινοτομίας και Διασύνδεσης και ο Σύμβουλος Σπουδών. Όσον αφορά τις υπόλοιπες υπηρεσίες, όπως αυτές των βιβλιοθηκών αξίζει να αναφέρουμε ότι οι απόψεις δίστανται με τους φοιτητές της Νομικής να θεωρούν ευκολότερη την πρόσβαση στη βιβλιοθήκη απ'ότι οι φοιτητές του Παιδαγωγικού. Ένας Φοιτητής Νομικής αναφέρει:

«Καλύτερη πρόσβαση υπάρχει στα φροντιστηριακά μαθήματα και στη σίτιση και τη στέγαση...τουλάχιστον όσοι την δικαιούνται τη λαμβάνουν.....και χειρότερη στο Σύμβουλο Σπουδών και στις υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

Οι περισσότεροι φοιτητές θεωρούν ότι υπάρχουν συμφοιτητές τους που είναι καλύτερα πληροφορημένοι απο τους ίδιους. Έτσι, μια ομάδα φοιτητών θεωρεί ότι καλύτερα πληροφορημένοι είναι οι φοιτητές που επιδεικνύουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις σπουδές τους. Αυτό είναι εμφανές στις απόψεις των φοιτητών που καταγράφονται παρακάτω:

«Οι πιο επιμελείς φοιτητές κυρίως δηλαδή οι πιο καλοδιαβασμένοι,οι πιο ψαγμένοι, αυτοί που παρακολουθούν στα μαθήματα νομίζω ξέρουν περισσότερα και μέσω αυτών τα μαθαίνουμε κι εμείς....δε νομίζω να υπάρχει κάτι άλλο.....» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών)

«Ναι, σίγουρα υπάρχουν [φοιτητές που είναι καλύτερα πληροφορημένοι] είναι και πόσο σε ενδιαφέρει όπως σου είπα και πώς το ψάχνεις. Κάποιος που το ψάχνει σίγουρα θα έχει βρει γιατί υπάρχουν και στο σάιτ πληροφορίες και αλλού» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

Απο την άλλη υπάρχουν σπουδαστές που θεωρούν ότι οι καλύτερα πληροφορημένοι φοιτητές είναι αυτοί που συνδέονται με τις φοιτητικές πολιτικές παρατάξεις που λειτουργούν εντός των πανεπιστημίων, όπως και εκείνοι που έχουν επαφή με φοιτητές παλαιότερων ετών ή αποφοίτους. Ένας απο αυτούς αναφέρει:

«Ναι [υπάρχουν φοιτητές καλύτερα πληροφορημένοι] ειδικά αυτοί που ανήκουν σε παρατάξεις θεωρώ πως είναι. Επιπλέον, αυτοί που έχουν γονείς ή γνωστούς ή αδέρφια μπορούν να πάρουν πληροφορίες για το ποια μαθήματα είναι εύκολα και ποια δύσκολα, ποιοι είναι καλοί καθηγητές και ποιοι όχι, ποιο επιλεγόμενο να επιλέξουν. Οι υπόλοιποι όπως εγώ πληροφορούνται από τα παραπάνω όπως σου ανέφερα» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

Τέλος υπάρχει και μια μερίδα φοιτητών που ανέφεραν ότι δεν υπήρξαν συμφοιτητές τους που να είναι καλύτερα πληροφορημένοι απο τους ίδιους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη των φοιτητών για την λειτουργία των φοιτητικών παρατάξεων, η οποία παρότι δεν αποτελεί τυπικά υποστηρικτική δομή αναλαμβάνει αρκετές φορές αυτό το ρόλο εντός του πανεπιστημίου. Παρότι υπήρξαν φοιτητές που ανέφεραν ότι βοηθήθηκαν απο τις φοιτητικές παρατάξεις, η πλειονότητα των συμμετεχόντων στην έρευνα σχολίασε αρνητικά την ύπαρξη και λειτουργία τέτοιου είδους δομών εντός του πανεπιστημίου. Η ύπαρξη πελατειακών σχέσεων και οι πολιτικές έριδες που δημιουργούνται εντός των Σχολών μονοπωλούν το θέμα των συζητήσεων που αφορούν τις δομές αυτές. Γενικά παρατηρήθηκε μια απαξίωση προς το θεσμό και μια έλλειψη επιθυμίας για εμπλοκή στις φοιτητικές παρατάξεις. Η απαξίωση αυτή γίνεται εμφανής στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Γενικά δεν συμφωνώ με τις παρατάξεις, δεν θεωρώ ότι βοηθάνε ουσιαστικά. Δεν έχω επαφή αλλά νομίζω ότι εξυπηρετούν δικά τους συμφέροντα οπότε και μια βοήθεια να παρέχουν... θυμάμαι ας πούμε κάποιοι μοιράζανε σημειώσεις αλλά θέλανε ψήφο....» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

«Θεωρώ ότι δυσκολεύουν περισσότερο την κατάσταση και τίποτα άλλο..... εγώ παρότι με προσελκύουν κατά καιρούς διάφοροι δεν ήθελα να ανακατευτώ. Πιστεύω ότι η σχολή μια χαρά θα λειτουργούσε και χωρίς αυτούς...ίσως καλύτερα» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

«Δεν απευθύνθηκα ούτε σχετίστηκα ποτέ με παρατάξεις. Θεωρώ ότι με τον τρόπο που λειτουργούν πλήττουν το κύρος των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων.....» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

«Πολιτικές παρατάξεις είναι καλό να λειτουργούν αλλά για να βοηθάνε τους φοιτητές

και να μη γίνονται τόσο πιεστικοί και να ζητάνε ψήφο. Είναι άσχημο αυτό όταν γίνεται έτσι ωμά δηλαδή είναι αρκετά ώριμος ο άλλος για να καταλάβει να σε ψηφίσει αφού τον βοηθάς. Δεν ξέρω αν κατάλαβες τι εννοώ καταντα πάρε-δώσε κι αυτό εμένα δε μ'αρέσει. Δε ξέρω μου φαίνεται ότι υποτιμούν τη νοημοσύνη.....» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

«Τι να σου πω. Σαν ενήλικες και ενεργοί πλέον πολίτες θα έπρεπε να 'χουμε παρατάξεις.. αλλά κλασικά, Ελλάδα. Πελατειακές σχέσεις. Γενικά αποτελεί μόνιμο θέμα αναστάτωσης μέσα στο πανεπιστήμιο. Τσακωμοί και διάφορα. (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

Τέλος, η συμμετοχή των φοιτητών σε συλλογικές κινήσεις για την διεκδίκηση καλύτερων υποστηρικτικών δομών και υπηρεσιών υπήρξε εξαιρετικά ισχυρή. Για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι, αξίζει να αναφέρουμε ότι άλλοι φοιτητές πρόβαλαν ως δικαιολογία την προσπάθειά τους να μην εμπλακούν σε πολιτικές εκδηλώσεις και πάρει η διεκδίκησή τους πολιτικό χαρακτήρα ενώ άλλοι δήλωσαν ότι η έλλειψη συλλογικότητας και δραστηριοποίησης από τους συμφοιτητές τους και ο ατομισμός που επικρατεί δεν αποτέλεσε ενθαρρυντικό στοιχείο για τη συμμετοχή του σε τέτοιου είδους κινήσεις. Μόνο ένας φοιτητής περιέγραψε ένα περιστατικό σύμφωνα με το οποίο ο ίδιος και οι συμφοιτητές του ήρθαν σε επικοινωνία με καθηγητή προκειμένου να ρυθμίσουν ένα τεχνικό πρόβλημα που προέκυψε στο πρόγραμμα εξετάσεων. Ωστόσο, η περίπτωση αυτή δεν αποτελεί παρά ένα ακόμη περιστατικό εξατομικευμένης δράσης. Επίσης, μια φοιτήτρια συμμετείχε σε συλλογικές διεκδικήσεις για την παροχή δωρεάν βιβλίων που θα ήταν χρήσιμα για την μελέτη χωρίς ωστόσο να είναι ικανοποιημένη από τον τρόπο που εξελίχθηκαν τα γεγονότα. Δηλαδή, αναφέρει:

«Όσες φορές έγιναν κινητοποιήσεις..., μάλλον σε κάτι τέτοιο αναφέρεσαι, υποκινούνταν από πολιτικές παρατάξεις. Έτσι δεν πήρα μέρος γιατί ό,τι και να έγινε το καρπώθηκαν οι παρατάξεις... δε νομίζω η συμμετοχή μου να άλλαζε κάτι. Μια φορά θυμάμαι ζητήσαμε από την Κοσμητεία κάτι για δωρεάν κώδικες, αν θυμάμαι καλά και μετά μια παράταξη έβγαλε ανακοίνωση ότι εκείνη το πέτυχε... από τότε είπα δεν αξίζει και....δεν...δεν ξανασχολήθηκα καθόλου» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών).

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι αρκετοί φοιτητές παρότι εξέφρασαν την επιθυμία να δράσουν συλλογικά περιορίστηκαν στην ατομική δράση δημιουργώντας έτσι μια αντίφαση, η οποία αποτυπώνεται στο εξής απόσπασμα:

«Όχι και σ' αυτό φταίω. Αλλά υπάρχει ατομικότητα που δύσκολα μπορείς να τη

ξεπεράσεις σ' αυτή τη χώρα.. δηλαδή ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη.. να πάω μόνος μου να κάνω τι;» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

6.8 Η νεοφιλελεύθερη εκπαιδευτική πολιτική και οι δομές υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου: Ο φοιτητής ως πελάτης

Ο νεοφιλελευθερισμός μέσα από μια φουκοϊκή προοπτική αποτελεί μια θεωρία με έντονες πολιτικές προεκτάσεις, η οποία στηρίζεται στην ατομική πρωτοβουλία ενώ ο χώρος της εκπαίδευσης μπορεί να ειπωθεί σύμφωνα με τους όρους της αγοράς (Olssen & Peters, 2008). Η θεωρία αυτή του νεοφιλελευθερισμού και της ατομικής ελευθερίας, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την παγκοσμιοποίηση κυρίως στο οικονομικό επίπεδο συνδέεται και με τις δομές υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου. Αυτό φάνηκε και από τις συνεντεύξεις των φοιτητών.

Έτσι, πολλοί φοιτητές ανέφεραν ότι ο τρόπος με τον οποίο εκείνοι υποστηρίζονται δεν είναι ο επιθυμητός ενώ σημειώνεται ότι τόσο η αναζήτηση ορισμένων υπηρεσιών όσο και η ποιότητα της λειτουργίας αυτών των δομών δεν είναι βοηθητικές για τους ίδιους. Ως κύριο επιχείρημα της ανάγκης να αντιστραφεί αυτή η κατάσταση και να δοθεί η πρέπουσα σημασία στο φοιτητή είναι ότι ο ίδιος πρέπει να αντιμετωπίζεται ως πελάτης και όχι ως άτομο ενός συστήματος, το οποίο είναι καταδικασμένο να βρίσκεται στο έλεος της ανεπάρκειας του κρατικού μηχανισμού. Αυτό που έγινε φανερό σε τρεις από τις δέκα συνεντεύξεις (2 φοιτητές Νομικής και 1 φοιτήτρια παιδαγωγικού, οι οποίοι υποστήριξαν την ιδέα της ατομικής υπευθυνότητας παραπάνω) είναι ότι οι ίδιοι οι συνεντευξιαζόμενοι έχουν την ανάγκη να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του κρατικού μηχανισμού και να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στη χρηματοδότηση και τη σωστή λειτουργία των δομών. Δηλαδή, αρκετές φορές γίνεται παραλληλισμός του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια και τα πανεπιστήμια στο εξωτερικό. Η ανταποδοτικότητα της φορολογίας από την άλλη ερμηνεύεται από τους φοιτητές όχι μέσα από την ιδέα του κράτους πρόνοιας αλλά μέσα από την ιδέα του κράτους ως quasi market (οιονεί αγορά).

Επομένως, στα πλαίσια αυτής της νεοφιλελεύθερης αντίληψης, οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι αδικούνται καθώς ο κρατικός μηχανισμός αδυνατεί να τους καλύψει τις ανάγκες μέσω των υπηρεσιών και των δομών υποστήριξης. Οι ίδιοι πιστεύουν ότι μόνο υπό το πρίσμα

του «πελάτη» θα μπορούσαν να έχουν καλής ποιότητας υπηρεσίες και εύκολα προσβάσιμες για τους σπουδαστές. Επικρατεί κι εδώ η ανάγκη να λειτουργήσει το δημόσιο πανεπιστήμιο όπως λειτουργεί το ιδιωτικό και να πρωτανεύσει η ατομική ελευθερία στα πλαίσια μιας παγκόσμιας αγοράς που σέβεται τους χρήστες των υπηρεσιών του. Υπο το πρίσμα αυτό οι φοιτητές αναφέρουν:

«τα πανεπιστήμια είναι προχωρημένης μορφής ΝΠΔΔ και όπως θα ξέρεις είναι ως ένα βαθμό αυτόνομα..... δεν μπορείς δηλαδή να τα ελέγχεις εύκολα. Έτσι, δεν είναι καθόλου εύκολο να δεις αν για παράδειγμα ένας καθηγητής μπορεί να μεροληπτεί εναντίον κάποιων φοιτητών ή αν κάποιοι διοικητικοί φορείς χειρίζονται σωστά τα οικονομικά ενός πανεπιστημίου... κι αν η δεύτερη περίπτωση σου φαίνεται άσχετη με τους φοιτητές έχω να σου πω ότι πάλι οι φοιτητές θα πληρώσουν την νύφη γιατί κάθε κακοδιοίκηση θα πλήξει τους «πελάτες» του πανεπιστημίου.. κανέναν άλλο» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

«Θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται έτσι [σαν πελάτες] κι όχι σαν αυτούς που άδραξαν την ευκαρία να γίνουν τσάμπα φοιτητές. Ο Έλληνας φορολογούμενος πληρώνει για να σπουδάσει τα παιδιά του. Ποιος το καταλαβαίνει αυτό; Κανείς.. Χρόνια τώρα τα πανεπιστήμια λειτουργούν όπως έχουν μάθει.... από τη θέση του Δημοσίου και εκ του ασφαλούς. Δεν μιλάω μόνο για το δικό μου... όλα τα πανεπιστήμια. Στο βαθμό που η διοίκηση των πανεπιστημίων δεν φοβάται αν θα χάσει τους φοιτητές του... κάνει ότι έχει μάθει να κάνει... δηλαδή να λαμβάνει κάθε μήνα τον μισθό του» (Φοιτητής Παιδαγωγικού, 22 ετών).

6.9 Ο φοιτητής ως υποκείμενο επιλογής: η έννοια της «επιμέλειας εαυτού»

Στην παρούσα έρευνα αναδείχθηκαν ζητήματα που επικεντρώθηκαν στις υποκειμενικές επιλογές του ατόμου κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συνδεθούν με τις θεωρητικές βάσεις του έργου του Foucault (1992) σχετικά με την μέριμνα για την φροντίδα του εαυτού . Τα δεδομένα δείχνουν ότι οι φοιτητές/ τριες δεν αποτελούν απλώς το δέκτη της υποστήριξης αλλά το κύριο υποκείμενο επιλογής των παρεχόμενων υπηρεσιών και των δομών που θα λάβει ο ίδιος.

Αυτή η δυνατότητα του υποκειμένου να φροντίζει για τον εαυτό του και να λαμβάνει τις υπηρεσίες που ο ίδιος επιθυμεί αποτελεί μια απο τις βασικές παρατηρήσεις της έρευνας που διεξήχθη. Αρκετοί φοιτητές ανέφεραν ότι ο φοιτητής ως ενήλικας είναι υπεύθυνος για τις επιλογές του και για τον τρόπο με τον οποίο θα οργανώσει και θα προγραμματίσει τη φοίτησή του. Πολλοί ερωτηθέντες τόσο απο τη Νομική Σχολή Αθηνών όσο και απο το Παιδαγωγικό Τμήμα στην Αθήνα μετατοπίζουν λάθη που αφορούσαν τον προγραμματισμό στη φοίτησή

τους, στον τρόπο που οι ίδιοι χειρίζονταν και αναζητούσαν τις υπηρεσίες εντός του πανεπιστημίου.

Έτσι, ο φοιτητής έχει διττό ρόλο, αφενός γιατί αποτελεί τον επιλογέα αυτών των υπηρεσιών και αφετέρου γιατί γίνεται παράλληλα ο δέκτης αυτής της επιλογής του σχετικά με τις υπηρεσίες. Ο φοιτητής που αναλαμβάνει να κάνει επιλογή των υπηρεσιών, ως δείγμα της επιμέλειας προς τον εαυτό του και την υποκειμενοποίηση των επιλογών του, δεσμεύεται απ'αυτές. Είναι διάχυτο το πνεύμα της ευθύνης του φοιτητή και αποτυπώνεται σε μια συνέντευξη φοιτήτριας του Παιδαγωγικού Αθηνών και δυο συνεντεύξεις φοιτητών της Νομικής. Σχετικά με το θέμα αναφέρονται τα εξής:

«Είναι και στο τι επιλογές κάνει ο φοιτητής και πόσο αναζητεί αυτές τις υπηρεσίες γιατί αν αυτός είναι επαναπαυμένος και δε νοιάζεται καθόλου για τη φοίτησή του τότε για τι υπηρεσίες μιλάμε.....να ρθούν να τον βρούν σπίτι οι υπηρεσίες και στον καναπέ που κάθεται. Αυτό δε γίνεται! Είναι υπεύθυνος ο φοιτητής και απο ένα σημείο και μετά παύει να 'χει και απαιτήσεις απ'το κράτος. Εγώ πιστεύω ότι το κράτος ίσως πολλές φορές να μην έχει και την αποκλειστική ευθύνη για ό,τι γίνεται. Όταν σου 'χει μια υπηρεσία και δεν πατάει κανένας, γιατί να μην την κλείσει να στείλει τον υπάλληλο αλλού και να αδειάσει το γραφείο. Δε λέω ότι οι φοιτητές δεν τις χρειάζεται. Αλλά να τις ψάξει. Να δει ποιες του ταιριάζουν και ποιες όχι....» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών).

«Ο φοιτητής είναι ενήλικας πρέπει κι αυτός να αναλάβει τις ευθύνες του..... να δει το μέλλον του» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών)

«Έχει και το μερίδιο ευθύνης ο φοιτητής στο βαθμό που δεν αξιοποιεί τις υπηρεσίες που έχει. Θα σου πω το εξής, ο αλκοολικός αν δεν έχει θέληση δε μπορεί να απεξαρτηθεί απο το ποτό. Έτσι κι ο φοιτητής» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών)

Αυτή η έμφαση στην επιμέλεια του εαυτού γίνεται εμφανής κι απο την παρουσία δομών εξατομικευμένης υποστήριξης. Υπηρεσίες σίτισης και στέγασης, ψυχολογικής φύσεως υπηρεσίες, συμβουλευτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Όλες αυτές οι υπηρεσίες αποτελούν ένδειξη αυτής της στροφής που έχει γίνει στο άτομο και στην μέριμνα για τον φοιτητή καθώς καλύπτεται όλο το φάσμα των αναγκών ενός σύγχρονου φοιτητή. Αυτό αναγνωρίζεται και απο τους φοιτητές που κατανοούν πως το βάρος της επιλογής και της κακής μεταχείρισης είναι δικό τους και μόνο η κακή λειτουργία τους είναι ευθύνη των πανεπιστημιακών φορέων και των οργάνων της κρατικής λειτουργίας. Κάθε πρόβλημα του

φοιτητή είναι αντικείμενο της παρεχόμενης υπηρεσίας και το πανεπιστήμιο δεν μεριμνά μόνο για τη γνωστική και επιστημονική κατάρτισή του αλλά εστιάζει στην ολόπλευρη ανάπτυξη και πρόοδο του φοιτητή. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

«όλες αυτές οι υπηρεσίες είναι για μας..... η ψυχολογική υποστήριξη δείχνει ότι ο ενήλικας πια φοιτητής διανύοντας το στάδιο της εφηβείας μπορεί να έχει κάποιες ψυχολογικές ανησυχίες τις οποίες πρέπει και να του της λύσει για να επικεντρωθεί ο ίδιος στις σπουδές του...μπράβο που υπάρχουν τόσες υπηρεσίες παρόλο που εγώ δεν τι ήξερα όλες.....τόρα το θέμα είναι και δικό μας να της διαχειριζόμαστε σωστά και να ψάχνουμε» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

6.10 Κοινωνικά δίκτυα και δομές υποστήριξης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Ο Bourdieu (1986) συνέδεσε τα δίκτυα με το κοινωνικό κεφάλαιο κι έτσι ως κοινωνικό δίκτυο όρισε το πλέγμα ατόμων με κοινές συνήθειες και κοινές πολιτισμικές αξίες. Αυτή η έννοια του δικτύου και η αλληλεπίδρασή της με τις δομές υποστήριξης αποτελεί ένα από τα βασικά συμπεράσματα της παρούσας έρευνας. Ο τρόπος με τον οποίο επιδρούν τα κοινωνικά δίκτυα στη λειτουργία και την ύπαρξη των δομών και υπηρεσιών στήριξης των φοιτητών είναι τόσο εμφανής ώστε μπορούμε να πούμε ότι τα ίδια τα κοινωνικά δίκτυα δημιουργούν μόνα τους υποστηρικτικούς θεσμούς, οι οποίοι και λειτουργούν αξιοποιώντας και τις Νέες Τεχνολογίες.

Ένα από παράδειγμα κοινωνικού δικτύου που λειτουργεί εντός του πανεπιστημίου και δρα ως δομή υποστήριξης είναι οι φοιτητικές παρατάξεις. Ακολουθώντας τον ορισμό του Bourdieu οι φοιτητές που συμμετέχουν στις παρατάξεις αυτές έχουν κοινές πολιτισμικές αξίες καθώς τους ενώνουν οι κοινωνικές πολιτικές πεποιθήσεις. Οι φοιτητές αναγνωρίζουν ότι οι συμμετέχοντες στις πολιτικές παρατάξεις έχουν δημιουργήσει μια κοινωνική ομάδα, ένα δίκτυο, το οποίο λειτουργεί με τις δικές του αρχές και τον δικό του ρυθμό δίνοντας προνόμια στα μέλη και επιθυμώντας να μνησει νέα μέλη στο δίκτυο. Παρότι οι πολιτικές παρατάξεις δεν εκτιμώνται θετικά από τους φοιτητές θεωρούνται κοινωνικά δίκτυα και οι σχέσεις που δημιουργούνται εντός των δικτύων αυτών αποκαλούνται δικτυώσεις. Αυτό που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι οι φοιτητές αρκετές φορές θεωρούσαν ως καλύτερα πληροφορημένους και προσβάσιμους σε υπηρεσίες στήριξης τους φοιτητές που ήταν μέλη πολιτικών παρατάξεων. Σε ερωτήσεις που αφορούσαν τον τρόπο που υποστήριζε τους φοιτητές το συγκεκριμένο δίκτυο αρκετοί ερωτηθέντες ανέφεραν όχι μόνο την παροχή πανεπιστημιακών παραδόσεων αλλά και

άλλου είδους δραστηριότητες όπως την διοργάνωση ημερίδων. Πιο συγκεκριμένα οι φοιτητές απάντησαν:

«Ναι.... κάποιιοι που είναι κοντά στη σχολή και που έχουν τα δικά τους άτομα να τους πουν πότε ανακοινώνεται τι... όπως φοιτητές από παλαιότερα έτη.. εγώ γενικά απο τους Αγίους Αναργύρους δεν μπορώ πέρα απο ότι υπάρχει μέσα στο internet.. όλα τα υπόλοιπα τα μαθαίνω από τις συμφοιτητριές μου κι αυτές είτε τα μαθαίνουν απο γνωστούς τους, είτε απο κάποιους των παρατάξεων που θέλουν να βοηθήσουν.... γενικά κι αυτές δεν τα μαθαίνουν από τον ουρανό.. έχουν τις πηγές τους» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών)

«εκεί [στις φοιτητικές παραταξεις] πρέπει να δικτυωθείς για να δράσεις και να έχεις αποτελέσματα.....έχω πάρει σημειώσεις, πληροφορίες κι είχα παρακολουθήσει μια ημερίδα της.. για τον σχολικό εκφοβισμό» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού, 22 ετών)

Στα πλαίσια δικτύωσης λειτουργούν και οι εθελοντικές ομάδες που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο στάδιο και αποτυπώθηκαν στις άτυπες δομές υποστήριξης των φοιτητών. Πρόκειται για τις ομάδες που λειτουργούν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπως είναι το facebook και κύρια αποστολή τους είναι η αλληλοπληροφόρηση των φοιτητών για ζητήματα που αφορούν κάθε είδους υπηρεσία εντός του πανεπιστημίου. Η δυναμική αυτών των δικτύων είναι τέτοια ώστε να αντικαθιστά ακόμη και την πληροφόρηση που γίνεται απο την ιστοσελίδα της Σχολής ενώ πολλοί καθηγητές χρησιμοποιούν τέτοιου είδους δίκτυα προκειμένου να γίνουν γνωστές στο φοιτητικό πληθυσμό κάθε είδους ανακοινώσεις.

Στα πλαίσια της ανάλυσης των δικτύων αξίζει να γίνει αναφορά στις σχέσεις των φοιτητών μεταξύ τους και στον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι αλληλεπιδρούν. Οι φιλικές σχέσεις οι οποίες δημιουργούνται μεταξύ των φοιτητών αποτελούν ακόμη ένα δείγμα κοινωνικών δικτύων τα οποία δρουν εντός του πανεπιστημίου. Πολλοί φοιτητές σε ερώτηση που τους έγινε σχετικά με την υποστήριξη και τον τρόπο που αντιλαμβάνονται αυτή την έννοια ανέφεραν ότι η αλληλεγγύη των φοιτητών μεταξύ τους αποτελεί μέτρο εντατικής στήριξης των ίδιων. Ορισμένες υπηρεσίες μάλιστα έγιναν έμμεσα γνωστές μέσα απο τις εμπειρίες φοιτητών που τις μοιράστηκαν με τους συμφοιτητές τους. Τελειώνοντας αυτή την ενότητα αξίζει να αναφέρουμε ξανά τις δικτυώσεις που υπάρχουν μεταξύ φοιτητών και άλλων φοιτητών απο παλαιότερα έτη, όπως επίσης και αποφοίτων του τμήματος οι οποίοι, όπως φάνηκε σε αρκετές συνεντεύξεις, διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στην υποστήριξη νέων φοιτητών. Ενδεικτικά παρατίθενται τα παρακάτω αποσπάσματα:

«Απο τη δική μας ομάδα όχι [δεν υπάρχουν καλύτερα πληροφορημένοι φοιτητές]... αλλά αυτοί που είναι μέσα σε παρατάξεις ή έχουν κάποιο δικό τους στη γραμματεία ναι. Αλλά οι φίλοι μου όχι. Ό,τι ξέρουν, ξέρω» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

«Ναι, [θεωρώ ότι υπάρχουν δίκτυα] γι αυτό και είπα από την αρχή ότι είναι απαραίτητη η αλληλοβοήθεια.... σε αυτό στηριζόμουν... τίποτα άλλο... ο ένας μαθαίνει από τον άλλο και πάει λέγοντας» (Φοιτήτρια Παιδαγωγικού,, 22 ετών).

«Κάποιοι διαχειρίζονται αυτή τη σελίδα... δηλαδή φοιτητές. Εμείς αλληλοπληροφορούμε ο ένας τον άλλο... ό,τι ξέρει ο ένας λέει στον άλλο..τα πάντα» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

«..... κι αλληλοβοήθεια φυσικά μεταξύ των φοιτητών... να μπορούν όλοι, ό,τι.... πώς να το πω.. ναι, ό,τι ξέρουν να το λένε και στους συμφοιτητές τους. Μόνο έτσι θα πάμε μπροστά... με το να κάνει ο καθένας όσα αρκούν για να είναι εκείνος πρώτος δεν υπάρχει πρόοδος. Οι φοιτητές πρέπει να είναι αλληλέγγυοι» (Φοιτητής Παιδαγωγικού, 22 ετών).

6.11 Η κοινωνική αναπαραγωγή και ο ρόλος του habitus στα πλαίσια της ενδοπανεπιστημιακής υποστήριξης των φοιτητών

Η σημασία του habitus στην κοινωνιολογική μελέτη για την υποστήριξη έχει αναφερθεί διεξοδικά στο κομμάτι της βιβλιογραφικής επισκόπησης. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ό,τι με τον όρο habitus εννοούμε ένα σύνολο στάσεων που εξαρτώνται από τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά και τις μορφές που αυτά μεταδίδονται. Το ερώτημα που γεννάται εδώ είναι η σχέση του habitus όπως αυτό θεμελιώθηκε από το Bourdieu με τις δομές υποστήριξης για τους φοιτητές.

Σε αρχικό στάδιο παρατηρείται άμεση επίδραση της επιλογής της συγκεκριμένης Σχολής με το επάγγελμα που ασκεί ο ένας από τους δυο γονείς. Δηλαδή, εντοπίστηκαν φοιτητές της Νομικής οι οποίοι επέλεξαν το συγκεκριμένο επάγγελμα σαφώς επηρεασμένοι από το επάγγελμα της μητέρας ή του πατέρα. Το εύρημα αυτό δεν εμφανίζεται για πρώτη φορά σε κοινωνιολογική μελέτη. Αντίθετα αυτό που έχει ενδιαφέρον στην παρούσα έρευνα είναι ότι η επιλογή της Σχολής με βάση το επάγγελμα του γονέα στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ανάγκη βοήθειας και υποστήριξης του φοιτητή σε σχέση με τις πανεπιστημιακές λειτουργίες. Δηλαδή, κάποιοι φοιτητές της Νομικής επέλεξαν τη συγκεκριμένη Σχολή στηριζόμενοι στην εμπειρία

ατόμων του στενού οικογενειακού κύκλου, οι οποίοι έχουν την δυνατότητα να υποστηρίξουν τον φοιτητή ή την φοιτήτρια που θα ξεκινήσει σπουδές στον τομέα αυτόν. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται το εξής:

«εεεε ναι επέλεξα κι αυτό το επάγγελμα γιατί η μαμά μου ξέρει και τον τρόπο λειτουργίας της σχολής αλλά και τα μαθήματα οπότε αν χρειαζόμουν κάτι θα είχα τη δυνατότητα να ζητήσω τη βοήθειά της. Κατάλαβες; Αντί για παράδειγμα να πάω φροντιστήριο κάθομαι και μου εξηγεί ό,τι δεν καταλαβαίνω και πάω και δίνω μάθημα...» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών)

Από την άλλη, η επιλογή και η χρήση των υπηρεσιών θεωρείται μια διαδικασία η οποία σχετίζεται άμεσα με το *habitus* των φοιτητών. Αρκετοί φοιτητές από μη προνομιούχες ομάδες ανέφεραν τη δυσκολία τους στην επιλογή και χρήση υπηρεσιών εξαιτίας της απουσίας καθοδήγησης από έμπειρα άτομα. Αντίστοιχα, οι φοιτητές κυρίως της Νομικής Σχολής με γονείς δικηγόρους ανέφεραν αρκετές φορές ως κύριους εμπνευστές της διαδικασίας αναζήτησης υπηρεσιών αλλά και της χρήσης αυτών τους γονείς τους. Ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της σχέσης του *habitus* και των δομών υποστήριξης αποτελεί η παρακάτω άποψη η οποία μάλιστα παραπέμπει και στην ιδέα του κοινωνικού κεφαλαίου.

«εγώ ξεκίνησα απ'το μηδέν και δεν είχα κανένα να μου δείξει πώς κάνουμε και τι κάνουμε...δεν είχα γνωστούς καθόλου, αντίθετα οι φίλοι μου που είχαν γονείς δικηγόρους ή φίλους που αποφοίτησαν από τη σχολή ήξεραν περισσότερα πράγματα από μένα» (Φοιτήτρια Νομικής, 22 ετών)

Μια άλλη άποψη με ιδιαίτερο ενδιαφέρον πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι η παρακάτω:

«η μητέρα μου μου μίλησε και μου είπε να κάνω τα χαρτιά μου για τη σίτιση .....μου εξήγησε πώς να κάνω μια επιστημονική εργασία και κυρίως πώς να ψάχνω αυτό που θέλω στα βιβλία...» (Φοιτητής Νομικής, 22 ετών).

Τέλος, αξίζει να γίνει αναφορά και στο είδος των υπηρεσιών που αναζητούνται τόσο από φοιτητές με γονείς αποφοίτους της Ανώτατης Εκπαίδευσης όσο και με γονείς αποφοίτους Δημοτικής και Λυκειακής εκπαίδευσης. Αυτό που παρατηρήθηκε είναι ότι οι φοιτητές με γονείς αποφοίτους πανεπιστημίου ή ΤΕΙ είχαν την τάση να αναζητούν υπηρεσίες οργάνωσης σπουδών, υπηρεσίες που αφορούσαν την γνώση, όπως βιβλιοθήκες και υπηρεσίες σχετικά με τη Γραμματεία και τους διδάσκοντες. Από την άλλη πλευρά οι ελάχιστοι φοιτητές που είχαν γονείς

αποφοίτους Δημοτικού και Λυκείου έδωσαν έμφαση (ακόμη κι αν δεν έκαναν χρήση) σε υπηρεσίες όπως η σίτιση και η στέγαση αλλά και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ενώ στις επισημάνσεις τους προστέθηκε και η ανάγκη για αλλαγή των συνθηκών κάτω απο τις οποίες δίνονται οι υποτροφίες.

Οι αναλύσεις που έγιναν παραπάνω ανέδειξαν το πανεπιστήμιο όχι μόνο έναν χώρο φοίτησης σπουδαστών αλλά ένα πρόσφορο πεδίο κοινωνιολογικών αναλύσεων. Οι απαντήσεις των φοιτητών έδωσαν ευκαρία για συζητήσεις με έντονο κοινωνιολογικό ενδιαφέρον όπως την άσκηση της νεοφιλελεύθερης εκπαιδευτικής πολιτικής και την επίδραση της κοινωνικής τάξης στη φοίτηση των σπουδαστών. Άλλωστε τα ΑΕΙ στα πλαίσια που λειτουργούν ως θεσμός υποδοχής φοιτητών από κάθε κοινωνική τάξη αποτελούν μια μικρογραφία της κοινωνίας.

Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα επικεντρώθηκε στη μελέτη των δομών υποστήριξης εντός του πανεπιστημίου. Η διεθνοποίηση της πολιτικής που αφορά την εκπαίδευση και η εναρμόνιση της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής με την ευρωπαϊκή πολιτική επέφεραν αλλαγές στη λειτουργία της Ανώτατης Εκπαίδευσης και έδωσαν έμφαση στην υποστήριξη του φοιτητή προκειμένου ο ίδιος να ολοκληρώσει επιτυχώς τις σπουδές του. Η ανάγκη δημιουργίας του ΕΧΑΕ είχε ως συνέπεια την θεσμοθέτηση νέων δομών και υπηρεσιών στα ιδρύματα του ευρωπαϊκού χώρου που στόχο έχουν να βοηθήσουν τον φοιτητή κατά τη διάρκεια των σπουδών του και να βελτιώσουν την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Κομβικής σημασίας νομοθέτημα υπήρξε ο Νόμος 4009/2011, ο οποίος περιελάμβανε όλες τις υπηρεσίες που είναι θεσμοθετημένες εντός του πανεπιστημίου, εξηγώντας τον τρόπο λειτουργίας τους και τον ρόλο που διαδραματίζουν στα πλαίσια λειτουργίας των Τμημάτων. Από την άλλη πλευρά η αποτύπωση και χαρτογράφηση των δομών της Νομικής Αθηνών αλλά και του Παιδαγωγικού Τμήματος του ΕΚΠΑ, η οποία έγινε με βάση τις ιστοσελίδες των ιδρυμάτων αλλά και τους Οδηγούς Σπουδών έδωσε σαφή εικόνα των υπηρεσιών που λειτουργούν εντός των πανεπιστημίων και αποτέλεσε τον οδηγό για την δημιουργία του πρωτοκόλλου συνεντεύξεων αλλά και χρήσιμο εργαλείο για την ανάλυση των αποτελεσμάτων

Η μελέτη αυτή διερευνώντας την υποστήριξη των φοιτητών σε δυο Τμήματα του Πανεπιστημίου της Αθήνας διέκρινε τις παρεχόμενες υπηρεσίες σε κατηγορίες και προέβη στη μελέτη τους. Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκαν τα βασικά βιογραφικά χαρακτηριστικά των συνεντευξιζόμενων, η επιλογή και το πλάνο σπουδών των συμμετεχόντων, οι υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών, οι δομές και οι θέσεις υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα, η κινητικότητα, οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές και οι συνθήκες και πρακτικές πρόσβασης των φοιτητών στις υπηρεσίες υποστήριξης.

Κοινωνιολογικές θεωρίες και μελέτες των Bourdieu και Foucault χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να αναλυθούν τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων. Η κοινωνιολογική μελέτη της ενδοπανεπιστημιακής υποστήριξης έφερε στο προσκήνιο ζητήματα που αφορούν το «habitus»

και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών, την «επιμέλεια εαυτού» ως έννοια που αποδεικνύει την ανάγκη για υπηρεσίες που θα βελτιώνουν και θα μεριμνούν για τον φοιτητή ως ολοκληρωμένη προσωπικότητα, τη λειτουργία των κοινωνικών δικτύων, την φιλελεύθερη πολιτική ως το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο φοιτητής αποτελεί πλέον το υποκείμενο επιλογής αυτών των υπηρεσιών.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων επιχείρησε να διερευνήσει μέσα από το λόγο των φοιτητών το θεσμό του πανεπιστημίου αναφορικά με τις δομές και τις υπηρεσίες υποστήριξης της φοίτησης, όπως αυτές παρέχονται εντός του πανεπιστημίου. Τα ευρήματα της έρευνας αποτύπωσαν την κατάσταση που επικρατεί στο σύγχρονο ελληνικό πανεπιστήμιο και η ανάλυση των αποτελεσμάτων δημιουργεί γόνιμο έδαφος για περαιτέρω συζήτηση και προβληματισμό. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο σημείο της μελέτης η «λιμνάζουσα φοίτηση», δηλαδή το φαινόμενο της μακροχρόνιας φοίτησης ή της εγκατάλειψης της φοίτησης αποτελεί ένα ζήτημα που σχετίζεται άμεσα με τη χρήση των δομών υποστήριξης. Από την άλλη πλευρά, μελετήθηκαν θεσμοί όπως ο Σύμβουλος Σπουδών, το Γραφείο Καινοτομίας και Διασύνδεσης, ο Συνήγορος του Πολίτη, η σίτιση και η στέγαση, η γραμματειακή υποστήριξη, οι ψυχολογικές υπηρεσίες και η χρήση τους αποτέλεσε αντικείμενο ανάλυσης και διερεύνησης. Οι απόψεις των φοιτητών για τις υπηρεσίες διαφέρουν ανάλογα με τη Σχολή, τα βιώματα του φοιτητή, την κοινωνική του τάξη και το είδος της υπηρεσίας και των δομών κ.α. Έτσι, ως προς τη λειτουργία τους άλλες υπηρεσίες αξιολογήθηκαν θετικά από τους φοιτητές ενώ άλλες δεν συγκέντρωσαν θετικά σχόλια. Ωστόσο, η πλειονότητα των υπηρεσιών κρίθηκε ως απαραίτητη για τη φοίτηση των σπουδαστών. Τέλος, αρκετές ήταν οι περιπτώσεις φοιτητών που δεν είχαν εμπειρίες από τη λειτουργία υπηρεσιών και δομών του πανεπιστημίου τους καθώς είτε δεν είχαν γνώση της λειτουργίας τέτοιων υπηρεσιών εντός των Ιδρυμάτων είτε θεώρησαν ότι δεν χρειάζονταν τέτοιου είδους υποστηρικτικές δομές κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους.

Το πεδίο μελέτης της υποστήριξης των φοιτητών στην ελληνική βιβλιογραφία δεν έχει διερευνηθεί ακόμη σε βάθος. Η συγκεκριμένη ποιοτική έρευνα περιορίζεται σε δυο Σχολές αφήνοντας περιθώρια για άλλες έρευνες που θα περιλαμβάνουν μεγαλύτερο δείγμα από περισσότερες Σχολές. Η διερεύνηση κι άλλων πτυχών του παρόντος ζητήματος, όπως η σχέση φύλου ή έτους σπουδών και χρήσης των δομών υποστήριξης ή η έκταση της χρήσης τέτοιων υπηρεσιών από φοιτητές διαφορετικών πανεπιστημίων θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και θα

αποτελούσε μια ευκαιρία για μελλοντική έρευνα. Άλλωστε η μελέτη των δομών και των υπηρεσιών που λειτουργούν εντός των ΑΕΙ αντικατοπτρίζει την ανάγκη ενός σύγχρονου ευρωπαϊκού πανεπιστημίου να λειτουργήσει καλύτερα και να βελτιώσει τις συνθήκες φοίτησης των σπουδαστών του.

Βιβλιογραφία

Asplund, R., Abdelkarim, O., & Skalli., A. (2009). Student Loans and the Likelihood of Graduation: Evidence from Finnish Cohort Data. *Higher Education in Europe* 34(2), 243-255.

Baker, S., & Brown, B. (2007). Images of excellence: constructions of institutional prestige and reflections in the university choice process. *British Journal of Sociology of Education*, 28(3), 377-391.

Ball, S.J., Davies, J., David M., & Reay, D. (2002). Classification and Judgement: Social class and the cognitive structures of choice of Higher Education. *British Journal of Sociology of Education*, 23(1), 51-72.

Ball, S., & Junemann C. (2012). *Networks ,new governance and education*, Policy Press.

Bansel, P. (2007). Subjects of choice and lifelong learning. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 20(3), 283-300.

Basu, R. (2004). The rationalization of neoliberalism in Ontario's public education system, 1995-2000. *Geoforum*, 35(5), 621-634.

Berger, J., & Braxton, J. (1998). Revising Tinto's Interactionist Theory of Student Departure Through Theory Elaboration: Examining the role of organisational attributes in the persistence process. *Research in Higher Education* 39(2), 103-119.

Bhardwaj, K. (2014). Use of Social Networking Sites by LIS Professionals in Higher Education Institutions in India: A Study. *The Reference Librarian* 55(1), 74-88.

Bidet, J. (1979) Questions to Pierre Bourdieu, *Critique of Anthropology*, 4(13), 203-208.

Bourdieu, P., & Passeron, C. (1977) *Reproduction in Education, Society and Culture*. London :Sage Publications.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson, (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.

Bourdieu, P. (1990). *In Other Words*. Cambridge: Polity Press.

- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Malden : Blackwell Publishers.
- Christie, H., Munro, M., & Fisher, T. (2004). Leaving university early: exploring the differences between continuing and non-continuing students, *Studies in Higher Education*, 29(5), 617-636.
- Cohen, L., & Manion, L. (1994). *Research methods in education*. London: Routledge
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, (2005, May). *The European Higher Education Area - Achieving the Goals*. Ανακτήθηκε απο: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Bergen_Communique1.pdf.
- Corbett, A. (2010). Η δυναμική της Διαδικασίας της Μπολώνια και η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης. Στο Α. Δημητρόπουλος, Ν. Μαραβέγιας, Α. Μητσός (Επιμ.), *Το Πανεπιστήμιο σήμερα: Όψεις της κρίσης και βήματα προσαρμογής* (σελ.53-71). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Creswell, J. W. (2011). *Εκπαιδευτική έρευνα: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας* (μετ. Νάνσυ Κουβαράκου · επιμ. Χαράλαμπος Τσορμπατζούδης). Αθήνα: Έλλην.
- Daly, A., & Finnigan, K. (2010). A bridge between worlds: understanding network structure to understand change strategy. *J Educ Change*, 11, 111-138.
- Davies, B.D., & Bansel, P. (2007). Neoliberalism and education. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 20(3), 247-259.
- Dei, G., (2005, February 4). The case for black schools. *The Toronto Star*. Toronto, ON. Retrieved from http://www.diversitywatch.ryerson.ca/media/cache/blackschoolsdei_star_feb4.htm.
- Dias, D., & Sa, D. (2014). Transition to higher education: the role of initiation practices. *Educational Research*, 56(1), 1-12.

Drummond, J. (2003). Care of the self in a knowledge economy: Higher education, vocation and the ethics of Michel Foucault. *Educational Philosophy and Theory*, 35(1), 57-69.

Edwards, R. (2002). Mobilizing lifelong learning: Governmentality in educational practices. *Journal of Education Policy*, 17(3), 353-365.

ENQA (European Association for Quality Assurance in Higher Education). (2005). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*. ENQA: Helsinki.

EUA European University Association. (2007). *Trends V: Universities shaping the European Higher Education Area*. Ανακτήθηκε από: http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Final_Trends_Report_May_10.pdf.

European University Association (EUA). (2010). *Trends 2010: A decade of change in European Higher Education*. Ανακτήθηκε από: http://collectif-papera.org/IMG/pdf/EUA_Trends_2010-2.pdf.

Eurydice, (2011b). *Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and the Social Dimension*. Brussels: EACEA P9 Eurydice.

Eurydice, (2012). *The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Im* European Commission, (2014a). *Erasmus Charter for Higher Education 2014-2020*. Ανακτήθηκε από: http://eacea.ec.europa.eu/funding/2014/documents/annotated_guidelines_en.pdf.

Eurydice, (2013). *Education and Training in Europe 2020: Responses from the EU Member States*. Ανακτήθηκε από: http://eacea.ec.europa.eu/funding/2014/documents/annotated_guidelines_en.pdf.

European Commission, (2014b). *The Erasmus Impact Study. Effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions*. Luxembourg: Publications Office of the European Union *plementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eurydice, (2014-2015). *National students fee and support systems in European Higher Education*. Ανακτήθηκε από: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/fees_support.pdf.

- Eurydice, (2015). The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union..
- Foucault, M. (1986) *The Care of the Self* (New York: Vintage).
- Foucault, M. (1992). *Ιστορία της Σεξουαλικότητας 3 Η επιμέλεια του εαυτού*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Foucault, M. (1997). The ethics of the concern for self as a practice of freedom. In P. Rabinow (Ed.), *Ethics, subjectivity and truth: Essential works of Foucault, 1954-1984*. London: Penguin.
- Friedman, M. (1980). *Free to choose*. New York, NY: Harcourt Brace Jovanovich.
- Hackworth, J. (2007). *The neoliberal city: governance, ideology, and development in American urbanism*. New York: Cornell University Press.
- Haggis, T. (2006). Pedagogies for diversity: Retaining critical challenge amidst fears of ‘dumbing down’. *Studies in Higher Education*, 31(5), 521–535.
- Hill, G. (2002). Network Literature Review, Conceptualizing and Evaluating Networks. Saouthern Alberta Child and Youth Health Network, 4-66.
- Hung, H., & Yuen, S. (2010). Educational use of social networking technology in higher education. *Teaching in Higher Education* 15(6), 703-714.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε απο: <http://hdl.handle.net/11419/5818>.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003) *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα : Κριτική.
- Jacklin, A., & Riche, P., (2009). Reconceptualising student support: from ‘support’ to ‘supportive’. *Studies in Higher Education*, 34(7), 735-749.
- Jacobs, A. (2007). Examinations as cultural capital for the Victorian schoolgirl: ‘thinking’ with Bourdieu. *Women's History Review*, 16(2), 245-261.
- Κλάδης, Διονύσης. (2000). *Η Διακήρυξη της Μπολόνια και η πορεία από την Μπολόνια στην Πράγα: κείμενα-σχόλια-ανάλυση*. Αθήνα, ΥΠΕΠΘ.

Κυριαζή, Ν. (1999). Κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των Τεχνικών. Ελληνικά Γράμματα: Αθήνα.

Kotze, T., & du Plessis, P. (2003). Students as “co-producers” of education: a proposed model of student socialisation and participation at tertiary institutions. *Quality Assurance in Education, 11*(4), 186-201.

Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. *Connections 22*, 28-51.

Lowe, H., & Cook, A., (2003). Mind the Gap: are students prepared for higher education? *Journal of Further and Higher Education, 27*(1), 53-76.

N 1268 (ΦΕΚ 167 Α'/16-7-1982).

N 3374 (ΦΕΚ 189 Α'/2-8-2005).

N 4009 (ΦΕΚ 195 Α'/06-09-2011).

N 4327 (ΦΕΚ 50 Α'/ 14-5-2015).

Nadiri, H., Kandampully, J., & Hussain, K. (2009). Students' perceptions of service quality in higher education. *Total Quality Management & Business Excellence, 20* (5), 523-535.

Nixon, J., Marks, A., Rowland, S., and Walker, M. (2001) Towards a new academic professionalism: a manifesto for hope. *British Journal of Sociology of Education, 22* (2), 227-244.

Olssen, M., & Peters, M. (2005). Neoliberalism, higher education and the knowledge economy: from the free market to knowledge capitalism. *Journal of Education Policy, 20* (3), 313-345.

Opheim, V. (2011). Changing the System of Student Support in Norway: Intended and Unintended Effects on Students. *Scandinavian Journal of Educational Research, 55*(1), 39-59.

Parker, I. (1995). Qualitative research. *Psychology Review, 2*(2), 13-15.

Παπαδόπουλος, Δ. (2010). "Διακυβέρνηση", δημοκρατικός έλεγχος και λογοδοσία. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 24*, 1-11.

Peters, M. A. (2001) National education policy constructions of the knowledge economy: towards a critique. *Journal of Educational Enquiry*, 2(1). Available online at: www.education.unisa.edu.au/JEE/.

Πλαζομίτη, Δ. (2012). Σεξουαλικότητα και Εξουσία. *Η προσέγγιση της έννοιας της "κανονικοποίησης του σώματος" στο έργο του Michel Foucault (διπλωματική εργασία)*. Πανεπιστήμιο Πατρών: Πάτρα.

Rhodes, C., & Nevill, A. (2004). Academic and social integration in higher education: a survey of satisfaction and dissatisfaction within a first-year education studies cohort at a new university. *Journal of Further and Higher Education*, 28 (2), 179-193.

Roberts, P., & Dunworth, K. (2012). Staff and student perceptions of support services for international students in higher education: a case study. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 34 (5), 517-528.

Robbins, D. (1991). *The Work of Pierre Bourdieu: Recognizing Society*. Open University Press.

Reay, D., David, M., and Ball, S. (2001) Making a Difference? Institutional habituses and higher education choice. *Sociological Research Online*, 5 (4), Available online: <http://www.socresonline.org.uk/5/4/reay.html>.

Saunders, B. (2015) They do not buy it: exploring the extent to which entering first-year students view themselves as customers, *Journal of Marketing for Higher Education*, 25(1), 5-28.

Sianou -Kyrgiou, E. (2010). Stratification in Higher Education, Choice and Social Inequalities in Greece. *Higher Education Quarterly* 64(1), 22-40.

Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2008, Σεπτέμβριος). Πολιτικές και πρακτικές για τη μεταρρύθμιση του ελληνικού πανεπιστημίου. Ανακοίνωση στο 5ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π, Αθήνα. Ανακτήθηκε από: http://www.ntua.gr/MIRC/5th_conference/ergasies/09%20%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%A5%20%20%CE%9A%CE%A5%CE%A1%CE%93%CE%99%CE%9F%CE%A5%20%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%9D%CE%97.pdf.

Stich, A., & Reeves, T. (2014). Class, capital, and competing academic discourse: a critical analysis of the mission/s of American higher education. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 37(1), 116-132.

Thomas, G. (2013). Closing the policy–practice gap for low-SES students in higher education: the pedagogical challenge. *Higher Education Research & Development*, 33(4), 807-820.

Thomas, L. (2002). Student retention in higher education: the role of institutional habitus. *Education Policy*, 17(4), 423–442.

UNESCO, (2002). *The Role of Student Affairs and Services in Higher Education: A Practical Manual for Developing, Implementing, and Assessing Student Affairs Programmes and Services*. Paris: UNESCO.

UNESCO, (2009). *Student Affairs and Services in Higher Education: Global Foundations, Issues and Best Practices*. Paris: UNESCO.

Webb, T., Gulson, K., & Pitton V. (2014). The neo-liberal education policies of epimeleia heautou: Caring for the self in school markets. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 35(1), 31-44.

Yorke, M. (2000). The Quality of the Student Experience: What can institutions learn from data relating to non-completion?, *Quality in Higher Education*, 6(1), 61-75.

Zembylas, M. (2013). Critical Pedagogy and Emotion: Working Through Troubled Knowledge in Posttraumatic Societies. *Critical Studies in Education* 54 (2), 176–189.

ПАРАПТИНА

Παράρτημα 1

Πρωτόκολλο συνέντευξης

Θέμα: Δομές υποστήριξης εντός των πανεπιστημίων
Τόπος Διεξαγωγής:
Ημερομηνία διεξαγωγής:
Τοποθεσία διεξαγωγής:
Διάρκεια συνέντευξης:
Διάρκεια συνάντησης:
Συνεντευκτής:
Κωδικός συνεντευξιαζόμενου:
Έτος γέννησης:
Ειδικότητα:
Εξάμηνο Σπουδών:

Άξονας 1: Βασικά βιογραφικά χαρακτηριστικά

1. Θα ήθελες καταρχάς να μας πείς λίγα πράγματα για την οικογένειά σου;
  - α) Ποιος είναι ο τόπος μόνιμης κατοικίας σου;
  - β) Σε ποια περιοχή ολοκλήρωσες το Λύκειο;

- γ) Ποιο είναι το επάγγελμα των γονιών σου;
- δ) Ποια είναι η εκπαίδευση των γονιών σου;
- ε) Έχεις αδέρφια; Αν ναι, πόσα; Ποιες είναι οι σπουδές τους; Αν δεν έχουν σπουδάσει ακόμη, τι σκέφτονται να ακολουθήσουν στο μέλλον;

Άξονας 2: Επιλογή, πορεία σπουδών και πλάνο σπουδών

2. Ποιοι ήταν οι λόγοι που σε ώθησαν στην επιλογή της συγκεκριμένης σχολής;
3. Θα μπορούσες να μου πεις αν προγραμματίζεις να ολοκληρώσεις την φοίτησή σου τη φετινή χρονιά; Αν όχι
α) εκκρεμεί εξέταση σε πολλά μαθήματα;

4. Ποια είναι η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετώπισες κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;
5. Εργάζοσουν παράλληλα στην διάρκεια των σπουδών σου; Τώρα εργάζεσαι;

Άξονας 3: Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών

6. Αναφέρεται συχνά ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες χρειάζονται υποστήριξη κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στο παν/μο. Πώς αντιλαμβάνεσαι αυτή την ιδέα της υποστήριξης των φοιτητών στην διάρκεια των σπουδών τους από το πανεπιστήμιο;
7. Θεωρείς ότι η σχολή σου παρέχει κάποιες διευκολύνσεις στους εργαζόμενους φοιτητές;
8. Έχεις ακούσει για τον Συνήγορο του Φοιτητή;
α) από πού και πότε στη διάρκεια των σπουδών σου έμαθες για το θεσμό του Συνηγόρου του Φοιτητή;
9. Γνωρίζεις ότι η σχολή δίνει την δυνατότητα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών σου; Έχεις κάνει χρήση αυτής της δομής; Σε ποιο βαθμό θεωρείς ότι κάτι τέτοιο είναι βοηθητικό για τους φοιτητές;
10. Γνωρίζεις την ύπαρξη υπηρεσιών ψυχολογικής στήριξης εντός του πανεπιστημίου;
11. Έχεις λάβει δάνειο κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;
α) Θεωρείς την ύπαρξη δανείων σημαντική υπηρεσία για τους φοιτητές; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;
12. Έχεις λάβει υποτροφία κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;
α) Θεωρείς την ύπαρξη υποτροφιών σημαντική υπηρεσία για τους φοιτητές; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

Άξονας 4 : Δομές και θέσεις υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα

13. Από πού πληροφορείσαι σχετικά με τις εξελίξεις (προγράμματα μαθημάτων και εξετάσεων, παροχές που δίνει η σχολή στους φοιτητές, ώρες ακρόασης καθηγητών) στο τμήμα και τη σχολή σου;
14. Γνωρίζεις κάτι για τον Σύμβουλο Σπουδών;

- α) από πού και πότε κατά τη διάρκεια των σπουδών σου ενημερώθηκες για τον Σύμβουλο Σπουδών;
- β) Θεωρείς σημαντικό αυτό το θεσμό;
15. Στη σχολή σου παρέχονται φροντιστηριακά μαθήματα;
- Αν ναι,
- α) Με ποιον τρόπο οργανώνονται;
- β) Θεωρείς σημαντική τη λειτουργία τους για την υποστήριξη των σπουδών σου;
16. Θεωρείς ότι η λειτουργία της γραμματειακής υποστήριξης καλύπτει όλες σου τις ανάγκες;
17. Θεωρείς ότι η συνεργασία σου με τους διδάσκοντες είναι επαρκής για να καλύπτει όλες σου τις ανάγκες και τις ανάγκες καθοδήγησης των σπουδών σου;
18. Συμμετείχες καθολού σε πρόγραμμα κινητικότητας φοιτητών μέσω Erasmus; Αν ναι, είχες υποστήριξη από τη σχολή σου για τη συμμετοχή στο πρόγραμμα; Αν όχι, έχεις ακούσει από κάποιον/κάποια για τις δομές υποστήριξης αυτού του προγράμματος;

Άξονας 5: Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές

19. Ποια είναι η κατάσταση του τμήματος σε επίπεδο εγκαταστάσεων; Θα μπορούσες να μας κάνεις μια σύντομη περιγραφή;
20. Χρησιμοποιείς εγκαταστάσεις της σχολής όπως βιβλιοθήκες, εργαστήρια υπολογιστών; Αν ναι, ποια είναι η γνώμη σου για τον τρόπο λειτουργίας τους;
21. Γνωρίζεις την ύπαρξη του Γραφείου Καινοτομίας και Διασύνδεσης;
- α) από πού και πότε στη διάρκεια των σπουδών σου έμαθες για το Γραφείο Καινοτομίας και Διασύνδεσης;
- β) Θεωρείς χρήσιμο και απαραίτητο για τις σπουδές σου αυτό το θεσμό;

Άξονας 6: Συνθήκες και πρακτικές πρόσβασης των φοιτητών στις υπηρεσίες υποστήριξης

22. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην πρόσβαση σε κάποια από τις παραπάνω υπηρεσίες/παροχές; Μπορείς να αναφέρεις ή και να περιγράψεις κάποιο χαρακτηριστικό περιστατικό;
23. Αν ναι, προσπάθησες να βρεις τρόπους να αντιμετωπίσεις τα εμπόδια και να βελτιώσεις τις συνθήκες της πρόσβασης; Τι έκανες;
24. Γενικά και από τις συναναστροφές σου στο πανεπιστήμιο, πώς θα περιέγραφες την πρόσβαση των φοιτητών στις διάφορες υπηρεσίες υποστήριξης; Σε ποιες από τις παραπάνω υπηρεσίες/παροχές θεωρείς ότι έχουν καλύτερη και χειρότερη πρόσβαση οι φοιτητές;
25. Θεωρείς ότι κάποιοι συμφοιτητές σου είναι καλύτερα πληροφορημένοι ή έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε πηγές που σχετίζονται με τη λειτουργία της σχολής; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;
26. Θα ήθελες να μας εκφράσεις την άποψή σου σχετικά με τον ρόλο των πολιτικών παρατάξεων ως προς την υποστήριξη των φοιτητών εντός του πανεπιστημίου; Έχεις κάποιο προσωπικό παράδειγμα που απευθύνθηκες ή με κάποιο άλλο τρόπο διευκολυνθήκες από κάποια παράταξη χωρίς να κατονομάσεις αν δεν επιθυμείς για να έχεις καλύτερη πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης;

27. Εσύ ως φοιτητής έχεις συμμετάσχει σε συλλογικές κινήσεις για την διεκδίκηση δομών υποστήριξης; Αν ναι, μπορείς να μας μεταφέρεις την εμπειρία σου; Αν όχι, μπορείς να μας εξηγήσεις τους λόγους;
28. Θα ήθελες να μας πείς κάτι εσύ για το οποίο δεν ερωτήθηκες στην παρούσα συνέντευξη; Σ' ευχαριστώ για το χρόνο σου!!!!!!!

Παράρτημα 2

Απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων φοιτητών Νομικής και Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών (Παρατίθεται ενδεικτικά ένα δείγμα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας)

Συνέντευξη Ερμή

Θέμα: Δομές υποστήριξης εντός των πανεπιστημίων
Τόπος Διεξαγωγής: Αθήνα
Ημερομηνία διεξαγωγής: 17/6/2016
Τοποθεσία διεξαγωγής: Παγκράτι
Διάρκεια συνέντευξης: 40 λεπτά
Διάρκεια συνάντησης: 1 ώρα και 40 λεπτά
Συνεντευκτής: Γιαννακός Δημήτριος-Ελευθέριος
Κωδικός συνεντευξιαζόμενου: Ερμής
Έτος γέννησης: 1994
Σχολή: Νομική (Αθήνα)

Αξονας 1: Βασικά βιογραφικά χαρακτηριστικά

Συν: Θα ήθελες καταρχάς να μας πεις λίγα πράγματα για την οικογένειά σου;

Συν: Ποιος είναι ο τόπος μόνιμης κατοικίας σου;

Ερμής: Μένω εδώ στην Αθήνα..... Γλυφάδα συγκεκριμένα

Συν: Σε ποια περιοχή ολοκλήρωσες το Λύκειο;

Ερμής: Στη Γλυφάδα, λίγα μέτρα από το σπίτι μου

Συν: Ποιο είναι το επάγγελμα των γονιών σου;

Ερμής: Η μητέρα μου είναι δικηγόρος και ο πατέρας μου δημόσιος υπάλληλος ο οποίος έχει δηλώσει παραίτηση προκειμένου να πάρει σύνταξη

Συν: Ποια είναι η εκπαίδευση των γονιών σου;

Ερμής: Είναι και οι δυο απόφοιτοι ΑΕΙ.Φυσικά!!!

Συν: Έχεις αδέρφια; Αν ναι, πόσα; Ποιες είναι οι σπουδές τους; Αν δεν έχουν σπουδάσει ακόμη, τι σκέφτονται να ακολουθήσουν στο μέλλον;

Ερμής: Έχω έναν αδερφό που πηγαίνει τρίτη Λυκείου και θέλει να γίνει δάσκαλος. Θα δούμε βέβαια απο το πως θα κινηθούν οι βάσεις φέτος αλλά πιστεύω ότι θα τα κινηθούν στα επίπεδα του 2015 και μια χαρά ....θα περάσει

Συν : Έχει δηλώσει κάποια πόλη στην οποία προτιμά να φοιτήσει;

Ερμής: Στην Αθήνα θέλει να φοιτήσει κι αυτός όπως κι εγώ για να ναι δίπλα στο σπίτι, να χει τους φίλους του καθώς του αρέσει γενικά η ζωή στην Αθήνα

Συν: Δεν υπάρχουν άλλα μέλη στην οικογένειά σου;

Ερμής: Αν εννοείς άλλα αδέρφια όχι...μια γιαγιά μόνο που ήρθε απο το χωριό και μένει για λίγο καιρό μαζί μας.

Αξονας 2: Επιλογή, πορεία σπουδών και πλάνο σπουδών

Συν: Ποιοι ήταν οι λόγοι που σε ώθησαν στην επιλογή της συγκεκριμένης σχολής;

Ερμής: Βλέποντας τη μαμά να ασχολείται με τις υποθέσεις της και έχοντας κι εγώ μια μικρή επαφή με αυτό το θέμα. Είδα ότι αυτό ήθελα να κάνω κι εγώ, να σώζω ανθρώπους και να μάχομαι για τη δικαιοσύνη. Εσύ θα με καταλάβεις, δηλαδή δε φανταζόμουν αλλιώς τη ζωή μου απο το να αγορεύω στα δικαστήρια. Τιποτα άλλο. Θα στενοχωριόμουν πολύ αν δεν περνούσα και θα ξαναέδινα εξετάσεις για να περάσω.

Συν: Πόσο θεωρείς ότι σε επηρέασαν οι γονείς σου στην επιλογή αυτής της σχολής;;

Ερμής: Η μαμά μου με επηρέασε έμμεσα, δηλαδή δεν μου πε γίνε δικηγόρος απλώς βλέποντας με τι πάθος έκανε την δουλειά αυτή ήθελα κι εγώ να την κάνω. Ο μπαμπάς μου πάλι μου είπε αν θες να ακολουθήσεις το επάγγελμα της μαμάς να συνεχίσεις όμως να γίνεις δικαστής γιατί αν μείνεις δικηγόρος θα δυσκολευτείς με αυτή τη δουλειά.

Συν: Εσύ θέλεις να ακολουθήσεις αυτό το επάγγελμα; Θες να γίνεις δηλαδή δικαστικός;

Ερμής: Όχι... εγώ δικηγόρος ήθελα να γίνω...παρά την κρίση αυτή θα το παλέψω και θα γίνω δικηγόρος. Δε θέλω να γίνω δικαστής

Συν: Θα μπορούσες να μου πεις αν προγραμματίζεις να ολοκληρώσεις την φοίτησή σου τη φετινή χρονιά; Αν όχι

α) εκκρεμεί εξέταση σε πολλά μαθήματα;

Ερμής: Έχω να δώσω 2 μαθήματα το Σεπτέμβριο και μετά τελειώνω. Πιστεύω θα τα περάσω. Δεν είναι και κάτι το δύσκολο δα...σιγά

Συν: Ποια είναι η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετώπισες κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;

Ερμής: Εντάξει, είχα να διαβάσω τόμους και να μάθω νέους όρους και να μάθω πως λειτουργει ένα πανεπιστήμιο. Πολύ δύσκολο αυτό. Από το σχολείο να πας στο πανεπιστήμιο και μάλιστα στη Νομική

Συν: Άρα οι περισσότερες δυσκολίες εμφανίστηκαν (απ' ότι κατάλαβα) στην αρχή της φοίτησής σου;

Ερμής: Ακριβώς... νέο περιβάλλον και καινούριος ο θεσμός για μένα. Δυσκολεύτηκα να προσαρμοστώ αλλά μετά όλα κύλησαν ομαλά

Συν: Εργαζόσουν παράλληλα στην διάρκεια των σπουδών σου;

Ερμής: Όχι δεν εργάστηκα πέρα απο το ότι τον ελεύθερο χρόνο μου πήγαινα και έκανα τον γραμματέα στο γραφείο της μαμάς μου

Συν: Τώρα εργάζεσαι;

Ερμής: Όχι, δεν εργάζομαι

Άξονας 3: Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών

Συν: Αναφέρεται συχνά ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες χρειάζονται υποστήριξη κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στο παν/μο. Πως αντιλαμβάνεσαι αυτή την ιδέα της υποστήριξης των φοιτητών στην διάρκεια των σπουδών τους από το πανεπιστήμιο;

Ερμής: Ναι δεν ξέρω αν εννοείς μια συγκεκριμένης μορφής υποστήριξη αλλά νομίζω ότι είναι πολύ σημαντικό για τους φοιτητές να υποστηρίζονται τόσο χρηματικά όσο και ψυχολογικά και συμβουλευτικά...κυρίως σε επίπεδο συμβουλευτικής. Να υπάρχει δηλαδή ένας σύμβουλος

Σπουδών που να μπορεί να σε συμβουλευσει σωστά για το μέλλον, για τις επιλογές για το τι πρέπει να κάνεις και τι να αποφύγεις, για το πως να διαβάσεις, πως να οργανώσεις τις δουλειές σου. Κανείς δε γεννιέται φοιτητής, γίνεται. Όπως και κανείς δε γεννιέται δικηγόρος αλλά κάνει πρακτική και προσανατολίζεται στο επάγγελμα. Βέβαια, πρέπει να υπάρχει αμοιβαιότητα...δηλαδή να θέλει κι ο άλλος να γίνει καλός φοιτητής. Κανείς δε θέλει να υποστηρίξει τον άλλο χωρίς ο ίδιος να έχει θέληση. Δεν έχει την υποχρέωση δηλαδή..

Συν: Θα ήθελες να μου εξηγήσεις περισσότερο την άποψη σου αυτή σχετικά με την αμοιβαιότητα που πρέπει να υπάρχει;

Ερμής: Ναι... Κανείς δε θέλει να υποστηρίξει τον άλλο χωρίς ο ίδιος να έχει θέληση. Δεν έχει την υποχρέωση δηλαδή.. Κάπως σαν την απεξάρτηση δηλαδή... εσύ θα ήθελες να υποστηρίξεις έναν αλκολικό όσο ο ίδιος δε θέλει;.... αυτό

Συν: Έχεις ακούσει για τον Συνήγορο του Φοιτητή; α) από πού και πότε στη διάρκεια των σπουδών σου έμαθες για το θεσμό του Συνηγόρου του Φοιτητή;

Ερμής: Όχι, αλλά να σου πω ότι τον έχω ακούσει... εκτός κι αν έχω ακούσει για το Συνήγορο του Πολίτη και μπερδευτηκα και σου λέω ότι άκουσα και γι αυτόν..

Συν: Να σου πω λοιπόν ότι ο Συνήγορος του Φοιτητή αποτελεί τον διαμεσολαβητή ανάμεσα σε καθηγητές και φοιτητές και στις υπηρεσίες εντός του πανεπιστημίου με σκοπό να τηρηθεί η νομιμότητα μέσα στα πλαίσια της ακαδημαϊκής ελευθερίας, στην αντιμετώπιση φαινομένων κακοδιοίκησης, στην σωστή λειτουργία υπηρεσιών. Δεν έχει αρμοδιότητα σε ζητήματα εξετάσεων και βαθμολογίας των φοιτητών. Με βάση αυτό που σου είπα θα μπορούσες να μου πεις την γνώμη σου;

Ερμής: Κατάλαβα. Ναι βέβαια κι είναι απαραίτητος αυτός ο θεσμός. Με την δικαιολογία της αυτονομίας γίνονται πολλά στις σχολές και πρέπει να μπει ένα τέλος σ' αυτό. Δεν έχω παρακολουθήσει την πορεία αυτού του θεσμού και θα ήθελα να δω τι γίνεται....

Συν: Όταν εννοείς ότι γίνονται πολλά με τη δικαιολογία της αυτονομίας θα ήθελες να μας εξηγήσεις τη σκέψη σου; Στηρίζεσαι κάπου;

Ερμής: Να σου πω...τα πανεπιστήμια είναι προχωρημένης μορφής ΝΠΔΔ και όπως θα ξέρεις είναι ως ένα βαθμό αυτόνομα..... δεν μπορείς δηλαδή να τα ελέγχεις εύκολα. Έτσι, δεν είναι καθόλου εύκολο να δεις αν για παράδειγμα ένας καθηγητής μπορεί να μεροληπτει εναντίον κάποιων φοιτητών ή αν κάποιοι διοικητικοί φορείς χειρίζονται σωστά τα οικονομικά ενός πανεπιστημίου... κι αν η δεύτερη περίπτωση σου φαίνεται άσχετη με τους φοιτητές έχω να σου πω ότι πάλι οι φοιτητές θα πληρώσουν την νύφη γτ κάθε κακοδιοίκηση θα πλήξει τους «πελάτες» του πανεπιστημίου.. κανέναν άλλο

Συν: Είπες «πελάτες». Θεωρείς δηλαδή ότι οι φοιτητές είναι οι πελάτες σε μια σχολή και πρέπει να αντιμετωπίζονται έτσι;

Ερμής: Θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται έτσι.... κι όχι σαν αυτούς που άδραξαν την ευκαρία να γίνουν τσάμπα φοιτητές. Ο Έλληνας φορολογούμενος πληρώνει για να σπουδάσει τα παιδιά του. Ποιος το καταλαβαίνει αυτό; Κανείς.. Χρόνια τώρα τα πανεπιστήμια λειτουργούν όπως

έχουν μάθει.... απο τη θέση του Δημοσίου και εκ του ασφαλούς. Δεν μιλάω μόνο για το δικό μου... όλα τα πανεπιστήμια. Στο βαθμό που η διοίκηση των πανεπιστημίων δεν φοβάται αν θα χάσει τους φοιτητές του... κάνει ότι έχει μάθει να κάνει... δηλαδή να λαμβάνει κάθε μήνα τον μισθό του

Συν: Γνωρίζεις ότι η σχολή δίνει την δυνατότητα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών σου;

Ερμής: Ναι, το διάβασα στο Πρόγραμμα Σπουδών

Συν: Έχεις κάνει χρήση αυτής της δομής; Σε ποιο βαθμό θεωρείς ότι κάτι τέτοιο είναι βοηθητικό για τους φοιτητές;

Ερμής: Όχι είμαι ασφαλισμένος αλλά υπάρχουν φοιτητές που δεν είναι ασφαλισμένοι και νομίζω ότι θα το χρειάζονται. Πολύ καλό μέτρο. Μπράβο

Συν: Γνωρίζεις την ύπαρξη υπηρεσιών ψυχολογικής στήριξης εντός του πανεπιστημίου;

Ερμής: Όχι. Δεν ξέρω καν αν υπάρχει και που είναι αλλά θεωρώ ότι είναι ένας πολύ καλός θεσμός απο την άποψη ότι οι φοιτητές βιώνουν μια μεταβατική περίοδο και έντονο άγχος για το μέλλον τους. Γίνονται ενήλικες πια και σε λίγα χρόνια θα βγουν στην αγορά εργασίας... πρέπει να ξέρουν να διαχειριστούν τις δυσκολίες απο ψυχολογική άποψη για να μη βρεθούμε σ' αυτό που έχουμε βρεθεί σήμερα σε αυτοκτονίες, καταθλήψεις δηλαδή κ.α.

Συν: Θα γνωρίζεις την ύπαρξη υπηρεσιών σίτισης και στέγασης εντός του πανεπιστημίου;

Ερμής: Ναι την γνωρίζω καλά

Συν: Ποια είναι η γνώμη σου για τον τρόπο λειτουργίας τους;

Ερμής: Δεν έχω κάνει χρήση ούτε σίτισης αλλά ούτε και στέγασης. Καλά στέγασης λογικό αλλά σίτισης δεν πληρώ τα κριτήρια οπότε αφού δε μου δόθηκε αυτή η ευκαιρία δεν μπορώ να σου πω. Πάντως έχω ακούσει ότι λειτουργούν κανονικά τίποτα παραπάνω...

Συν: Είχες κάνει δηλαδή, αίτηση για δωρεάν σίτιση;

Ερμής: Ναι αλλά υπήρχαν συγκεκριμένοι όροι τους οποίους δεν πληρούσα όπως ο μισθός των γονιών μου. Λες και όσοι έχουν γονείς με χρήματα πρέπει να τα ξοδεύουν και στο φαγητό. Όλοι όμως είμαστε φοιτητές.

Συν: Έχεις λάβει δάνειο κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;

Ερμής: Δεν χρειάστηκε. Όχι!

Συν: Θεωρείς την ύπαρξη δανείων σημαντική υπηρεσία για τους φοιτητές; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

Ερμής: Μα και βέβαια πρέπει να ενοικιάσεις σπίτι, να πάρεις κάποια βιβλία, επιπλά να πληρώσεις κάποιους λογαριασμούς, να βάλεις διαδίκτυο. Όλα αυτά που θα τα βρεί κάποιος;

Πρέπει βέβαια να είναι συνεπής και να χρησιμοποιήσει τα χρήματα για λόγους που αφορούν τις σπουδές κι όχι για άλλα

Συν: Έχεις λάβει υποτροφία κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;

Ερμής: Όχι δεν επιχείρησα να κάνω

Συν: Θεωρείς την ύπαρξη υποτροφιών σημαντική υπηρεσία για τους φοιτητές; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

Ερμής: Ναι βέβαια, ειδικά για τους άριστους μαθητές που δεν έχουν την δυνατότητα να συνεχίσουν αλλά δείχνουν επιμέλεια αλλά πρέπει να μπουν κι άλλα κριτήρια πέρα απο την επίδοση όπως η ύπαρξη κάποια ασθένειας ή άλλα τέτοια. Όχι μόνο οι άριστοι.

Άξονας 4 : Δομές και θέσεις υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα

Συν: Απο πού πληροφορείσαι σχετικά με τις εξελίξεις (προγράμματα μαθημάτων και εξετάσεων, παροχές που δίνει η σχολή στους φοιτητές, ώρες ακρόασης καθηγητών) στο τμήμα και τη σχολή σου;

Ερμής: Ναι, υπάρχει η σελίδα της σχολής που βγάζει συνεχως ανακοινώσεις και υπάρχουν και κάποια γκρουπ όπως το Athnes Law School Nomowiki μια σελίδα και στο facebook όπου αναταλλάσσουμε πληροφορίες για θέματα. Υπάρχει κι άλλη ομάδα στο facebook ... δηλαδή η ομάδα των Πρωτοετών (αυτών δηλαδή που ήμασταν στο πρώτο έτος μαζί) και εκεί υπάρχουν τα πάντα. Αλλά η σελίδα στο blog που ονομάζεται Athens Law Nomowiki περιέχει τα πάντα απο το ποια αίθουσα είναι πού στο κτήριο μέχρι και πως να κάνεις αναβαθμολόγηση, θέματα παλαιότερων ετών. Τα πάντα.

Συν: Θα ήθελες να μας εξηγήσεις τον τρόπο λειτουργίας του γκρουπ;

Ερμής: Κάποιοι διαχειρίζονται αυτή τη σελίδα δηλαδή οι φοιτητές. Εμείς αλληλοπληροφορούμε ο ένας τον άλλο δηλαδή ότι ξέρει ο ένας λέει στον άλλο..τα πάντα

Συν: Γνωρίζεις κάτι για τον Σύμβουλο Σπουδών;

α) από πού και πότε κατά τη διάρκεια των σπουδών σου ενημερώθηκες για τον Σύμβουλο Σπουδών;

Ερμής: Είναι αυτός που ρυθμίζει τα θέματα του προγράμματος και οργανώνει τη φοίτηση; Καλά το λέω;

Συν: Ο Σύμβουλος Σπουδών φροντίζει να πληροφορεί τους φοιτητές για κάθε ζήτημα που αφορά τις σπουδές τους κυρίως για την οργάνωση και τη λειτουργία του προγράμματος σπουδών και αποτελεί τον κρίκο ανάμεσα στους φοιτητές και στις υπηρεσίες που παρέχονται στο ίδρυμα με σκοπό να οδηγήσει στην επιτυχή περάτωση των σπουδών τους

Ερμής: Κατάλαβα. Όχι δεν έχω πάει ποτέ αλλά γνωρίζω την ύπαρξη. Δεν θυμάμαι απο που ξέρω τι αλλά ήξερα ότι υπάρχει. Να σου πω γιατί δεν πήγα. Θεωρώ ότι δεν ήταν αρκετά εμφανές για να πάω.. ήρθαν στιγμές που δυσκολεύτηκα αλλά κανείς δε μου πε πήγαινε σ'αυτό

γιατί κανείς δεν τον ήξερε. Δηλαδή, έβλεπα που στη σχολή υπήρχε ωράριο καθηγητών αλλά δε είδα ωράριο του Συμβούλου ούτε και καμιά μνεία που να σου λέει για τέτοιου είδους προβλήματα να πάτε εκεί που είναι ο Σύμβουλος. Να ψάξεις αλλά που; Αφου υπάρχουν πείτε μας πως να τα χειριστούμε. Άσε που δεν είχα και κανένα φίλο που να πήγε εκεί να μου πει εντυπώσεις και λέω αν πάω και δεν είναι της αρμοδιότητάς του;

Συν: Θεωρείς ότι αν πήγαινες η πορεία των σπουδών σου θα παρουσίαζε διαφοροποιήσεις;

Ερμής: Δε ξέρω, αφού δεν πήγα δεν μπορώ να σου πω. Μπορεί να με βοηθούσε και να μη χρειαζόταν να δώσω Σεπτέμβρη αλλά μπορούσα και να μην πάρω και τίποτα απο τη συνάντησή μου μαζί του. Το θέμα είναι ότι άλλος ένας θεσμός πήγε στον κάλαθο των αχρήστων

Συν: Στη σχολή σου παρέχονται φροντιστηριακά μαθήματα;

Ερμής: Ναι, υπάρχουν....

Συν: Με ποιον τρόπο οργανώνονται;

Ερμής: Στα δύσκολα μαθήματα κυρίως και στα υποχρεωτικά. Εγώ τα παρακολούθησα χωρίς να λείπω. Μπορείς να κάνεις αλλιώς; Δηλαδή τι; Να πάω φροντιστήριο; Όχι φυσικά

Συν: Θεωρείς ότι η λειτουργία της γραμματειακής υποστήριξης καλύπτει όλες σου τις ανάγκες;

Ερμής: Δεν θα το έλεγα. Λίγα τα άτομα, συγκεκριμένες ώρες και μέρες τι να πρωτοπρολάβουν; Αν έχεις κάτι ανάγκη άμεσα, το ξεχνάς. Η γραμματεία λειτουργεί Δευτέρα- Τετάρτη και Παρασκευή κάνα δίωρο.... ο,τι μπορείς να κάνεις τότε.

Συν: Μέσω e-mail;

Ερμής: Δεν μπήκα στη διαδικασία... γενικά έχω ακούσει ότι δεν απαντάνε και δεν έστειλα ποτέ.

Συν: Θεωρείς ότι η συνεργασία σου με τους διδάσκοντες είναι επαρκής για να καλύπτει όλες σου τις ανάγκες και τις ανάγκες καθοδήγησης των σπουδών σου;

Ερμής: Γενικά θεωρώ ότι οι καθηγητές και ειδικά της Νομικής Αθηνών δουλεύουν πάρα πολύ καλά. Είναι εξαιρετικοί στη δουλειά τους. Είναι εξαιρετικοί γνώστες του αντικειμένου και νομίζω ότι οι περισσότεροι είναι και πολύ συνεργάσιμοι

Συν: Υπάρχουν και καθηγητές που δεν συνεργάζονται;

Ερμής: Ναι, μπορεί να τους στείλεις mail και να μην απαντήσουν. Αυτό αλλά σε γενικές γραμμές όλοι είναι προσβάσιμοι και ενδιαφέρονται να σε βοηθήσουν. Έχουν κι άλλες ασχολίες και μπορεί να ξεχαστούν όμως.

Συν: Συμμετείχες καθολου σε πρόγραμμα κινητικότητας φοιτητών μέσω Erasmus;

Ερμής: Όχι.

Συν: Αν όχι, έχεις ακούσει απο κάποιον/κάποια για τις δομές υποστήριξης αυτού του προγράμματος;

Ερμής: Έχουν πάει κάτι φίλοι στην Πορτογαλία. Γενικά μου είπαν τα καλύτερα και από την υποστήριξη της Σχολής μας αλλά και από την εμπειρία τους εκεί. Γενικά από τη Νομική πάνε πολλά παιδιά Erasmus αλλά δε ξέρω να σου πω περισσότερα. Είσαι άτυχος εδώ.

Άξονας 5: Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές

Συν: Ποια είναι η κατάσταση του τμήματος σε επίπεδο εγκαταστάσεων; Θα μπορούσες να μας κάνεις μια σύντομη περιγραφή;

Ερμής: Κοίτα υπάρχουν αίθουσες οι οποίες είναι κατεστραμμένες και πλέον λίγες για τον αριθμό των φοιτητών που έχει η Νομική Αθηνών. Υπάρχουν βιβλιοθήκες και γραμματεία η οποία είναι σε ξεχωριστό κτήριο και τώρα κάτι άκουσα ότι η γραμματεία θα μεταφερθεί αλλού.. αλλά δε ξέρω περισσότερα.. αφήστε την κατάσταση στην αυλή της σχολής όπου υπάρχουν ναρκομανείς και φοβάσαι να κινηθείς... τρέχεις αμέσως να ξεφύγεις από κει για να μην πάθεις τίποτα..... το δε κτήριο κάθε τόσο μπαίνουν αναρχικοί και γίνεται ο χαμός... τραγική η κατάσταση... τι να πω;

Συν: Που πιστεύεις ότι οφείλεται αυτή η κατάσταση; Θα μπορούσες να μου αναφέρεις δυο κύριες αιτίες;

Ερμής: Προφανώς και φταίει το κράτος που έχει αφήσει αφύλαχτα τα κτήρια του και έχει αφήσει την σωματική ακεραιότητα των φοιτητών και την περιουσία του έρμαιο στα χέρια των αναρχικών.....Μετά άσυλο; Τι θα πει άσυλο; Άσυλο ανομίας γιατί μόνο αυτό υπάρχει πλέον...έχει χάσει τη σημασία του ο όρος. Ορίστε ένα άσυλο στο οποίο μαζεύονται όλοι οι ναρκομανείς προκειμένου να μην τους ενοχλεί η αστυνομία... δεν νομίζω ότι οι εμπνευστές του ασύλου είχαν κάτι τέτοιο στο νου τους όταν το θέσπισαν. Ο φοιτητής λέει δεν σέβεται το χώρο του.. Ναι αλλά αυτό είναι η μισή αλήθεια. Πως να το σεβαστεί ο φοιτητής αφού ούτε ο ίδιος ο κάτοχος του δηλαδή το κράτος δεν κουνάει ούτε το μικρό του δαχτυλάκι για να το προστατεύσει...

Συν: Χρησιμοποιείς εγκαταστάσεις της σχολής όπως βιβλιοθήκες, εργαστήρια υπολογιστών; Αν ναι, ποια είναι η γνώμη σου για τον τρόπο λειτουργίας τους;

Ερμής: Βιβλιοθήκη μόνο. Υπάρχουν βιβλιοθήκες διαφορετικές σε κάθε Τομέα και πηγαίνω και διαβάζω αλλά γενικά έχουν λίγα αντίτυπα και δεν υπάρχει η δυνατότητα δανεισμού. Μόνο για ανάγνωση στο αναγνωστήριο.

Συν: Γνωρίζεις την ύπαρξη του Γραφείου Καινοτομίας και Διασύνδεσης;

α)από πού και πότε στη διάρκεια των σπουδών σου έμαθες για το Γραφείο Καινοτομίας και Διασύνδεσης;

Ερμής: Ναι, είχα πάει μια φορά να ρωτήσω κάτι για την άσκησή μου ως δικηγόρος... νομίζω δεν βρήκα κάποιον και έφυγα... πήγα σε άλλη ώρα... δε θυμάμαι η αλήθεια... πάντως πήγα και τελικά δεν προχώρησε το πράγμα..

Συν: Τελικά τι έγινε με τον προβληματισμό που είχες;

Ερμής: Ένας φίλος μου είπε τι να κάνω που του είπε κάποιος στη γραμματεία... και λύθηκε το θέμα

Αξονας 6: Συνθήκες και πρακτικές πρόσβασης των φοιτητών στις υπηρεσίες υποστήριξης

Συν: Αντιμετωπίσες πρόβλημα στην πρόσβαση σε κάποια από τις παραπάνω υπηρεσίες/παροχές; Μπορείς να αναφέρεις ή και να περιγράψεις κάποιο χαρακτηριστικό περιστατικό;

Ερμής: Δεν το κατάλαβα αυτό...

Συν: Αναφέρομαι σε υπηρεσίες για τις οποίες μιλήσαμε παραπάνω. Δηλαδή, την γραμματεία, τους διδάσκοντες, τις εγκαταστάσεις, τον Σύμβουλο Σπουδών, τον Συνήγορο του Φοιτητή κι όλα τα άλλα που είπαμε παραπάνω

Ερμής: Ναι. Η πρόσβαση στη γραμματεία είναι δύσκολη αλλά δε νομίζω ότι όλα τ' αλλα είναι εύκολο να γίνουν αφού η σχολή δεν τα φέρνει στο φως και δυσκολεύει την προσβαση είναι σα να σου λειι μην έχεις πρόσβαση. Για παράδειγμα, δε μπορούσα να δώσω τη βεβαίωση που ήθελα στον μπαμπά μου γιατί η σχολή δεν ήταν ανοιχτή. Αυτό!!

Συν: Προσπάθησες να βρεις τρόπους να αντιμετωπίσεις τα εμπόδια και να βελτιώσεις τις συνθήκες της πρόσβασης; Τι έκανες; Δηλαδή όταν δεν ήρθες σε επαφή με τη γραμματεία; Έκανες κάτι;

Ερμής: Όχι δεν έκανα κάτι. Σκέφτηκα να στείλω mail αλλά μου λέει ο φίλος μου κάνε υπομονή την Δευτέρα και στη διακοπή του μαθήματος πήγαινε και πάρτο. Αυτό!

Συν: Πώς θα μπορούσε η σχολή να κάνει μια υπηρεσία εμφανή; Θέλεις να μας το εξηγήσεις;

Ερμής: Ναι, να το βγάλουν στην ιστοσελίδα, να κάνουν μια ενημερωτική συνάντηση, να το πουν στους πρωτοετείς, να υπάρχει σύνδεσμος στο διαδίκτυο που να σε ενημερώνει για τους θεσμούς αυτους... τι δηλαδή; Το γράφω στο Πρόγραμμα Σπουδών και μετά τίποτα; Δεν είναι έτσι.

Συν: Γενικά και από τις συναναστροφές σου στο πανεπιστήμιο, πώς θα περιέγραφες την πρόσβαση των φοιτητών στις διάφορες υπηρεσίες υποστήριξης; Σε ποιες από τις παραπάνω υπηρεσίες/ παροχές θεωρείς ότι έχουν καλύτερη και χειρότερη πρόσβαση οι φοιτητές;

Ερμής: Καλύτερη πρόσβαση υπάρχει στα φροντιστηριακά μαθήματα και στη σίτιση και τη στέγαση...τουλάχιστον όσοι την δικαιούνται τη λαμβάνουν.....και χειρότερη στο Σύμβουλο Σπουδών και στις υπηρεσίες ψηχολογικής υποστήριξης

Συν: Θεωρείς ότι κάποιοι συμφοιτητές σου είναι καλύτερα πληροφορημένοι ή έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε πηγές που σχετίζονται με τη λειτουργία της σχολής; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

Ερμής: Από τη δική μας ομάδα όχι [δεν υπάρχουν καλύτερα πληροφορημένοι φοιτητές]... αλλά αυτοί που είναι μέσα σε παρατάξεις ή έχουν κάποιο δικό τους στη γραμματεία ναι. Αλλά οι φίλοι μου όχι. Ο,τι ξέρουν, ξέρω

Συν: Θα ήθελες να μας εκφράσεις την άποψή σου σχετικά με τον ρόλο των πολιτικών παρατάξεων ως προς την υποστήριξη των φοιτητών εντός του πανεπιστημίου;

Ερμής: Τι να σου πω. Σαν ενήλικες και ενεργοί πλέον πολίτες θα έπρεπε να χουμε παρατάξεις. Αλλά κλασικά Ελλάδα. Πελατειακές σχέσεις. Γενικά αποτελεί μόνιμο θέμα αναστάτωσης μέσα στο πανεπιστήμιο. Τσακωμοί και διάφορα.

Συν: Έχεις κάποιο προσωπικό παράδειγμα που απευθύνθηκες ή με κάποιο άλλο τρόπο διευκολυνθήκες από κάποια παράταξη χωρίς να κατονομάσεις αν δεν επιθυμείς για να έχεις καλύτερη πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης;

Ερμής: Εγώ, όχι. Γενικά όμως ζητάνε σημειώσεις με αντάλλαγμα ψήφου. Δεν υπάρχει όριο αλλά δε φταίνε μόνο οι πολιτικές παρατάξεις αλλά αυτοί που τα ζητάνε, δηλαδή δεν έχεις μάθει ότι όλα αυτά τα πάθαμε σαν χώρα γιατί ακολουθούσαμε αυτό το μονοπάτι. Ιστορία μηδέν! Ξεπουλάς τη ψήφο σου για σημειώσεις της οκάς;

Συν: Εσύ ως φοιτητής έχεις συμμετάσχει σε συλλογικές κινήσεις για την διεκδίκηση δομών υποστήριξης; Αν ναι, μπορείς να μας μεταφέρεις την εμπειρία σου; Αν όχι, μπορείς να μας εξηγήσεις τους λόγους;

Ερμής: Όχι και σ' αυτό φταίω. Αλλά υπάρχει ατομικότητα που δύσκολα μπορείς να τη ξεπεράσεις σ' αυτή τη χώρα.. δηλαδή ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη.. να πάω μόνος μου να κάνω τι;

Συν: Θα ήθελες να μας πείς κάτι εσύ για το οποίο δεν ερωτήθηκες στην παρούσα συνέντευξη;

Ερμής: Όχι όλα τα ζητήματα που ήθελα να θέσω... τέθηκαν.

Σ' ευχαριστώ για το χρόνο σου!!!!!!!

Συνέντευξη Αφροδίτης

Θέμα: Δομές υποστήριξης εντός των πανεπιστημίων
Τόπος Διεξαγωγής: Αθήνα
Ημερομηνία διεξαγωγής: 22/6/2016
Τοποθεσία διεξαγωγής: Παγκράτι
Διάρκεια συνέντευξης: 37 λεπτά
Διάρκεια συνάντησης: 1 ώρα και 20 λεπτά
Συνεντευκτής: Γιαννακός Δημήτριος-Ελευθέριος
Κωδικός συνεντευξιζόμενου: Αφροδίτη
Έτος γέννησης: 1994
Σχολή: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης (Αθήνα)
Εξάμηνο Σπουδών: 8 ^ο

Άξονας 1: Βασικά βιογραφικά χαρακτηριστικά

Συν: Θα ήθελες καταρχάς να μας πεις λίγα πράγματα για την οικογένειά σου;

Συν: Ποιος είναι ο τόπος μόνιμης κατοικίας σου;

Αφροδίτη: Ναι, μένω στους Αγίους Αναργύρους. Εδώ στην Αθήνα

Συν: Σε ποια περιοχή ολοκλήρωσες το Λύκειο;

Αφροδίτη: Εδώ στους Αγίους Αναργύρους. Στο τρίτο λύκειο Αγίων Αναργύρων

Συν: Ποιο είναι το επάγγελμα των γονιών σου;

Αφροδίτη: Και οι δύο είναι συνταξιούχοι. Ο πατέρας μου ήταν κηπουρός του δήμου και η μητέρα μου νοσηλεύτρια σε μαιευτική κλινική αλλά έχουν πάρει σύνταξη εδώ και 5-6 χρόνια όταν ακόμη ήμουν ανήλικη

Συν: Ποια είναι η εκπαίδευση των γονιών σου;

Αφροδίτη: Ο μπαμπάς μου είναι απόφοιτος Δημοτικού και η μαμά μου είναι απόφοιτος ΤΕΙ

Συν: Έχεις αδέρφια; Αν ναι, πόσα; Ποιες είναι οι σπουδές τους; Αν δεν έχουν σπουδάσει ακόμη, τι σκέφτονται να ακολουθήσουν στο μέλλον;

Αφροδίτη Ναι, είμαστε πολύτεκνη οικογένεια. Έχω έναν αδερφό που είναι στρατιωτικός οδοντίατρος, μια άλλη αδερφή που έχει τελειώσει νοσηλευτική και μια ακόμη μικρότερη που είναι βρεφονηπιοκόμος.

Συν: Η αδερφή σου που έχει τελειώσει νοσηλευτική είναι απόφοιτος ΤΕΙ ή ΑΕΙ;

Αφροδίτη ΤΕΙ στην Λαμία

Συν: Εργάζονται κάποιοι απ' αυτούς;

Αφροδίτη: Ο αδερφός μου έχει οδοντιατρείο στην Ν. Ιωνία με τη γυναίκα του, η άλλη αδερφή μου είναι νοσοκόμα σε ψυχιατρικό ίδρυμα και η μικρότερη δεν εργάζεται κάπου καθώς έχει παιδιά μικρά ακόμη και τα προσέχει

Συν: Δεν υπάρχουν άλλα μέλη στην οικογένειά σου;

Αφροδίτη Όχι

Άξονας 2: Επιλογή, πορεία σπουδών και πλάνο σπουδών

Συν: Ποιοι ήταν οι λόγοι που σε ώθησαν στην επιλογή της συγκεκριμένης σχολής;

Αφροδίτη Δεν μπορώ να το προσδιορίσω ακριβώς αλλά θα προσπαθήσω να στο περιγράψω..... ήθελα πάντα να μαθαίνω στους άλλους και μεγάλωσα σε μια οικογένεια όπου όλοι προσέφεραν υπηρεσίες. Έτσι κι εγώ ήθελα να προσφέρω τις υπηρεσίες μου στους συνανθρώπους μου και πιστεύω ότι το επάγγελμα αυτό ήταν το καλύτερο το πιο ταιριαστό για μένα. Αυτό βέβαια θα φανεί και όταν θα το εξασκήσω..

Συν: Θεωρείς ότι κάποιο μέλος της οικογένειάς σου σε επηρέασε ώστε να γίνεις δασκάλα;

Αφροδίτη Όχι, πιο πολύ εγώ επηρεάστηκα από τον τομέα των επαγγελμάτων που ακολούθησαν και επέλεξα κι εγώ κάτι ανάλογο και από την ανάγκη να φροντίσω παιδιά όπως και η μικρότερη αδερφή μου που είναι βρεφονηπιοκόμος

Συν: Θα μπορούσες να μου πεις αν προγραμματίζεις να ολοκληρώσεις την φοίτησή σου τη φετινή χρονιά; Αν όχι α) εκκρεμεί εξέταση σε πολλά μαθήματα;

Αφροδίτη Αν τα μαθήματα που έδωσα τώρα τα χω περάσει τότε ναι θα ορκιστώ. Νομίζω ότι τα χω περάσει όμως...

Συν: Ποια είναι η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετώπισες κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;

Αφροδίτη: Κατά καιρούς κι αναλόγως την δυσκολία των μαθημάτων αντιμετώπιζα διάφορα άγχη και προβληματισμούς κυρίως για το πως θα τα προλάβω όλα και τι μπορώ να κάνω για να περάσω τα μαθήματα. Πως να γράψω τι και διάφορα τέτοια

Συν: Οι περισσότερες δυσκολίες που αντιμετώπισες ήταν στην αρχή, στην μέση ή στο στάδιο αυτό που τελειώνεις τη φοίτησή σου;

Αφροδίτη: Νομίζω στην αρχή... χαρακτηριστικά θυμάμαι την τελετή υποδοχής που ήταν ό,τι να 'ναι και όταν έφυγα ήμουν στενοχωρημένη και αγχωμένη για το πού θα βρω τι και πώς θα τα καταφέρω να γραφτώ σε διάφορες υπηρεσίες.. πρώτη φορά έκανα κάτι τέτοιο. Μετά θυμάμαι ότι δεν τα πήγαινα και τόσο καλά στις πρώτες εξετάσεις.. δεν έγραφα καλά και ούτε σημειώσεις κρατούσα όπως έπρεπε και δεν είχα κάνει ακόμη φίλες να ανταλλάξουμε και να πάρουμε απόψεις....

Συν: Εργαζόσουν παράλληλα στην διάρκεια των σπουδών σου;

Αφροδίτη: Όχι το μόνο που έκανα είναι να προσέχω καμιά φορά τα παιδιά της μικρότερης αδερφής μου αλλά αυτό το έκανα εθελοντικά και χωρίς αμοιβή φυσικά

Συν: Τώρα εργάζεσαι;

Αφροδίτη: Όχι.....

Άξονας 3: Υπηρεσίες φοιτητικής μέριμνας και κοινωνικής υποστήριξης των φοιτητών

Συν: Αναφέρεται συχνά ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες χρειάζονται υποστήριξη κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στο παν/μο. Πως αντιλαμβάνεσαι αυτή την ιδέα της υποστήριξης των φοιτητών στην διάρκεια των σπουδών τους από το πανεπιστήμιο;

Αφροδίτη: Βεβαίως και είναι απαραίτητο να υπάρχει υποστήριξη. Υποστήριξη από πολλούς γενικά από τους καθηγητές, από τους παλαιότερους φοιτητές που ξέρουν κάποια πράγματα και έχουν δικτυωθεί από τη γραμματεία από πολλούς κι αλληλοβοήθεια φυσικά μεταξύ των φοιτητών. Να μπορούν όλοι ότι.... πως να το πω.. Ναι, ότι ξέρουν να το λένε και στους συμφοιτητές τους. Μόνο έτσι θα πάμε μπροστά... με το να κάνει ο καθένας όσα αρκούν για να είναι εκείνος πρώτος δεν υπάρχει πρόοδος. Οι φοιτητές πρέπει να είναι αλληλέγγυοι.

Συν: Έχεις ακούσει για τον Συνήγορο του Φοιτητή; α) από πού και πότε στη διάρκεια των σπουδών σου έμαθες για το θεσμό του Συνηγόρου του Φοιτητή;

Αφροδίτη: Όχι δεν ξέρω τι είναι.... υποστηρίζε τον φοιτητή δηλαδή;

Συν: Να σου πω λοιπόν ότι ο Συνήγορος του Φοιτητή αποτελεί τον διαμεσολαβητή ανάμεσα σε καθηγητές και φοιτητές και στις υπηρεσίες εντός του πανεπιστημίου με σκοπό να τηρηθεί η νομιμότητα μέσα στα πλαίσια της ακαδημαϊκής ελευθερίας, στην αντιμετώπιση φαινομένων κακοδιοίκησης, στην σωστή λειτουργία υπηρεσιών. Δεν έχει αρμοδιότητα σε ζητήματα εξετάσεων και βαθμολογίας των φοιτητών. Με βάση αυτό που σου είπα θα μπορούσες να μου πεις την γνώμη σου;

Αφροδίτη: Δεν έχει είπες αρμοδιότητα σε θέματα εξετάσεων;

Συν: Όχι...ούτε σε θέματα βαθμολογίας επίσης.

Αφροδίτη: Πολύ σημαντικό αυτό που μου λες γιατί τους αφήνει να δράσουν όπως ξέρουν και σύμφωνα με τις επιστημονικές τους γνώσεις και δεν ανακατεύονται. Παράλληλα θα δράσει όταν δει κάτι παράνομο, αν κατάλαβα καλά, που καλά πρέπει να κατάλαβα. Κοίτα όμως εγώ τέσσερα χρόνια σ' αυτή τη σχολή και δεν το ξέρω. Μήπως δεν υπάρχει στη σχολή μου;

Συν: Σ' όλες τις σχολές υπάρχει και θα έπρεπε να λειτουργεί. Προβλέπεται από τον Νόμο.

Αφροδίτη: Με πιάνεις αδιάβαστη.. τι να σου πω

Συν: Μου είπες ότι είναι καλό που σε θέματα βαθμολογίας και εξετάσεων τους αφήνουν να δράσουν σύμφωνα με τις επιστημονικές τους γνώσεις. Θα ήθελες να μου εξηγήσεις το λόγο που είπες κάτι τέτοιο;

Αφροδίτη: Ναι γιατί αν είναι ο καθένας να χειρίζεται τις βαθμολογίες και τα θέματα εξετάσεων που θα βάλει η σχολή και μάλιστα να κρίνει τους καθηγητές γι' αυτό τότε για ποια ακαδημαϊκή ελευθερία μιλάμε; Οι φοιτητές θα βρίσκουν με το παραμικρό ευκαρία για να θέσουν ζητήματα στο Συνήγορο του Φοιτητή και θα επικρατούσε τρόμος από την πλευρά των καθηγητών. Τρόμος δηλαδή για να πράξουν το σωστό

Συν: Γνωρίζεις ότι η σχολή δίνει την δυνατότητα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών σου;

Αφροδίτη: Ναι, αναφέρεται στην ιστοσελίδα της Σχολής... πολύ προοδευτικό μέτρο.... μέτρο που αντικατοπτρίζει το Κράτος Πρόνοιας.

Συν: Έχεις κάνει χρήση αυτής της δομής; Σε ποιο βαθμό θεωρείς ότι κάτι τέτοιο είναι βοηθητικό για τους φοιτητές;

Αφροδίτη: Όχι, έχω ασφάλεια. Άλλοι μπορούν να λάβουν τέτοιου είδους υποστήριξη που θα τη χρειάζονται κιόλας. Να μην πω ότι έτσι όπως έχουν έρθει τα πράγματα κάτι τέτοιο πρέπει να υπάρχει και στα σχολεία... να ασφαλιζονται δηλαδή οι φοιτητές.... οι μαθητές ήθελα να πω.

Συν: Γνωρίζεις την ύπαρξη υπηρεσιών ψυχολογικής στήριξης εντός του πανεπιστημίου;

Αφροδίτη: Δεν ξέρω αν λέω κάτι χαζό αλλά πρέπει να χει πάρει το μάτι μου το γραφείο το οποίο λειτουργεί στα πλαίσια των μαθημάτων του Τομέα Ψυχολογίας, δηλαδή την υποστήριξη κάνουν οι καθηγήτριες που μας κάνουν Ψυχολογία, δεν ξέρω όμως μπορεί να λέω και άσχετα.....

Συν: Θεωρείς σημαντική αυτή την υπηρεσία εντός της σχολής;

Αφροδίτη: Ναι... ναι.... υπάρχουν παιδιά που λόγω του άγχους και του ότι είναι σε μια απόσταση από το μέρος τους έχουν διάφορα ψυχολογικά θέματα για τα οποία χρειάζονται κάποιον ψυχαναλυτή για να τα λύσει. Είναι απαραίτητο αλλά έχω παρατηρήσει ότι υπάρχουν ταμπού πάνω σ' αυτό το θέμα και γενικά μόλις ακούσει κάποιος ψυχαναλυτή νομίζει ότι θα τον πουν τρελό...δεν είναι έτσι.. άλλο το ένα κι άλλο το άλλο και το πανεπιστήμιο πρέπει να είναι πάντα προοδευτικό...

Συν: Θα γνωρίζεις την ύπαρξη υπηρεσιών σίτισης και στέγασης εντός του πανεπιστημίου;

Αφροδίτη: Ναι, πάνε οι φίλες μου

Συν: Ποια είναι η γνώμη σου για τον τρόπο λειτουργίας τους;

Αφροδίτη: Εγώ επειδή μένω εδώ δεν χρειάζεται να κάνω χρήση, ωστόσο ακούω καλά λόγια από τις φίλες μου για τη στέγαση. Όχι όμως και για τη σίτιση. Αυτά

Συν: Έχεις λάβει δάνειο κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;

Αφροδίτη: Όχι, δεν θέλω να μπλέκω με τέτοια.

Συν: Θεωρείς την ύπαρξη δανείων σημαντική υπηρεσία για τους φοιτητές; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

Αφροδίτη: Ναι, αν μιλάμε για παιδιά φτωχών οικογενειών που τα χρησιμοποιούν για τους σκοπούς της φοίτησής τους;

Συν: Γιατί ανέφερες ότι δε θέλεις να εμπλακείς με τη διαδικασία για τη λήψη δανείων; Στηρίζεις αυτή σου την άποψη σε κάποια εμπειρία;

Αφροδίτη: Δεν ξέρω αλλά αν πάρεις δάνειο... είδαμε τα χάλια της χώρας μας με τα δάνεια που πήραν όλοι. Καλύτερα να δυσκολεύεσαι και να μπορείς να σπουδάξεις με όσα έχεις παρά να δανείζεσαι και να μην μπορείς να τα ξεπληρώσεις και να χεις και τους τόκους. Άποψη μου πάντα..

Συν: Ανέφερες ότι πρέπει η λήψη δανείων να γίνεται για εκπαιδευτικούς σκοπούς αποκλειστικά. Θα ήθελες να μας το εξηγήσεις περισσότερο;

Αφροδίτη: Από τη στιγμή που σου δίνεται δάνειο για να σπουδάσεις πρέπει να ξοδεύεις τα λεφτά μόνο για τις σπουδές και τίποτα άλλο... αυτό.

Συν: Έχεις λάβει υποτροφία κατά τη διάρκεια των σπουδών σου;

Αφροδίτη: Όχι

Συν: Θεωρείς την ύπαρξη υποτροφιών σημαντική υπηρεσία για τους φοιτητές; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

Αφροδίτη: Βέβαια παραπάνω χρήματα είναι για κάποιους που μπορεί να τα χρειάζονται και κυρίως επιβράβευση γι' αυτούς που προσπαθούν να συνεχίσουν να προσπαθούν και να είναι καλοί φοιτητές δηλαδή, βλέπουν τους κόπους τους να ανταμοίβονται. Κάτι σαν τα bonus των επιχειρήσεων.

Άξονας 4 : Δομές και θέσεις υποστήριξης των σπουδών σε ακαδημαϊκά και διοικητικά θέματα σπουδών, και κινητικότητα

Συν: Από πού πληροφορείσαι σχετικά με τις εξελίξεις (προγράμματα μαθημάτων και εξετάσεων, παροχές που δίνει η σχολή στους φοιτητές, ώρες ακρόασης καθηγητών) στο τμήμα και τη σχολή σου;

Αφροδίτη: Από το internet κυρίως... από τη σελίδα που έχει η σχολή και από την ομάδα που έχουν τα παιδιά του έτους μου κάνει τα τελευταία δυο χρόνια και ανταλάσσουμε πληροφορίες.. εεε μετά από τη γραμματεία η οποία βγάζει ανακοινώσεις και σε πίνακα έξω από το κτήριο που

στεγάζεται... καμιά φορά από τους ίδιους τους καθηγητές που μας λένε ας πουμε τότε θα κάνουμε μάθημα και τότε όχι. Αυτά.....

Συν: Γνωρίζεις κάτι για τον Σύμβουλο Σπουδών;

α) από πού και πότε κατά τη διάρκεια των σπουδών σου ενημερώθηκες για τον Σύμβουλο Σπουδών;

Αφροδίτη: Δεν ξέρω τι είναι ο Σύμβουλος Σπουδών.... σύγγνωμη

Συν: Ο Σύμβουλος Σπουδών φροντίζει να πληροφορεί τους φοιτητές για κάθε ζήτημα που αφορά τις σπουδές τους κυρίως για την οργάνωση και τη λειτουργία του προγράμματος σπουδών και αποτελεί τον κρίκο ανάμεσα στους φοιτητές και στις υπηρεσίες που παρέχονται στο ίδρυμα με σκοπό να οδηγήσει στην επιτυχή περάτωση των σπουδών τους.

Αφροδίτη: Ναι..σημαντικό να έχεις έναν άνθρωπο να σε πληροφορεί και να σε βοηθά στην οργάνωση των σπουδών σου αλλά εγώ και πολλές φίλες μου δεν το γνωρίζαμε. Αυτό δε ξέρω αν οφείλεται σε μένα ή αν το Παιδαγωγικό έχει απλώς το θεσμό για να τον έχει, γι' αυτό παρατηρούμε, βλέπουμε δηλαδή ότι υπάρχουν φοιτητές που κάνουν και 6 και 7 χρόνια να βγάλουν τη Σχολή ίσως. Αν υπήρχε κάτι τέτοιο ορισμένα παιδιά θα τελείωναν στην ώρα τους δεν καταλαβαίνω τι είναι αυτό που τους κάνει να μην προβάλλουν τέτοιους θεσμούς γιατί και το πανεπιστήμιο –δεν ξέρω αν με καταλαβαίνεις- καλύτερο θα γίνει κι όλοι οι φοιτητές καλύτερα θα φοιτούν. Μάλλον δεν υπάρχει θέληση . Βαριούνται δε ξέρω τι να πω...

Συν: Θεωρείς ότι αν πήγαινες ή πήγαιναν κάποιοι συμφοιτητές σου η πορεία των σπουδών σας θα παρουσίαζε διαφοροποιήσεις;

Αφροδίτη: Η δικιά μου.... δε ξέρω γιατί εγώ έσφιξα τα δόντια όταν είχα δυσκολίες. Το ρίσκαρα και τα κατάφερα. Θα τελειώσω στο χρόνο μου, ήμουν και επιμελής. Τι να πω; Αλλά γενικά θεωρώ ότι πολλοί θα ήταν εκείνοι που με μια καλύτερη οργάνωση των σπουδών τους.. δηλαδή θα πήγαιναν καλύτερα. Σίγουρα το να έχεις μια βοήθεια θα σε κάνει καλύτερο.

Συν: Στη σχολή σου παρέχονται φροντιστηριακά μαθήματα;

Αφροδίτη: Ναι, υπάρχουν... βέβαια.

Συν: Με ποιον τρόπο οργανώνονται;

Αφροδίτη Στη Γεωμετρία θυμάμαι είχαμε. Πρώτο έτος και μάλιστα όσοι είχαμε παρουσίες παίρναμε στο τέλος έναν βαθμό επιπλέον αλλά γενικά βοηθούσαν γιατί κι εγώ ήμουν από θεωρητική και δεν είχα καμία απολύτως επαφή με το αντικείμενο.

Συν: Θεωρείς ότι η λειτουργία της γραμματειακής υποστήριξης καλύπτει όλες σου τις ανάγκες;

Αφροδίτη: Ναι, γενικά όποτε ήθελα κάτι πήγαινα στις ώρες και τις μέρες που δέχονταν κοινό και με εξυπηρετούσαν. Αν και καλό θα ήταν να υπάρχει καμία υπηρεσία στο internet που να σου δίνει βεβαιώσεις και τέτοια. Θα γίνει κι αυτό μια μέρα στους επόμενους νομίζω... δεν ήμασταν τυχεροί εμείς

Συν: Θεωρείς ότι η συνεργασία σου με τους διδάσκοντες είναι επαρκής για να καλύπτει όλες σου τις ανάγκες και τις ανάγκες καθοδήγησης των σπουδών σου;

Αφροδίτη: Ναι... είμαι ευχαριστημένη και μάλιστα πάρα πολύ. Σε γνωστικό επίπεδο είναι μεταδοτικοί και σε επίπεδο συνεργασίας λύνουν τις απορίες μας με ευχαρίστηση, ενδιαφέρονται, απαντάνε στα μείλ. Όχι δεν έχω να πω κάτι είναι καλοί και σε βαθμούς όσο γράψεις τόσο θα σου βάλουν. Δεν είναι άδικοι. Έχουν και βοηθούς και όταν αδυνατούν οι καθηγητές τους αναπληρώνουν οι βοηθοί.

Συν: Συμμετείχες καθολου σε πρόγραμμα κινητικότητας φοιτητών μέσω Erasmus;

Αφροδίτη: Όχι, είχα πάει σε μια ενημερωτική συνάντηση από κάποιους μέσα στο πανεπιστήμιο αλλά τίποτα.. δεν πήγα τελικά. Δεν ήθελα! Δεν θυμάμαι πολλά

Συν: Αν όχι, έχεις ακούσει από κάποιον/κάποια για τις δομές υποστήριξης αυτού του προγράμματος;

Αφροδίτη: Η ενημέρωση δεν ήταν και η πλέον πλήρης και δεν με κάλυψε. Νομίζω υπάρχουν παιδιά που ρωτάνε μέσα στη σελίδα στο facebook για τις συνθήκες στο Erasmus που σημαίνει πως ούτε κι αυτά καλύφθηκαν από τις ενημερώσεις.

Άξονας 5: Οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις του ιδρύματος, η πρόσβαση και η χρήση τους από τους φοιτητές

Συν: Ποια είναι η κατάσταση του τμήματος σε επίπεδο εγκαταστάσεων; Θα μπορούσες να μας κάνεις μια σύντομη περιγραφή;

Αφροδίτη: Το κτήριο της σχολής κι αυτό δεν το λέω μόνο εγώ είναι σε άθλια κατάσταση παντού καταστροφή όποια περιγραφή κι αν γίνει δεν αντικατοπτρίζει το χάος. Θα το χεις δει κι εσύ. Από την πρώτη μέρα που πήγα με τον αδερφό μου μέχρι και την τελευταία μέρα που θα φύγω θα μου μείνει αυτή η κατάσταση της σχολής και να πω ότι εγώ έζησα και τις απεργίες με τις καθαρίστριες κι η σχολή ήταν σε μαύρα χάλια. Δεν υπήρχαν οι στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής. Είμαι αφοριστική αλλά αυτά είναι αυτά που βλέπω δε μπορώ να σου πω ψέματα.

Συν: Που πιστεύεις ότι οφείλεται αυτή η κατάσταση; Θα μπορούσες να μου αναφέρεις κάποιες αιτίες;

Αφροδίτη: Νομίζω ότι η κατάσταση είναι χειρότερη στην Αθήνα και κυρίως στο κέντρο. Δε ξέρω να σου πω ποιος φταίει και πως παιδιά που θα γίνουν αύριο δάσκαλοι και θα μάθουν στους μαθητές τους να αγαπάνε το σχολείο λειτουργούν έτσι αλλά κι ορισμένα περιστατικά. Δεν φταίμε εμείς δηλαδή, για τις καθαρίστριες που σου πα. Είναι πολλά αυτά που φταίνε. Δεν είναι μόνο μια και δύο οι αιτίες.

Συν: Χρησιμοποιείς εγκαταστάσεις της σχολής όπως βιβλιοθήκες, εργαστήρια υπολογιστών; Αν ναι, ποια είναι η γνώμη σου για τον τρόπο λειτουργίας τους;

Αφροδίτη: Όχι, στη βιβλιοθήκη είχα πάει μια δυο φορές κι ήταν κλειστά. Βρήκα από αλλού τα βιβλία και τα απογεύματα κλειστά, ενώ σε άλλες σχολές απ' ότι μαθαίνω λειτουργούν τα απογεύματα. Δε ξέρω τι γίνεται. Δεν τη χρησιμοποιώ κιόλας!

Συν: Γνωρίζεις την ύπαρξη του Γραφείου Καινοτομίας και Διασύνδεσης;

α) από πού και πότε στη διάρκεια των σπουδών σου έμαθες για το Γραφείο Καινοτομίας και Διασύνδεσης;

Αφροδίτη: Όχι... δεν το έχω χρησιμοποιήσει καθόλου.....

Άξονας 6: Συνθήκες και πρακτικές πρόσβασης των φοιτητών στις υπηρεσίες υποστήριξης

Συν: Αντιμετώπισες πρόβλημα στην πρόσβαση σε κάποια από τις παραπάνω υπηρεσίες/παροχές; Μπορείς να αναφέρεις ή και να περιγράψεις κάποιο χαρακτηριστικό περιστατικό;

Αφροδίτη: Στην βιβλιοθήκη που πήγα, ήταν κλειστά και δε θυμάμαι και το λόγο πάντως πήγα μια, δύο, τρεις και τελικά κουράστηκα και δεν ξαναπήγα.. κι η γραμματεία αν έχει κόσμος δεν είναι τόσο εύκολη στην πρόσβαση. Πρέπει να περιμένεις, μπορεί και να ξαναπάς. Κλασικά.

Συν: Προσπάθησες να βρεις τρόπους να αντιμετωπίσεις τα εμπόδια και να βελτιώσεις τις συνθήκες της πρόσβασης;

Αφροδίτη: Τίποτα. Αγόρασα κάτι βιβλία και στη γραμματεία ξαναπήγα και δεν υπάρχει κι άλλος τρόπος για να εξυπηρετηθείς από τη γραμματεία. Πώς αλλιώς; Περιμένεις κι αν δεν εξυπηρετηθείς ξαναπάς. Η μόνη λύση.

Συν: Γενικά και από τις συναναστροφές σου στο πανεπιστήμιο, πώς θα περιέγραφε την πρόσβαση των φοιτητών στις διάφορες υπηρεσίες υποστήριξης; Σε ποιες από τις παραπάνω υπηρεσίες/ παροχές θεωρείς ότι έχουν καλύτερη και χειρότερη πρόσβαση οι φοιτητές;

Αφροδίτη: Ναι.... τα φροντιστηριακά μαθήματα δουλεύουν μια χαρά, αλλά όχι τόσο καλά η γραμματεία μ'αυτά που σου είπα... και το Erasmus δεν είναι και το πλέον ολοκληρωμένο πρόγραμμα. Η βιβλιοθήκη πρέπει να εξυπηρετεί τις ανάγκες των φοιτητών κι όχι του προσωπικού που δουλεύουν ως δημόσιοι υπάλληλοι.... αυτά.

Συν: Όταν εννοείς ότι εξυπηρετεί το συμφέρον των υπαλλήλων,;

Αφροδίτη: Δηλαδή καταλαβαίνω ότι και οι υπάλληλοι πρέπει να δουλέψουν το καθιερωμένο οκτάωρο αλλά η βιβλιοθήκη δε μπορεί να ναι κλειστή το απόγευμα. Ας βάλουν άλλους βιβλιοθηκονόμους για να ανοίξουν κι άλλες θέσεις εργασίας... ανεργία έχουμε

Συν: Θεωρείς ότι κάποιοι συμφοιτητές σου είναι καλύτερα πληροφορημένοι ή έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε πηγές που σχετίζονται με τη λειτουργία της σχολής; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

Αφροδίτη: Ναι.... κάποιοι που είναι κοντά στη σχολή και που έχουν τα δικά τους άτομα να τους πουν πότε ανακοινώνεται τι... όπως φοιτητές από παλαιότερα έτη.. εγώ γενικά από τους Αγίους Αναργύρους δεν μπορώ πέρα από ότι υπάρχει μέσα στο internet.. όλα τα υπόλοιπα τα μαθαίνω από τις συμφοιτητριές μου κι αυτές είτε τα μαθαίνουν από γνωστούς τους, είτε από κάποιους των παρατάξεων που θέλουν να βοηθήσουν.... γενικά κι αυτές δεν τα μαθαίνουν από τον ουρανό.. έχουν τις πηγές τους

Συν: Θεωρείς δηλαδή ότι δημιουργούνται δίκτυα;

Αφροδίτη: Ναι, γι αυτό και είπα από την αρχή ότι είναι απαραίτητη η αλληλοβοήθεια. Σε αυτοστηριζόμενοι και τίποτα άλλο. Ο ένας μαθαίνει από τον άλλο και πάει λέγοντας.

Συν: Θα ήθελες να μας εκφράσεις την άποψή σου σχετικά με τον ρόλο των πολιτικών παρατάξεων ως προς την υποστήριξη των φοιτητών εντός του πανεπιστημίου;

Αφροδίτη: Πολιτικές παρατάξεις είναι καλό να λειτουργούν αλλά για να βοηθήνε τους φοιτητές και να μη γίνονται τόσο πιεστικοί και να ζητάνε ψήφο. Είναι άσχημο αυτό όταν γίνεται έτσι ωμά δηλαδή είναι αρκετά ώριμος ο άλλος για να καταλάβει να σε ψηφίσει αφού τον βοηθάς. Δεν ξέρω αν κατάλαβες τι εννοώ καταντα πάρε-δώσε κι αυτό εμένα δε μ'αρέσει. Δε ξέρω μου φαίνεται ότι υποτιμούν τη νοημοσύνη.

Συν: Έχεις κάποιο προσωπικό παράδειγμα που απευθύνθηκες ή με κάποιο άλλο τρόπο διευκολυνθήκες από κάποια παράταξη χωρίς να κατονομάσεις αν δεν επιθυμείς για να έχεις καλύτερη πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης;

Αφροδίτη: Στην αρχή κυρίως μου είχαν δώσει κάτι φακέλους που μέσα είχαν σαν οδηγό επιβίωσης κι είχε ωραίες πληροφορίες είχε και κάτι κουπόνια για εκπτώσεις στους φοιτητές από μαγαζιά και τέτοια. Δε θυμάμαι κάτι άλλο, αλλά τους οδηγούς αυτούς ακόμα τους έχω και παρότι ξέρω από Αθήνα μου φάνηκαν χρήσιμες.

Συν: Εσύ ως φοιτήτρια έχεις συμμετάσχει σε συλλογικές κινήσεις για την διεκδίκηση δομών υποστήριξης; Αν ναι, μπορείς να μας μεταφέρεις την εμπειρία σου; Αν όχι, μπορείς να μας εξηγήσεις τους λόγους;

Αφροδίτη: Ναι... μας είχαν βάλει να δώσουμε δυο μαθήματα την ίδια μέρα και κάτσε να θυμηθώ.....με κάτι άλλες επιμελείς φοιτήτριες πήγαμε στον καθηγητή και του ζητήσαμε να το αλλάξει κι εκείνος δέχθηκε. Αυτό δε θυμάμαι κάτι άλλο. Αλλά ήμασταν αρκετά παιδιά και κυρίως παιδιά που έβλεπε στα μαθήματά του και γι' αυτό ενέκρινε το αίτημα, το δικό μας.

Συν: Θα ήθελες να μας πεις κάτι εσύ για το οποίο δεν ερωτήθηκες στην παρούσα συνέντευξη;

Αφροδίτη: (αρνητική απάντηση μέσω κίνησης του κεφαλιού)

Σ' ευχαριστώ για το χρόνο σου!!!!!!!

